భారతి

1966 అక్టోబరు

సంజచిత్తరువులు

శ్రీ రమణారెడ్డి

బెర్ట్రండ్ రసెల్ భావప్రపంచం

శ్రీ బుచ్చిబాబు

2 + 2

శ్రీ విరియాల లక్ష్మీపతిరావు

వ్యవస్థాపకులు

దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు

వెల ఒకరూపాయి

భారతి

మాసపత్రిక

సంపాదకుడు:

శివలెంక శంభుప్రసాద్

అక్టోబరు 1966

సంపుటము 43 : : సంచిక 10 :

విడిప్రతి వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

అక్టోబరు 1966

(X) ఈ విషయాలు ఇందులేవు

సంజ చిత్తరువులు

శ్రీ రమణారెడ్డి

చెలపలుగా విరిగి చెలమలుగా తునిగికూడా చెలువు వెదజల్లుతున్నది సంజలో చెరువు,
వలిరాయుని కౌగిలిని వదిలించుకొని వడిగా వేసవి రవికై కైసేసుకొంటున్నది వేశ్యలా మురువు;

హోళీపండుగ వేడుక సందడిలో సంబరపడి కేళికి లోబడి అలలు పులుముకొన్నవి నవ-రంగులు,
కలవారింటి ఆడబడుచులవలె జలకోమలులు అలంకరించుకొన్నారు మిను రవ నగల హంగులు;

అపరంజి ఆకసపు మిసిమి అంచుల నీలపు చట్రాన అమరింది గాఢశ్యామల గిరిశ్రేణి చిత్రం,
అపర దిగంతాన అచ్చర నిల్పిన మధురోహానిశ్రేణి అందుబాటుగాని దూరాన విద్యున్మాలాసూత్రం;

సామూహిక సమాధివలె నీరవ నీరంధ్రమై స్థలావకాశానికి అంగవస్త్రమై నిలిచిన వృక్షస్తబ్ధవీథి,
ఆపాదమస్తకం కుంచించుకొని పొంచున్నవ్యాఘ్రమై అంధకారాచ్ఛాదనం మాటున మహాసౌధపంక్తి;

గగన స్థగిత కిర్మీర దుర్గ ప్రాకార కుడ్య మొకటి కుప్పగూలి వికలమై సాష్టాంగపడింది నీట,
గగుర్పాటుచెంది పసిడిపులకలు తరంగించినట్లు కదలసాగిన ఊర్మికలతో వాయువు సయ్యాట;

మడ్డి వెన్నెల పొరలు ఒలుస్తూ సీతువు చురకత్తులు, గట్టుకూ అలలరట్టుకూ మధ్య కీటక భాషాసేతువు,
గ్రుడ్డికొండల గుట్టు తెలుపుతూ పొగరేగని మంటలు, గగనం గుండెలు చీలుస్తూ నోర్విచ్చిన ఉన్మత్త తీతువు;
ఆకాశపు విశద నీల ఫాలాన ఆలోచనామగ్నుడైన ఏకాక్షి,ఏకాంత తపస్సమాధిలో వివశమైన మనస్సాక్షి;
అంతర్నయనదృష్టిపాశంతో కాలాన్ని బంధించినిలిపి ఆనందిస్తోంది దాని వర్ణాద్భుతాలనుడుల్చి.

2

జ్వరపడి సందడిజేసే నగరం వెలుపట, శైత్యభారం చేసిన్నట్లున్న ఆరబయట,
చల్లటిపూట, నల్లటిబాట, జంటలోనూ ఒంటరితనపు ప్రశాంతపు సొంపు;
హిమపయోధరాలగాలిమర పడమర, హేమకుంభగర్భిణి ప్రతిరూపమై తూరుపు,
నడుమ, భ్రమాపూర్ణ దృశ్యరమాకీర్ణ మనస్కుడనై కవిని నే నుంటిని;

మడుగున మండూక శబ్ద మొక ఉపనిషత్తు, శూన్యాన కీటక గరుత్తుల పురాణమరుత్తు,
నీటిలో జ్వలమాన హిరణ్మయస్తంభం, నింగిలో సంపూర్ణ సుధాకుంభం;
చలి చక్కిలిగిలి, గాలికేళి, అయస్తంత్రుల దీర్ఘీకృత మధుపఝుంకారాల రవళి,
నడిచేయని మేలిశబ్దయంత్రవిశేషం శ్యామల సాయాహ్నపు శ్వాసకోశం;

పౌర్ణమి!

పడమట, పక్షం పూర్వం బంగరుగీటుగా మొదలైన దానికిప్పుడు సర్వసమగ్రత్వం;
పరిభ్రమణం పూర్తికాగా ప్రాకృతిచులు మార్చుకొన్న స్వర్ణకాంతి సత్వం;
విదియ పూరి మలో పొందిన సార్థక్యం, మొగ్గ విరబారిన పూవునగాంచిన సాఫల్యం,
విమలాశయాలకు ప్రకృతి చెప్పేసుద్ది: అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధి!

2 + 2

శ్రీ విరియాల లక్ష్మీపతిరావు

నా పేరు కిరణ్మయి. పూర్తి పేరు సుచిత్రా కిరణ్మయి. వయస్సు 19. మిగతా వివరాలు: 36—26—36. పొడుగు 5'4". ఈ వైటల్ స్టాటిస్టిక్స్‌తో (బస్ట్, వేస్ట్, హిప్స్ కొలతలు) మిస్ ఇండియా పోటీలో పాల్గొన్నాను. పేరు లాగే మనిషిని కూడా బావుంటానని (పేరు బావుంటుందనుకునే పక్షంలో) యింట్లో మా నాన్నగారు, బయట స్నేహితులు అంటూంటే పోటీకివెళ్లాను. స్త్రీలు మెదడు మీద కంటె శరీరం మీద ఎక్కువ జాగ్రత్త తీసుకోవడం అవసరం. ఎందుకంటే నేను లిస్ట్‌లో ఆఖరుదాన్ని. మిగతా వాళ్ళందర్నీ చూస్తే నాకు చాలా ఉక్రోషం వచ్చేసింది. ఫౌండేషన్ వేసి లక్ష్మ పౌడర్ రాసేస్తే సరిపోతుందా? వాళ్లు ఎన్నాళ్లు కృషిచేస్తే అలాంటి స్లిమ్‌నెస్ వచ్చిందా అని ఆలోచించాను.

మిస్ ఇండియా కంటెస్ట్‌కు వయస్సు పదునెనిమిది దాటాలి. ఇరవైఆరు దాటకూడదు. మళ్లీ ప్రయత్నిస్తానో లేదో చెప్పలేనుకాని అందంగా ఉన్న ఆడవాళ్లు మాత్రం తమ అందం గురించి గర్వపడటం మానేస్తే మంచిది. అందం కంటె స్లిమ్‌గా, స్మార్ట్‌గా ఆరోగ్యంగా ఉన్నవాళ్లంటే యువకులు యిష్టపడతారని నేననుకుంటున్నాను. అందులోనూ అందమైన భార్యను మునపూర్వులు ఏమన్నారో తెలిసిన యువకులు అలాంటి భార్య కోసం అట్టే తాపత్రయ పడరని కూడా అనుకోవచ్చు. అందానికి పై మూడూ తోడై, వాటికి మోడెస్టీ, కల్చర్ లాంటివి సాయపడితే అప్పుడు అందానికి విలువ నివ్వవచ్చు. అంతవరకూ అక్కర్లేదు. ఇది నా ఉద్దేశ్యం. ముఖం గురించి తీసుకున్న శ్రద్ధ మిగతా శరీరం గురించి తీసుకోం గదా! కంటెస్ట్‌లో ఎన్నిరకాల పరీక్షలు చేస్తారో చూస్తే యిలాంటి ఉద్దేశ్యమే కలుగుతుంది. ఆ పరీక్షలన్నీ వివరించడం సభ్యత కాదని వూరుకొంటున్నాను.

నేను పుట్టినది కలకత్తాలో. పెరగడం కూడా కలకత్తాలోనే. ఇప్పటి వరకూ ఆంధ్రా ఎప్పుడూ వెళ్లలేదు. కిండర్ గార్టెన్‌లో ఉన్నన్నాళ్లూ నాకు తెలుగులో మాట్లాడటం కూడా సరిగా వచ్చేది కాదని మా నాన్నగారు అంటూ వుంటారు. ఆల్బర్టో మొరేవియా నవలలు చదివిన తర్వాత ప్రతివాళ్లనీ సెక్స్— స్కేల్‌లోనే కొలవడం అలవాటయింది. లూయీ కెరాల్ వ్రాసిన 'ఎలిస్ ఇన్ వండర్ లాండ్' చదివిన తర్వాత చిన్న, పెద్ద తారతమ్యం లేకుండా వాదన చెయ్యడం నేర్చుకున్నాను. నాలాగా తయారవకుండా ఉంటే ఇంగ్లీషు వచ్చిన వారంతా యీ పుస్తకం చదివి తీరవలిసిందే. పుస్తకాల ప్రభావం చాలాఉంటుంది ప్రతి వాళ్లు మీదా. మార్క్స్ చదివి కమ్యూనిస్టయిపోయి, బెట్రాండ్ రసెల్ చదివి పేసిఫిస్టయి, ముసోలినీ గురించి చదివి ఫాసిస్టయి, హిట్లరు గురించి చదివి నియంతృత్వం కావాలంటే అలాంటి మనుషుల్లో వ్యక్తిత్వానికి చోటేముంది?

ఈ రోజుల్లో పుస్తకాల కంటె పాలిటిక్స్, సైకాలజీ కంటె సినిమాలు మనుష్యుల మీద ఎక్కువ ప్రభావం కనపరుస్తున్నట్లు తోస్తోంది. నేను పుట్టక మునుపు మా అమ్మ బెంగాలీ సినిమాలు ఎక్కువగా చూసేదట. దానితో ఆవిడకు యిష్టమున్న తారపేరు ఆడపిల్ల పుడితే పెట్టాలని మా నాన్నగారితో అనేదిట. ఇలాంటి సెంటిమెంట్స్ నాకిష్టంలేదు. ఇది కూడా దేముడి

మొక్కులాంటి మొక్కేనను కుంటాను. ఆవిడ బ్రతికే ఉంటే నాపేరు తప్పకుండా మార్చేసు కుందును. కాని నేను యీ లోకానికి రావడం, ఆవిడ పైలోకానికి వెళ్లడం ఒకసారే జరిగా యనీ, మా అమ్మ మాట తీసెయ్య లేక పేరులో కొద్దిగా ఆవిడ యిష్ట ప్రకారం యిముడ్చారనీ మా నాన్నగారు నేను పెద్దయిన తర్వాత చెప్పారు. వెఱ్ఱి వెయ్యి విధాలయితే అందులో సినిమా వెఱ్ఱి ఒకటి.

మా నాన్నగారి మీద నాకు చాలా తప్పుడు అభిప్రాయాలుండేవి. అసలు కలకత్తా ఎప్పుడు వచ్చారో, ఎందుకొచ్చారో, ఏ ఉద్యోగం చేస్తున్నారో, ఆంధ్రా ఎందుకు వదిలేసారో ఎప్పుడడిగినా చెప్పే వారుకాదు. మాకు కారుంది. ఎంబాసడర్. మా యింట్లో వంట చెయ్యడానికి, యింటి పనులన్నీ చూడటానికీ ఒకావిడవుంది. మా నాన్నగారు ఆవిడతో మాట్లాడుతూంటే — అనకూడదు కాని— ఆయన మొరేలిటీ మీద నాకు అనుమానంవేసేది. 'అనకూడదు కాని' అంటూనే అనడం మనకొక దురలవాటు.

మా నాన్నగారు సాయంత్రం బార్— బి— క్యులో బ్రిజ్ ఆడి రాత్రి పడుకోబోయేముందు భగవద్గీత చదువుతూంటే ఒళ్ళు మండేది. (బ్రిడ్జ అని కొంతమంది అనడం విన్నాను గాని డిక్షనరీ గాని, కాన్వెంట్‌గాని నాకలా నేర్పలేదు.) షేక్స్‌పియర్ చదివిన తర్వాత నాకు జీవితం అంటే ఏమిటో తెలిసి వచ్చింది. షేక్స్‌పియర్ జీవితానికి డిక్షనరీ లాంటివాడు. సుఖం, దుఃఖం, ప్రేమ, పగ, అసహ్యం— ఒకటేమిటి ప్రపంచంలో ఉన్న మనుష్యులంతా విడివిడిగా అనుభవించినవన్నీ ఆయన ఒక్కడే అనుభవించినట్లు కనిపిస్తుంది షేక్స్‌పియర్ డ్రామాల్లో. మా నాన్నగారి మీద యిప్పుడు గౌరవం తప్ప మిగతా అభిప్రాయాలన్నీ పోయాయి. అందులో మొదటిది మా నాన్నగారి ఉద్యోగం గురించి. ఎవరితోనో చెబుతూంటే ఒకసారి విన్నాను — ఆయన ఏదో ఫర్మ్‌లో బోర్డ్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్‌లో ఒకరు.

బ్రిజ్ ఆడివచ్చి భగవద్గీత చదువుతున్నారంటే తప్పేమీ లేదు. కాలం మారుతోంది గదా అని పూర్తిగా మారిపోనూ లేము, పూర్తిగా పాతవాటిని విడిచి పెట్టనూ లేము. పూర్వకాలం నుంచి నిన్నటి దాకా ఉన్న సంస్కృతి ఈ రోజు మన చేతల్లో కనిపిస్తుంది. కలకత్తా వచ్చి సౌత్ ఇండియన్ హోటల్ ఎక్కడని అడగటం లేదా? మీ గొప్పదనం ఏమిటి చెప్పమంటే నన్నయ, పెద్దన, త్యాగరాజు మన నాలుక చివరకు రారా? మా నాన్నగారు నిజంగా మంచి పని చేశారు. నన్నయనుంచి నేటి దాకా గల తెలుగు సాహిత్యంలో నాకు కొంత ప్రవేశం కల్పించారు. లేకపోతే నాకు జీవితంలో విలువలు మరోకలా ఉండేవి.

ముందు జరుగబోయే డ్రామాలో కొంత వరకు నా పాత్ర పాసివ్‌గా ఉంటుంది. ఆ తరవాత ప్రేక్షకురాలిగా కాక నేనూ ఒక పాత్ర తీసు కుంటాను.

* * *

ఒక రోజు నేను, మా నాన్నగారు కలిసి ఎలిట్‌లో సినిమాకు వెళ్ళాం. పైకి వచ్చిన తర్వాత కార్లు ఆగి ఉన్నవైపు వెడుతున్నారు మా నాన్న గారు. "నాన్నా, మర్చిపోయారేమిటి? మనం యివాళ కార్లో రాలేదు" అన్నాను. "ఓహో" అని వెనక్కు తిరిగారు. మా కారు రిపేర్‌కు వెళ్ళింది. కారు పార్ట్స్‌లో ఎప్పటికెప్పుడు ఏదో ఒకటి పాడైపోవడం కద్దు. నేను కాలేజ్‌కి ఎప్పుడూ సిటీ బస్‌లోనే వెళ్ళేదాన్ని. ఆయన ఆఫీసుకు కారు పాడైనప్పుడు టాక్సీలో వెళ్ళేవారు. మాకసలు కారు అనవసరం అని ఎప్పుడూ అనుకునేదాన్ని. కాని డ్రైవింగ్ నేర్చుకున్న క్రొత్తలో ఆఫీసుకు తప్ప మరెక్కడికి వెళ్లాలన్నా నేనే డ్రైవ్ చేసే దాన్ని. ఆ సరదా పూర్తిగా తీరలేదు.

మా నాన్నగారన్నారు: "ఐతే టాక్సీలో పోదాం."

"ఇవాళ నాకు బస్సెక్కాలని ఉంది" అన్నాను నేను. ఇలాంటి కోరికలు నాలుగైదేళ్ల క్రిందటే వదిలెయ్యవలసిన సంగతి. చిన్నప్పటి కోరికలు బాగా పెద్దయిన తర్వాత రివైవ్ అవుతాయంటారు. నేను ఏ రోజు కాంజే అటు పదేళ్లా యిటు పదేళ్లా గల మనిషిలా ప్రవర్తిస్తూండేదాన్ని.

"అమ్మాయ్, అనవసరంగా నన్ను కష్ట పెట్టేస్తున్నావ్" అన్నారు. 'కష్టమేముంది? మనలాంటి వాళ్ళు ఎంత మంది వెళ్ళడంలేదు బస్సుల్లో' అనుకున్నాను సోషలిస్ట్‌లా. పైన చెప్పిన చంచలత్వంలో యిది కూడా చేర్చవచ్చు. క్షణంలో సోషలిస్ట్. మరుక్షణంలో బూర్జువా. బూర్జువాకు వ్యతిరేకపదం కమ్యూనిష్టనుకుంటాను. 'సోషలిజానికీ, కమ్యూనిజానికీ మాత్రం తేడా తెలుసుకోవాలి. మా నాన్నగారెటో చూస్తూ నడుస్తున్నారు. ప్రతిదాన్నీ అతి జాగ్రత్తగా పరిశీలించడం ఆయనకు అలవాటు.

"ఇవాళ్టికి బస్సులో పోదాం" అన్నాను. పెద్దవాళ్ళు తమ దృష్టిలో కాకుండా కుర్రవాళ్ల దృష్టిలో ఆలోచించాలనుకునే వాళ్లల్లో మా నాన్న గారొకరు.

బస్సు స్టాప్ వైపు నడుస్తున్నాం.

"అమ్మాయ్, తెలుగతనెవరో బస్సుకోసం పరుగెడుతున్నాడు చూడు" అన్నారు. అట చూశాను. కొంత దూరం నుండి చూస్తున్నాం గనుక అతన్ని వర్ణించడానికి రెండు వాక్యాలు చాలు. మనిషి సన్నగా ఉన్నాడు. వంటి ఛాయ బాగా తెలియడం లేదు; జుట్టు వ్యవస్థ కూడా అంతే. చారల పొడుగు చేతుల చొక్కా, డ్రేన్ పైప్ పాంట్, సూదిగా ఉన్న బూట్స్. ఆశ్చర్యం, మనవైపు వెడల్పు పాంట్స్, వెడల్పు షూస్ యిప్పటికీ వేస్తున్నారని విన్నాను! దీన్ని బట్టి రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. ఒకటి, అతను తెలుగువాడు కాకపోయుండాలి. రెండు, ఒకవేళ తెలుగతనే ఐయుంటే కనీసం ఒక ఏడాది బట్టైనా యిక్కడ వుండి ఉండాలి. రెండోదే కరెక్టయితే మానాన్న గార్ని షెర్లాక్‌తో పోల్చవచ్చు. కాని జేమ్స్ బాండ్‌కు 'గాల్స్', గన్స్' ఉంటేగాని లాభంలేదు. గనుక షెర్లాక్ హోమ్స్‌తో పోలుస్తాను. మా నాన్న గారు కానన్ డయల్ ఎక్కువగా చదువుతూ ఉంటారు.

బస్సు ఆగిన మరుక్షణంలోనే కదిలింది; ఎప్పుడాగిందో, ఎప్పుడు కదిలిందో చెప్పలేం గాని వంద మంది దిగడం, అంతకంటె ఎక్కువ మంది లోపల ప్రవేశించడం జరిగాయి. అతను పేవ్‌మెంట్ మీద పరిగెడుతూంటే కాలు జారింది. కాలు జారడ మేమిటి? బూట్ జారింది. ఐనా అతను క్రింద పడకుండా నాలుగడుగుల దూరం దాకా అలాగే జారి నిలబడ గలిగాడు. నేరో షూస్‌తో జాగ్రత్తగా నడవాలి. మేము హై హీల్స్‌తో కష్టపడటం లేదు!

అతనికి బస్సు అందలేదు. మేమిద్దరం స్టాప్ సమీపించాం. మానాన్నగారు అతనివైపే నడవడం చూసి నేనూ అటేనడిచాను.

"మీ పేరేమిటో తెలుసుకోవచ్చా?" అన్నారతనితో ఇంగ్లీషులో.

"మిస్టర్ రావ్. వరప్రసాదరావు" అన్నాడతను. మానాన్నగారు నా వైపు తిరిగి.

"చూశావా అమ్మాయ్, యితను తెలుగు వాడని చెప్పానా లేదా?" అన్నారు.

"ఓ మీరు తెలుగువారా?" అన్నాడతను.

శుద్ధ తెలుగులో మాట్లాడుతూంటే 'తెలుగువారా?' అని ప్రశ్నేమిటి?

మా నాన్నగారన్నారు "వేరే చెప్పాలా? ఏం ఉద్యోగం చేస్తున్నావోయ్!"

"ఐ. ఎస్. ఐ. లో ఉన్నానండి. ఐ. ఏ. ఎస్. పరీక్షకు వెడదామనుకుంటున్నాను."

"వెడదామనుకుంటున్నావా? ఐతే ఫరవాలేదు. ఒకటి రెండు సార్లు వెళ్ళి వచ్చిన వాళ్ళంటే నాకు భయం. వాళ్ళు అన్ని విషయాల మీదా ఏదో ఒకటి మాట్లాడగలరు."

మానాన్నగారు మాట్లాడు తూంటే నేనతన్ని పరిశీలనగా చూశాను. సన్నగా ఉన్నా స్మార్ట్‌గానే ఉన్నాడు. వర్ణం తెలుపుకు దగ్గర. కొద్దిగా వంపులు తిరిగిన జుట్టు. వేళ్ళు సన్నగా తెల్లగా ఆడవాళ్ల వేళ్ళలా ఉన్నాయి. ఎడంచేతి వేళ్లకి గోరిం టాకు ఎర్రగా ఉంది. ఇదెక్కడి సరదా?

మానాన్నగారు అన్నది కూడా వింటున్నాను. అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా ప్రతిదాని మీదా తన అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తపరచడంలో మా నాన్నగారు

ఘనులు. లేకపోతే యిప్పుడిదెందుకు? ఈ విధంగా అనుకుంటూంటే నాకు నవ్వు వచ్చింది. నేను నవ్వడం మూలంగా అతనేదో అనబోతూ ఆగాడు. అతడు మాట్లాడబోతూ ఆగడం మూలంగా మా నాన్నగారు నావైపు చూశారు. చూసి "అరెరె, మా అమ్మాయిని యింతసేపూ పరిచయమే చెయ్యలేదు నీకు,— కిరణ్మయి. బి. ఏ. కలకత్తా యూనివర్శిటీ." అతను చేతులు జోడించ బోతూంటే "హౌ డు యు డూ" అన్నాను. అతని ముఖంలో కన్పించిన ఆశ్చర్యం వర్ణించలేను. కొంత బెరుకుగా, కొంత భయంగా, కొంత తీక్షణంగా ఉన్న చూపుల్ని తట్టుకోవడం కొంచెం కష్టమయింది. ఒక చిరునవ్వుతో పరిచయం ముగిసింది. హక్కుల మాట అటుంచి తనకంటె తక్కువ వయస్సుగల స్త్రీని పలుకరించ వలసి వచ్చినప్పుడు ఆమె కంటె ముందుగా ఏ పురుషుడూ నమస్కారం పెట్ట కూడదు. మిగతా పలుకరింపులలో ముందు వెనుకలు ఒకరిమీద మరొకరికి ఉన్న గౌరవమే నిర్ణయిస్తుంది. ఈ విషయం యువకులంతా తెలుసుకోవాలి. అతనికి యిరవై రెండు లేక యిరవై మూడు సంవత్సరాలు ఉండవచ్చు. వయస్సులలో తారతమ్యం అట్టే తెలియడం లేదుగనుక యిద్దరం ఒకేసారి చేతులు జోడిస్తే సభ్యతగా ఉంటుందని అతను భావించాడని తోచింది. నేనిలా ఆలోచిస్తూంటే మా నాన్నగారన్నారు.

"ఈ రోజుల్లో యువకుల్లో చొరవ బొత్తిగా లోపించింది. ఉదాహరణకు మిస్టర్ వరప్రసాదరావు కేసే తీసుకుందాం. ఏదో ముసలి వాణ్ణిగదా; మతిమరుపు ఎక్కువగా ఉంటుంది గదా ; వయస్సు మళ్లిన వాళ్లు మాట్లాడడం మొదలు పెడితే ఆగరని తెలుసు గదా, మరి ప్రసాదరావు 'అయ్యా, మీరు మీ అమ్మాయిని పరిచయం చెయ్యలేదని అడగాలా వద్దా? చొరవ లేకపోతే అరువు తెచ్చుకోవాలి. అరువు తెచ్చుకున్నట్టు తెలియకూడదు. నటించాలి. అతి, అఫ్ కోర్స్, సర్వత్ర వర్జయేత్— ఏమంటావోయ్ రావ్!" —మా నాన్నగారు ఏభయ్యోపడిలో ముసలి వాణ్ణని చెప్పుకోవడం మొదలు పెట్టారు. చూడ్డానికి మాత్రం నలభై లోపు వయస్సుగల వారిలాగే కనపడతారు. 'ఈ కాలపు కుర్రవాళ్లు', 'మా రోజుల్లో అంటే' మొదలైనవి ఎప్పుడైతే అంటారో అప్పుడే పెద్దవాళ్లయి పోతున్నట్లు సూచనట. 'గుర్రపు పందాల్లో ఏదైనా గుర్రం కొంతవరకూ పరుగెట్టి వెనక్కు తిరిగి మిగతావి ఎంత దూరంలో ఉన్నాయో చూసినా — లేక ప్రక్కనేదేనా పచ్చికబీడు కనిపిస్తే విశ్రమించడానికి ఆగినా ఆ గుర్రాన్ని ఏం చేస్తాం?' అని అడిగారు ఒకసారి. 'తీసేస్తాం' అన్నాను.

ఆ తర్వాత సంభాషణ అట్టేసేపు జరుగలేదు. మా నాన్నగారు మా అడ్రస్ అతనికిచ్చి మర్నాడు సాయంత్రం తప్పకుండా రమ్మనిచెప్పారు. అలాగేనని అతను బస్సెక్కి వెళ్లిపోయాడు.

* * *

రెండో సీను మా యిల్లు. సాయంత్రం. నాలుగయింది. టీ టైమ్. మా నాన్నగారు, నేను వరప్రసాదరావు కోసం ఎదురు చూస్తున్నాం. మా నాన్నగారు సామాన్యంగా ఎవర్నీ ఎక్కువగా యింటికి రమ్మని పిలవరు. స్నేహితు లెవరైనా సాయంత్రం వేళ వచ్చేవారు. కాని క్రొత్తగా పరిచయం అయిన వాళ్లనెవర్నీ పిలవడం అలవాటు లేదు. పరిచయం ఐన వెంటనే స్నేహంలోకి మారిపోకూడదనీ, ఒక దానిలో నుండి రెండో దానిలోకి ప్రవేశించడానికి కొంతకాలం పట్టాలనీ అనేవారు. అందులోనూ ఒకసారి కనిపించిన మనిషి మళ్లీ ఎక్కడా కనిపించనప్పుడు (పెద్ద పట్టణం కావడంమూలాన) ఎంతమందితోనని పరిచయం పెంచుకుంటాం? అనేవారు. అయితే వరప్రసాదరావులో ఏం చూసి ఇంప్రెస్ అయ్యారో? అతని డ్రస్‌లో సొఫిస్టికేషన్ ఉన్నా మాటల్లో సొఫిస్టికేషన్‌లేదు. ఇంకా అతన్ని గురించి తెలిస్తేగాని అభిప్రాయాలేవీ ఏర్పరుచుకోకూడదు. మనుష్యులు రెండు రకాలు. కొందరిమీద మొదట్లో మాట్లాడినప్పుడు ఎంత మంచి అభిప్రాయం కలుగుతుందో, రాను రాను పరిచయం ఎక్కువైన కొద్దీ వాళ్లమీద గౌరవం తగ్గిపోతుంది. మరి కొందరితో పరిచయం దీనికి

వ్యతిరేకంగా ఉంటుంది. మొదట్లో ఎక్కువగా మాట్లాడా లనిపించక పోయినా తర్వాత తర్వాత వాళ్ళు ఎంతో కల్చర్డ్ అనిపిస్తుంది. కల్చర్ ఉంటే చాలు, సాఫిస్టికేషన్ అనవసరం.

మెట్లమీద చప్పుడయింది. తలుపు తోసుకుని "మే ఐ కమిన్" అంటూ లోపలకు వచ్చాడు వరప్రసాదరావు.

"ఒక్కసారి అలా ఆగవోయ్" అన్నారు మా నాన్నగారు ఎడం చెయ్యి కొద్దిగా పైకెత్తి. అతనెంత ఆశ్చర్య పోయాడో, నేనూ అంతే ఆశ్చర్య పోయాను. మా నాన్నగారు అన్నారు:

"మరేం లేదులే. నువ్వు అలాగే నిలబడి ఉండు. నువ్వు ప్రవేశించిన తీరు వర్ణిస్తాను."

అతను ప్రవేశించిన తీరెలా ఉన్నా అతని తీరు మాత్రం నిన్నటికీ ఈ రోజుకూ చాలా తేడాగా ఉంది. నిన్నటి డ్రేన్ పైప్ స్థానే వెడల్పు పాంట్ ఉంది. బుష్‌షర్టు కూడా కొద్దిగా వదులుగా ఉంది. షూస్ కూడా మారాయి. నేను అతన్ని చూస్తూంటే అతను మా నాన్నగారివైపు చూస్తున్నాడు. మా నాన్నగారన్నారు:

"అలనాడు మంచు కొండల మీద కాలి పసరు అరిపోగా అటూ యిటూ తిరుగుతూ వరూథినిని చూసి బిత్తరగా ఆమె ఉన్న సౌధంలో ప్రవేశించిన ప్రవరాఖ్యునిలా ఉన్నాడు యీనాటి వరప్రసాదరావు. లేక, యూపిఎస్సీ ఇంటర్వ్యూ మెంబర్స్ ముందుకు కాళ్ళు వణుకుతూ వెళ్ళే విద్యార్థిలా ఉన్నాడు. వర్ణనలు రెండు చాలు. ముందు యివి టీ త్రాగుతూ అరిగించుకుంటే మిగతావి చూద్దాం. అందుచేత, రావ్, వెల్‌కమ్. ఇలా కూర్చో."

మే మిద్దరం విష్ చేసుకున్న తర్వాత అతను సోఫాలో కూర్చున్నాడు. మొదట్లో మా నాన్నగారితోనే ఎక్కువగా మాట్లాడినా నాతో కూడా తర్వాత చాలా ఫ్రీగా మాట్లాడటం మొదలు పెట్టాడు. మా నాన్నగారు మొదట్లో అతని పుట్టుపూర్వోత్తరాలన్నీ అడిగేసారు. ఇది పెద్ద వాళ్ళందరికీ ఆనవాయితే. తర్వాత కాసేపు అతని ఎడ్యుకేషన్ గురించి మాట్లాడుకున్నాం. సంభాషణ జరుగుతున్నంత సేపూ నేను ముఖ్యంగా గమనించినది — అతను నా పేరుతో చాలా తికమక పడిపోతున్నాడని. 'సుచిత్రగారూ' అని, 'కిరణ్మయి గారూ' అని — ఏదీ కుదరడం లేదు. నేనన్నాను:

"నాన్నా, ప్రసాద్‌గారు నాపేరు పలకడానికి చాలా కష్టపడి పోతున్నారు. అందుచేత పిలవడానికి సులువుగా ఉండేలా ఒకపేరు చెప్పండి",

"అమ్మాయ్, నువ్వు యిలాంటి అవకాశం కోసం ఎదురు చూస్తున్నట్లు నేను ఎప్పుడో గమనించాను. కాని అతని వల్ల యింకొక పేరు కావాలంటున్నావు గనుక ఆ పనేదో రావే చేస్తాడు. ఏమోయ్ రావ్, ఆలోచించు" అన్నారు.

"రేణు అని పిలిస్తే బావుంటుందని తోస్తోందండి" అన్నాడు ప్రసాదరావు.

"మా అమ్మాయికి అభ్యంతరం లేకపోతే ను వ్వీరోజు నుంచీ అలాగే పిలవవచ్చు."

నేనన్నాను! "వాటీజ్ ఇన్ఏ నేమ్! ప్రసాద్ గారికి నా అనుమతి యిచ్చేస్తున్నాను."

నాకు టీ సంగతి గుర్తొచ్చింది. "నాన్నా మనం టీ సంగతే మర్చిపోయాం" అన్నాను.

"నిజమే. రావ్, నీకు టీ కావాలా కాఫీ కావాలా?" అడిగారు.

"నాకు కాఫీ యిష్టం లేదండి."

"సజాతి వాడివే. నాకూ యిష్టంలేదు. అమ్మాయ్, నువ్వు మరేమీ అనుకోకపోతే టీ తీసుకురా. రావ్, యీ టీ తో వచ్చిన గొడవంతా ఏమిటంటే వేళకి పడకపోతే మార్చి నెలలో కుందేళ్ళ కింద మీద నిలవలేం" అన్నారు మా నాన్నగారు.

నేను లోపలికి వెళ్ళబోతూ "ఏమిటి నాన్నా, ఆ కుందేలు కథ" అన్నాను.

"కుందేళ్ళకి మార్చిలో బ్రీడింగ్ సీజన్‌లే. అప్పుడు పిచ్చెత్తినట్టు తిరుగుతాయట" అన్నారు.

కెటిల్, కప్పులు, సాసర్లు తీసుకొచ్చాను. నేను టీ కలుపుతూంటే ప్రసాదరావు రూమ్

ఎలా ఉందోనని చూస్తున్నాడు. ఫ్లవర్‌వేజ్, గోడ మీదగల పెయింటింగ్స్, డోర్‌కర్టెన్, పుస్తకాల షెల్ఫుమీదుగావచ్చి అతని ప్రక్కనే ఉన్న టేబుల్ మీద ప్రసాదరావు దృష్టి ఆగింది. ఆ టేబుల్ మీద ఫోను, టేబుల్ లైట్ కాకుండా ఒక డబుల్ ఫోటో — ఫ్రేమ్ కూడా ఉంది.

"ఎవరండి యీ మార్గరెటా ఆర్విడ్‌సన్" అన్నాడతను ఫోటో ఫ్రేమ్ తన చేతిలోకి తీసుకొని ఫోటో క్రిందనున్న పేరుచూసి.

"ఆది ఐ.ఏ.ఎస్. క్వెశ్చన్ యే. మిస్ యూనివర్స్. నేనొకటి చెప్తాను గనుక నువ్వు ఆ రెండో ఫోటో ఎవరిదో తెలిగ్గా చెప్పెయ్యగలిగి ఉండాలి. ఆవిడ పేరేదో మర్చిపోయాను. చదువు."

"యాస్మిన్ దాజీ. నేషనల్ మిస్ఇండియా. ఐనా యీ ఫోటోలెందుకండి యిక్కడ?"

"మరే ఫోటోలుండాలి. మా అమ్మాయి మిస్ ఇండియా కంటెస్ట్‌కు వెళ్లిందిలే."

అతను నావైపు ఆశ్చర్యంగా చూశాడు. మా నాన్నగారన్నారు:

"నేను ఇరవై రెండో ఏట ఒక ముఖ్యమైన విషయం నేర్చుకున్నాను — ప్రతిదానికీ ఆశ్చర్య పోకూడదని. ఉదాహరణకు నిన్నటికీ, ఇవాల్టికీ నీ డ్రస్‌లో వచ్చిన విపరీతమైన తేడా చూసి మా అమ్మాయి నిన్ను చాలా ఆశ్చర్యంగా చూసింది. నేను ఆశ్చర్య పోలేదు. ఎందుచేత? నువ్వు పేవ్‌మెంట్ మీద జారడంచూసి ఆ షూస్ కొత్తగా వేసుకున్నావని అనుకున్నాను. నీకు నేవీ షూస్ కొత్తగనుక నేరో పాంట్ కూడా కొత్తని భావించడంలో తప్పులేదు. నీకు నేరో పాంట్ ఒకటి ఉంది. నిజమేనా?"

"నిజమే."

"దీనిమీద యింకా మాట్లాడుదామనుకున్నాను గాని మా అమ్మాయి తనలో తనే నవ్వుకుంటోంది. అందుచేత టాపిక్ మార్చేద్దాం. ఐ. ఏ. ఎస్. లో నీ పేపర్లేమిటి?"

"మాథ్‌మాటిక్స్ ఒకటుండి."

"లెక్కలా? కూడిక చెయ్యగలవా? లూయీ కెరాల్‌లా ప్రశ్నలు వేస్తాను. సమాధానం చెప్పు. ఒకటి ప్లస్ ఒకటి ప్లస్ ఒకటి ప్లస్ ఒకటి ప్లస్ ఒకటి ఎంత?"

"అప్పే ఎన్ని ఒకట్లో లెక్కపెట్టుకో లేదు."

"ఎవరు లెక్కపెట్టుకోవద్దన్నారు? ఇంకో ప్రశ్న. తిరుగుబాటుకూ విప్లవానికీ తేడాఏమిటి?"

ప్రసాదరావు కొంతసేపు ఆలోచించి "తేడా ఏమీ కనిపించడం లేదండి" అన్నాడు.

"తేడా ఏమీ లేకపోతే రెండుపదాలెందుకు? ఇవి రెండూ పర్యాయ పదాలు కావుగదా! రేపు ఇంటర్వ్యూలో యిలాంటి ప్రశ్నలే వేస్తారు. ఇలాగే ఎన్నైనా అడగ వచ్చు. ఉదాహరణకి మీదేవూరు?"

"గుంటూరు."

"ఆ పేరెందుకు వచ్చింది?"

"ఊహుఀ ఎప్పుడూ ఆలోచించలేదండి."

"ఎవరు ఆలోచించ వద్దన్నారు? అన్నట్టు గుంటూరు వైపు యింకా కారం ఎక్కువగా తింటున్నారా?"

"ఆహా, తింటున్నామండి."

"కారం ఎక్కువగా తినేవాళ్లకు కోపం ఎక్కువగా ఉంటుంది. అయినా, మీ వాళ్లతో చెప్పు— 'కారం ఎక్కువ' రెండు విధాలు. ఒకటి, ఉప్పు తక్కువ అవడం మూలంగాను, రెండు, నిజంగా కారం ఎక్కువ అవడం చేతను. మా బావగారొకాయన ఉండేవాడు. ఒక రోజు కూరలో కారం ఎక్కువైందన్నాడు. కొద్దిగా ఉప్పు కలుపుకో మన్నాను. కారం తగ్గిపోయిందన్నాడు. ఈ ఉప్పు టేస్ట్ మీ వాళ్లందర్నీ చేసి చూడమని చెప్పు."

"దీని మీద గోదావరి మండల వాసులు, గుంటూరు మండల వాసులు ఎప్పుడూ వాదించు కుంటూనే ఉంటారుగదా!" అన్నాడు ప్రసాదరావు.

"అదే, వాదించడానికి ఎవరూ దొరక్క మనలో మనమే వాదించుకుంటాం. సరిగ్గ

యిందుకే మనం ఆంధ్రాలో కంటె బయట ఐకమత్యంగా ఉంటాం."

"ఏ స్టేట్ వాళ్ళైనా అంతేనండి."

"నిజమేననుకో. ఇంతకూ యిక్కడికి వచ్చే టప్పుడు మీ ఫేమస్ గోంగూర పచ్చడి తెచ్చు కున్నావా?"

"తీసుకొచ్చానండి."

"ఆంధ్రా వదిలేసినా గోంగూర పచ్చడేమి టోయ్" అన్నారు మా నాన్నగారు నవ్వుతూ.

"ఆంధ్రా వదిలేస్తే మాత్రం! గోంగూర పచ్చడి మర్చిపోయిన వాడు ఆంధ్రుడా?" అన్నాడు ప్రసాదరావు.

ముగ్గురికీ ఒకసారే నవ్వు వచ్చింది. సంభాషణ మొదట్లో ఎలా ఉన్నా క్లయిమాక్స్ చేరే సరికి గొప్పవిషయం చెప్పాడనిపించింది. ప్రసాద రావును పైనచెప్పిన రెండురకాల మనుషుల్లో కేటెగరీ టూ లో వెయ్యొచ్చని తోస్తోంది.

మా నాన్నగారు అతన్ని ఆ రోజు మా యింట్లోనే భోజనం చెయ్యమన్నారు. ససేమిరా చెయ్యనన్నాడు ప్రసాదరావు.

* * *

మర్నాడు మళ్ళీ సాయంత్రం నాలుగు దాటిన తర్వాత టీ టేబుల్ దగ్గర కూర్చొని ముగ్గురం కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నాం. నేను మా నాన్నగారితో అన్నాను

"నాన్నా, నాదొక ప్రపోజల్. ఈ రోజు నుండి ప్రసాదరావుగారు నన్ను బహువచనంలో సంబోధించడం మానేస్తారు."

మానాన్న గారన్నారు:

"అలాగే. నాకన్న నువ్వే నయం. మొదటి రోజునే అతని అనుమతి లేకుండా నేను సింగ్యులర్‌లో సంబోధించడం మొదలు పెట్టాను. యథాపితాః — కుదర్లేనట్లుంది,—నాలాగే అతను కూడాను."

ప్రసాదరావు సరేనన్నాడు.

మా నాన్నగారన్నారు: "ఈ రోజు ఏమైనా నువ్వు మా యింట్లోనే భోజనం చెయ్యాలోయ్"

"నా కెవరింట్లోనూ భోజనంచేసే అలవాటు లేదండి."

"నువ్వు హోస్టలుకు వెళ్ళిపోవడానికి ఆలస్యం చెయ్యములే. నువ్వు రోజూ ఎన్నింటికి భోజనం చేస్తావో చెప్పు. డిన్నర్ అవగానే వెళ్ళిపోదువుగాని."

"నేను రెగ్యులర్‌గా ఏడింటికి భోజనం చేస్తూ ఉంటానండి."

"మంచిది. నెలకు ఎన్నిసార్లు వెడుతూ ఉంటావు డాక్టరు దగ్గరకు? రెగ్యులర్ అంటే ఏడింటికి, ఏడుగంటల మూడు నిముషాలకి తినాలని కాదు. మధ్యాహ్నం రెండింటికి భోజనం చేసి, మూడింటికి టిఫిన్ చేసి రాత్రి తినడం మానేసి పడుకో కూడదని."

"అలవాట్లలో తేడాలుంటాయండి."

"నిజమే. అలవాట్ల గురించి ఒక గంట సేపు మాట్లాడగలను. కాని మనలో చాలామందికి ఏ విషయంమీద ఎంతసేపు మాట్లాడాలో తెలియదు. నే నిమధ్య ఆ జాతిలోకి వెడుతున్నానని అనుమానం వేస్తోంది. అందుచేత మనం యీ విషయం యిక్కడికి ఆపుజేసి, మా కారు రిపేరులో నుండి వచ్చింది గనుక, మనం అలా చౌరంఘీ వైపు వెళ్ళొద్దాం. నువ్వు స్మార్ట్‌గానే ఉన్నావు గాని జుట్టు చెరిగిపోయింది. దువ్వుకో. బయల్దే రుదాం" అన్నారు.

అతను దువ్వుకుంటూంటే మా నాన్నగారు అన్నారు. "జుట్టు మరీ పిట్‌గా వెనక్కు దువ్వేస్తా వేమిటోయ్! బీటిల్ ఉన్న సినిమా ఏదీ చూడ లేదేమిటి? లేక బీట్నిక్స్‌లో చేరిపోతున్నావా?"

"బీట్నిక్స్ ఎవరండి?" అన్నాడు ప్రసాదరావు.

"ముందు బీటిల్స్, ఎవరో తెలుసునా?"

"అది ఎవరికేనా తెలుస్తుంది లెండి. బీట్నిక్స్ ఎవరో తెలియదు."

"నాకూ అంత బాగా తెలియదనుకో. ఈ రోజుల్లో అర్థం తెలియకపోయినా పదాల్ని ఎంత మంది వాడటం లేదు? ఎక్కడో చూశాను. వీళ్లకు వ్యతిరేకం వాళ్లనుకుంటాను. మా అమ్మాయికి యింకా తెలుసునేమో! ఏ మమ్మా రేణూ? (ప్రసాద రావుతో) నువ్వు యిప్పటి కొక్కసారీ రేణూ అని పిలవలేదు గనుక అలవాటు చేస్తున్నాను."

నేనన్నాను "అమెరికాలో బీట్ జనరేషన్ అని ఉంది. వాళ్లకి యీ నాటి సంఘం అంటే అంత యిష్టంలేదు. ఒక సెంచరీ వెనకాల రావాలని వాళ్ల ఉద్దేశ్యం అనుకుంటాను."

"మన యువకులు మోడర్నిటీకి పదేళ్ళ వెనకాల వస్తున్నట్లు. మనం యిలా మాట్లాడు తూంటే రావు తనకు టైమైపోయిందని హాస్టలుకు వెళ్లిపోవచ్చు. నేను రెడీ" అన్నారు.

అలవాటు ప్రకారం నేను కారు డ్రైవ్ చేస్తున్నాను. ఎస్ప్లనేడ్ వైపు వెడుతున్నాం. గాలి లేదు. ఒకటే ఉక్క బోస్తోంది. ఎండలు మొదలవు తున్నాయి గనుక సాయంత్రాలు చాలా విసుగ్గా ఉంటున్నాయి. మా నాన్నగారు బయటకు చూస్తూ "సాయం సమయాన్ని వర్ణించగలవుటోయ్" అన్నారు.

ప్రసాద్ అన్నాడు "ఎలా చెప్పమంటారు? ఒకలా చెప్పగలను. భూమి మీద వున్న మనిషి భూమితో బాటుగా తిరుగుతూ సూర్యరశ్మి మేఘాల మీద పడి....."

"జాగ్రఫీ వద్దు. మరోలా చెప్పు."

"విక్టోరియా మెమోరియల్ దగ్గర ప్రజలంతా సేదదీర్చుకునే మూడు గంటల కాలం."

"ఇంకొకటి."

"ఈ రోజుల్లో విద్యార్థులు ఇరవై నాలుగు గంటల్లో మెలకువగా ఉన్న కాలంలో ఎలా వినియోగ పరచాలో తెలియక అవస్థపడుతున్న మూడు గంటల కాలం."

"మూడు గంటలేనా? రోజంతా యిదే అవస్థని నేననుకుంటున్నాను. అమ్మాయ్, కారు పార్కింగ్— ప్లేస్‌లో ఆపు. మనం కొన్ని డ్రింక్స్ తాగి లాన్స్‌లో కూర్చుందాం." అన్నారు.

కారు పార్క్ చేశాను. మా నాన్నగారు ముందు దిగి డ్రింక్స్ స్టాండ్ దగ్గరకు వెళ్లారు. మే మిద్దరం వెనకాల నడుస్తున్నాం. మా నాన్న గారు వెనక్కు తిరిగి "కోక్స్ తాగుతారా, మరే దేనా కావాలా? అమ్మాయ్" అన్నారు.

"కోక్సంటే ?" అన్నాడతను నా చెవిలో.

"కోకాకోలాకు మరో పేరు" అని, మా నాన్నగారి వైపు తిరిగి అన్నాను: "ఆయనకిది యిష్టం లేదుట. ఆరెంజ్ తీసికోండి."

డ్రింక్స్ తాగిన తర్వాత కొంతసేపు లాన్స్‌లో కూర్చున్నాం. చీకటి పడుతూండగా ప్రసాద్‌ను వాళ్ల హాస్టల్ దగ్గర డ్రాప్‌చేసి మా యింటికి చేరుకున్నాం.

*   *   *

కోక్స్ గురించి నన్ను అడగటంలో ప్రసాద్ నన్ను కాన్ఫిడన్స్‌లోకి తీసుకున్న తర్వాత రెండు మూడు రోజుల్లో మే మిద్దరం కొద్ది కొద్దిగా చనువుగానే మాట్లాడుకుంటున్నాం. ఒక వారం దాటిన తర్వాత అనుకుంటాను మళ్ళీ కారుమీద సాయంత్రం బయటికి వెళ్లాలని పించింది. మా నాన్నగారు ఏదో పనుందని మాయిద్దర్నీ వెళ్ల మన్నారు. ప్రసాద్, నేను కారులో వెడుతున్నాం. కలకత్తా కొత్త వాళ్లకే గాని పాతవాళ్లకి విసుగెత్తుతుంది. నియాన్ లైట్లు మొదట్లో ఎంత బావుంటాయో తర్వాత అటు చూడ బుద్ధికాదు. రోడ్డుమీద పోయే మనుష్యులురెండు రకాలు. స్త్రీలు, పురుషులు. నేను పురుషుల్ని చూస్తూంటే అతను స్త్రీలను చూడటంలో ఆశ్చర్యమేమీలేదు. ఈ వయస్సులో పిల్లలు, వృద్ధులు ఔటాఫ్‌సైట్.

అర్జునుడి గురిలా మాదృష్టి మాకు కావలసిన వాళ్ల మీదే ఉంది.

ప్రసాద్ అన్నాడు "రేణూ, నువ్వు చాలా అందంగా ఉంటావు. నిన్ను వర్ణించనా?"

"చొరవగా అడగటం నేర్చుకుంటున్నారా?— వర్ణించండి". అన్నాను.

"నువ్వు ఆధునికంగా ఉంటావు."

"ఇంకా"

"మాటలు చమత్కారంగా ఉంటాయి."

"ఇంకా"

"డ్రస్ మోడర్న్‌గా ఉంటుంది. నడవడి ఆధునికం, అలవాట్లు ఆధునికం, భోజనం ఆధునికం.

"వీటన్నిటికీ ఒక్కటే మాట ఉంది, చెప్పనా? సాఫిస్టికేటెడ్" అన్నాను దృష్టి అతనివైపు మరల్చి. అతను చిరునవ్వు నవ్వాడు.

"మీ నాన్న గారి గురించి కొంత చెప్పనా" అన్నాడు.

"చెప్పండి."

"మీనాన్నగారి మాటల్లో ఒక్కొక్కప్పుడు వేళాకోళం చేస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది."

"ఇంకా"

"ఒక్కొక్కప్పుడు దబాయిస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది."

"ఆఁ"

"ఒక్కొక్కప్పుడు ఉడికిస్తున్నట్లు, మరోకప్పుడు తప్పు పడుతున్నట్లు, ..."

"వీటన్నిటికీ ఒక్కటే మాట ఉంది; చెప్పనా? నాగింగ్. చూశారా, తెలుగులో విదేశీమాటలకు ఒకటే ఇంగ్లీషు పదం చెప్పారు? అందుచేత ఇంగ్లీషును మించిన భాషలేదు.

"దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స." అన్నాడు ప్రసాద్.

"విదేశభాషలందు ఇంగ్లీషులెస్స" అన్నాను మళ్లీ.

"ఇంతకూ మీకు డ్రైవింగ్ వచ్చునా?"అని అడిగాను.

"వచ్చును" అన్నాడు ప్రసాద్.

"అదే, యింతసేపూ చెప్పనేలేదేమిటి? డ్రైవింగ్ వీల్ పుచ్చుకోండి" అన్నాను.

అతను డ్రైవ్ చేస్తున్నాడు. బాగానే డ్రైవ్ చేస్తున్నాడు గాని ప్రతిజంక్షన్ దగ్గరా ఆగడమే. రెడ్‌లైట్ వెలగడం మాకారు జంక్షన్ సమీపించడం ఒకసారే జరుగుతున్నాయి. అదే ప్రాక్టీస్ ఉన్న వాళ్లయితే దూరంనుండే గమనించి రెడ్‌లైట్ వెలిగే లోపునే బాణంలా దూసుకు పోతారు. నేను కొద్దికొద్దిగా నేర్చుకుంటున్నాను. ఆరోజు అట్టే విశేషాలు జరుగలేదు.

*　　*　　*

తర్వాత సీను కొంచెం పెద్దది. సంభాషణల బట్టి ఒకరివ్యక్తిత్వం మరొకరికి తెలుస్తోంది గనుక నేను ప్రసాద్ గురించి ఏమనుకుంటున్నానో వ్రాయను. అతనితో ఎలా ప్రవర్తించేది చేతలే చెబుతాయి గనుక వేరే వివరించ నక్కరలేదని అనుకుంటున్నాను. ప్రసాద్ వచ్చి రెండు మూడు రోజులవుతోంది. ఆరోజు వర్షం పడుతోంది, ఎండలు కాస్తున్నా. రోజల్లా మానాన్నగారు, నేను ఎక్కడికీ వెళ్లలేదు. సాయంత్రం వర్షం వెలిసింది కాని మబ్బులు మాత్రం పోలేదు. ప్రసాద్‌వసా డేమో నని చూస్తూంటే అతను వచ్చాడు.

"తోచక చూస్తున్నామోయ్, రా" అన్నారు మా నాన్నగారు. "బయట అలా ఉంటే ఎక్కడికైనా ఎలా వెడతాముట? శాస్త్రకారు డేమన్నాడో తెలుసా? 'ప్రాతఃకాలే తుషారంచ, మధ్యాహ్నేచ మేఘ డంబరం, రాత్రౌ నిర్మలాకాశః, తద్దేశం పరివర్జ్యయేత్' అన్నాడు."

"మీకు సంస్కృతం బాగా వచ్చునా?" అన్నాడు ప్రసాద్.

"రావాలేమిటి, ఏవో రెండు ముక్కలనడానికి? ఇవాళేమీ తోచడం లేదోయ్. ఏం చేద్దాం చెప్పు."

"కార్డ్సు వేద్దాం" అన్నాడు ప్రసాద్.

"టైమ్ విలువ తెలుసున్న వాడెవడూ పేకాడడు." నేనన్నాను: "మీరు ఆడుతూంటారు!"

"నాకు టైమ్ విలువ తెలియదని భావం. మరో పని చేద్దాం. నువ్వు నన్ను ప్రశ్నలు వెయ్యి: సమాధానం చెబుతాను. తర్వాత నిన్ను నేను ప్రశ్నలు వేస్తాను: నువ్వు సమాధానం చెప్పు. మా అమ్మాయి మధ్యవర్తి — తర్కం సరిగ్గా ఉండకపోతే!"

"నాది ఒకటే ప్రశ్నండి. నేను తెలుగు వాణ్ణని మొదట్లో మీరు ఎలా చెప్పగలిగారు?

"అందులో కష్టమేముంది? మనందరికీ ముఖం మీద రాసి ఉండదటోయ్! ఢిల్లీలో సుబ్బారావు మెస్సులో మిగతా వాళ్ళందరి కంటె గట్టిగా మాట్లాడేవాడు ఆంధ్రుడు. హౌరా స్టేషన్‌లో బుక్‌స్టాల్‌లో నువ్వు తెలుగు పుస్తకం మీద చెయ్యి వేస్తే నీ భుజం మీద చెయ్యివేసిన వాడు ఆంధ్రుడు. బొంబాయిలో స్నేహితుడెవరేనా దూరంగా కూర్చొని ఉన్నా అతనికి వినిపించేటంత గట్టిగా మాట్లాడేవాడు ఆంధ్రుడు. నాకు మెడ్రాస్ గురించి తెలియదు. బ్రహ్మ గనుక తన పరికరాలు నాచేతికిస్తే ఒక ఆంధ్రుణ్ణి చేసిపెట్టగలను."

"ఏంతేనా మీకు ఆంధ్రులంటే తక్కువ అభిప్రాయం ఉంది."

"అబ్బే, యిదంతా అభిమానమోయ్! ఈ రోజుల్లో మనల్ని మనం కించపరచుకోవడం ఒక ఫాషను. నీ ప్రశ్న అయిపోయింది గనుక నేనడుగుతాను. నీకు ఏ ఆట ఎక్కువ యిష్టం."

"టెన్నిస్."

"ప్రస్తుతం వింబుల్డన్ ఛాంపియన్ ఎవరోయ్?"

"సెంటానా."

"సెంటానాకు నీకు ఒకటే పోలిక. ఇద్దరికీ వేళ్ళు పెద్దవి. అందుచేత టెన్నిస్ ఆడటం మొదలు పెట్టు. తర్వాత ప్రశ్న. స్త్రీకి, పురుషుడికి తేడా ఏమిటి?"

నేనన్నాను: "సెక్స్."

"వెరీగుడ్. రావ్, మా అమ్మాయిని కూడా ఐ. ఏ. ఎస్. కు పంపించేస్తున్నాను. తర్వాత ప్రశ్నకు రేణు సమాధానం చెబుతుంది. అమ్మాయ్, రెండంకె తాలూకు ప్రాముఖ్యం ఏమిటి?"

"మనం ఎక్కాలు రెండో ఎక్కంతోనే ప్రారంభిస్తాం" అన్నాను.

"ఇంకా ముఖ్యమైనవి— ప్రపంచంలోను, జీవితంలోను." ప్రసాద్ అన్నాడు. "ఎక్కడేనా యీ రెండంకె ప్రత్యక్షమేగదా! సుఖం, దుఃఖం, మంచి, చెడు, తెలుపు, నలుపు యిలాగే అన్నీ."

మా నాన్నగారన్నారు: "వెరీగుడ్. ఒకళ్ళను ప్రశ్నవేస్తే రెండోవాళ్ళు సమాధానం చెబుతున్నారు. నేనింకా చెప్పనా? మనకు కాళ్ళు రెండు, చేతులు రెండు, కళ్ళు రెండు, చెవులు రెండు. చెవులు మూడెందుకుండ కూడదు? కళ్ళు మూడెందు ఉండకూడదు? బ్రహ్మకి ఇనీక్వాలిటీస్ బాగా తెలుసును. ఒక కన్ను, జీరో కన్ను యిస్తాడుగాని మూడు మాత్రం యివ్వడు గదా!"

"శివుడికి తప్ప" అన్నాను నేను.

"వాళ్ళిద్దరిలో ఎవరు ముందో మనకు తెలియదు. అలాంటి విషయాల గురించి మాట్లాడటం మొదలు పెడితే రెండో నిముషంలోనే మనకు ఏం మాట్లాడాలో తెలియదు. అందుచేత మామూలు విషయాలికి వద్దాం. ప్రశ్నలై పోయాయి గనుక, — ప్రసాదూ, ఒక పాట పాడవోయ్. ప్రాస కుదిరింది గదా అని అడగడం లేదు సుమా!"

"నాకు రావండి."

"ఇదొక స్టాక్ అన్సరు. మా రోజుల్లో ఎవడు పాడమంటాడా పాడదామని చూసే వాళ్ళం. ఇప్పుడూ అలాంటి ఉద్దేశ్యం చాలా మంది యువకుల్లో చూస్తున్నాననుకో. అయినా ఎవరూ పాడమని అడక్క అలాంటి వాళ్ల టాలెంట్ మరుగున పడిపోతుంది. పాటంటే గుర్తొచ్చింది. సెక్సర్ సైజులని ఎప్పుడేనా విన్నావుటోయ్!"

"లేదండి."

"ఈ మధ్య సినిమాల్లో, అలాంటివేవో చేస్తున్నారుట."

మా నాన్నగారు ఎప్పుడైనా తోచడంలేదని అంటే కథలు చెప్పమనడం నా కలవాటు. అందుకే "నాన్నా, ఏదేనా చిన్నకథ ఒకటి చెప్పండి" అన్నాను.

"చిన్న కథంటే కష్టమే. ఆ మధ్య ఎక్కడో చాలా చిన్న కథ ఒకటి చదివాను. చెప్పనా? రైలు పెట్టెలో యిద్దరే ప్రయాణం చేస్తున్నారు. 'నాకు దెయ్యాలంటే నమ్మకం లేదండి' అన్నాడు ఒకాయన రెండో ఆయనతో. 'ఆహా, అలాగా!' అని మాయం అయిపోయాడు రెండో ఆయన. ఇంతే కథ. అయినా యీ రోజుల్లో పేజీలు ఎన్ని ఎక్కువ రాస్తే అంత విలువ గదా, చిన్న కథలు ఎందుకు చెప్పు?"

"అయితే పెద్ద కథ ఒకటి చెప్పండి" అన్నాను.

"పెద్ద కథలు నీకు ఎక్కడపడితే అక్కడే దొరుకుతాయి."

"అయితే, చిన్నదీ పెద్దదీ కాని కథ ఒకటి చెప్పండి."

"రావు చెబుతాడు" అన్నారు మా నాన్నగారు. ప్రసాద్‌వైపు చూశాను. అతనన్నాడు:

"చెబుతాను కాని పూర్తిగా చెప్పేవరకూ మాట్లాడ కూడదు. చెప్పనా? పూర్వ కాలంలో ఒక రాజుండే వాడు....." నేను మధ్యలో "ఒక రాజే ఏం? చాలా మంది ఉండేవారు" అన్నాను.

"ఆ చాలా మందిలో యితనొకడని ఎందుకనుకో కూడదు? కండిషన్ దాటేశావు గనుక నేను చెప్పను."

ఆ రోజుకు కథ పూర్తవలేదు. మా మీటింగ్ మాత్రం పూర్తయింది.

* * *

మర్నాడు ప్రసాద్ రాలేదు. రెండు రోజులైనా రాలేదు. అతను లేకపోతే కొంతలోటు కనిపిస్తోంది. ఒక వారం దాటిన తర్వాత ఒక రోజు సాయంత్రం చీకటి పడుతూండగా వచ్చాడు. లోపలికి వస్తూంటేనే అన్నారు మా నాన్నగారు.

"రావోయ్, రా. ఈ వారం అంతా ఏం చేస్తున్నావ్?"

"ఏమిటో నండి. ఈ మధ్య లీజర్ దొరకడమే లేదు."

"రావ్, నువ్వు త్రేతాయుగం వాడివోయ్" అన్నారు మా నాన్నగారు.

"కాదండి, కలియుగంలో యిరవయ్యో శతాబ్ది వాణ్ణి."

"అయితే, యిరవయ్యో శతాబ్దపు డిక్షనరీ ఎప్పుడేనా చూస్తే లీజర్ అనడం మానేశారనీ లెజర్ అంటున్నారనీ...."

"డిక్షనరీ చూడటమంత బోర్ మరొకటి లేదండి."

"ఉంది. చూడకపోవడం."

నెపోలియన్ III యుద్ధా లెప్పుడొచ్చినా ఒక పీస్‌కాంగ్రెస్‌తో తయారయ్యే వాడుట. ఇప్పుడు యుద్ధమేదీ జరుగలేదు గాని నెపోలియన్‌లా

నాకూ ఒక ఫేవరిట్ ఉంది — ప్రపోజల్. అన్నాను.

"నాన్నా, నాదొక ప్రపోజల్. ప్రసాద్‌గారు యివాళ ఆలస్యంగా వచ్చారు గనుక, డిన్నర్ సిద్ధమయింది గనుక మనింట్లోనే భోజనం చేస్తారు."

ప్రసాద్ "అలాగే" అన్నాడు.

"ఆశ్చర్యం! విపరీతం! — అయినా ఒకటిలే. ఫేర్ సెక్స్‌తో ఫేర్‌గా బిహేవ్ చెయ్యాలన్నారు. ఆ సూత్రం పాటించినందుకు చాలా సంతోషం. ఇంకొకటి. మనం లేద్దాం. ఆలస్యాదమృతం విషః. ఈ రోజుల్లో నిముష నిముషానికీ మన ఐడియాస్ మారి పోతున్నాయి. రావ్‌కి హాస్టల్ గుర్తుకొచ్చే లోపల డిన్నర్ సర్వ్ చేసెయ్యాలి" అన్నారు మా నాన్నగారు.

భోజనం చెయ్యగానే ప్రసాద్‌తో టెరిస్ (కొంతమంది తప్పుగా టెర్రేస్ అంటారు) మీదకు వెడదాం అన్నాను. ఇద్దరం పైకి వెళ్లి కూర్చున్నాం. వెన్నెల. చాలా చక్కగా ఉంది. ప్రక్కగా పూల మొక్కలు· ఆ ప్రక్కగా లతలు· గోడమీద వాలుతూ కొబ్బరిచెట్టు ఆకులు. నల్లని నీడలు· మధ్య మధ్యలో తెల్లని కాంతి. సీను మామూలే. ఏసినిమాలో చూసినా వెన్నెల సీను అలాగే ఉంటుంది.

"నిన్ను కొన్ని ప్రశ్నలు వెయ్యనా?" అన్నాడు ప్రసాదరావు.

ఎలాంటి ప్రశ్నలో ననుకుంటూ, "వెయ్యండి" అన్నాను.

"మొదటి ప్రశ్న. ఆడవాళ్లు గాజులెందుకు వేసుకుంటారు?"

"మానేస్తున్నాం గదా!"

"రెండు. బొట్టెందుకు పెట్టుకుంటారు?"

"అదీ మానేస్తున్నాం గదా!"

"మానేస్తున్నారు సరే. మానెయ్యని వాళ్ల సంగతి చెప్పు."

"మునుపేమో రిలిజన్ కోసం బొట్టు పెట్టుకునే వాళ్లం. తర్వాత తర్వాత అది ఫాషన్ గానే మిగిలింది. గాజు లెందుకంటే ఏం చెప్పను? మీకు మీసం ఎందుకు? రిస్టు వాచ్ ఎందుకు? బట్టలెందుకు? జుట్టెందుకు? ఎప్పట్నుంచో వస్తూన్న వాటి గురించి యివాళ నేనేమీ చెప్ప లేను. చంద్రుడు ఎన్నేళ్లబట్టి ఆకాశంలో ఉన్నాడంటే ఏం చెప్పను? — ఇలాంటి వెన్నెలలోనే ప్రవరాఖ్యుడు 'విద్యుల్లతా విగ్రహాన్, చక్రస్తనిన్, నతనాభిన్, ఒకానొక మరువ్నారీశిరోరత్నమున్' చూశాడు."

"తర్వాత జుట్టూ జుట్టూ పట్టుకోడానికే గదా!"

"చూసి, 'ఎవ్వతెవీవు భీతహరిణేక్షణ' అంటూ తన వూరికి దారి అడిగాడు."

"అప్పుడు వరూధిని ఏమంది తెలుసునా? 'ఇంతలు కన్నులుండ తెరువెవ్వరి వేడెదు భూసురేంద్ర! యేకాంతమునందునున్న జవరాంఢ్ర నెపం బిడి పల్కరించు లాగింతయు కాక' అంటూ దులిపేసింది."

"ఆ వెంటనే పూవుఁ బోదరిండ్లను కౌగిట గారవించమంది."

"ప్రవరుడు 'నో' అంటే ఏమంది తెలుసా? 'యజ్ఞ కోటులన్ పావనులౌటకున్ ఫలము మా కవుగిళ్ల సుఖించుటే కదా?' "

"చివరి కేమైంది? 'ఇట్టి తుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపై తేనియల్' అని తేల్చేశాడు ప్రవరుడు."

ప్రసాద్ అన్నాడు: "ఇలాంటి వెన్నెలలోనే ద్రౌపది భీముణ్ణి సౌగంధిక కమలం తెచ్చిపెట్టమని అడిగింది."

"ఇలాంటి వెన్నెల లోనే రోమియో జూలియట్లు మాట్లాడుకున్నారు."

"ఇలాంటి వెన్నెలలోనే సీత రాముణ్ణి అడవుల్లో ఒకసారి తిరగాలని ఉందని కోరింది."

"ఇలాంటి వెన్నెలలోనే పోర్షియా బెసానియోతో మాట్లాడింది. క్లియోపాత్రా— ఏంటనీతో మాట్లాడింది. ఆర్నాల్డ్ ప్రేమగీతాలు వ్రాసాడు."

"ఇలాంటి వెన్నెలలోనే కిరణ్మయి చంద్రకిరణాలకంటె ఎక్కువగా మెరిసి పోతోంది."

నాకు అప్పటికి ఆవలింతలొస్తున్నాయి. నేనన్నాను:

"నిద్రొచ్చేస్తోందండి. లేకపోతే మిమ్మల్ని రాత్రల్లా వర్ణిద్దును. నిద్రాదేవి ప్రక్కమీదికి ఆహ్వానిస్తోంది."

"ఆహ్వానించడానికి ఒకళ్ళుండాలి. అవునా? ఇక్కడ ఆహ్వానించేవారు నిద్రాదేవి. ఎవర్ని ఆహ్వానించింది? నిన్ను. ఒక స్త్రీని. ఇది బావుండలేదు. ఇంకొకలా దీన్ని వివరిస్తాను. నాకూ నిద్ర ముంచుకొస్తోంది. అంటే నన్నూ ఆహ్వానిస్తోందన్నమాట. అలా అనేకంటే యింకా— నిద్ర ఆవేశిస్తోందని అందాం. అప్పుడు ఆహ్వానించేది ప్రక్క. నిద్ర కాదు. అదే ప్రక్క నిన్నూ — నిద్రాదేవి ఆవేశించింది గనుక — ఆహ్వానిస్తుంది. అప్పుడు, బెడ్ తాలూకు ఆహ్వానాన్ని యిద్దరం కాదనలేం గనుక..."

"ఆగండి, ఆగండి. అంతా బాగానే ఉంది కాని, యిందులో రెండు తప్పులున్నాయి. మొదటిది: ఒకే బెడ్ యిద్దర్నీ ఆహ్వానించాలని ఎక్కడా లేదు. నన్ను ఆగదిలో ఉన్న బెడ్, మిమ్మల్ని యీగదిలో ఉన్న బెడ్ ఆహ్వానించవచ్చు. రెండు: శృంగారం చివరికొచ్చేసరికి మోటుబారిపోయింది."

"అయితే శృంగారాన్ని మరోలా సున్నితం చెయ్యడానికి ప్రయత్నిస్తాను. నిన్ను వర్ణించనా?"

"ఈ వర్ణన ఎన్నోసారి?"

"స్త్రీని వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ."

"అన్యాయ మండోయ్! పురాణాల్లోంచి మీ యిష్టం వచ్చినట్లు వాక్యాలు వాడేసుకుంటున్నారు."

"శనిదేవతేనా సరే పురాణాల్లోంచి తన అవసరానికి తగ్గ వాక్యాలు సేకరించుకోగలదు." ఇప్పుడు మీరన్న వాక్యం మనస్సులో యింకొకసారి అనుకోండి. మీ జిహ్వ, శనిదేవత జిహ్వ ఒకటే అయ్యేలా ఉంటే, మొదటి మాట — నన్ను వర్ణించనక్కర్లేదు. రెండు— అలాంటి జిహ్వ మీ కక్కర్లేదనే అనుకుంటున్నాను."

ఆ తర్వాత నిద్రకు ఉపక్రమించాం (వేరు వేరు ప్రక్కల మీదకు).

* * *

తర్వాత సీనులో ఒక క్రొత్త పాత్ర ప్రవేశించబోతోంది. ప్రసాద్, నేను మర్నాడు ప్రొద్దుట లేచిన తర్వాత అతను వాళ్ల హాస్టలుకు, నేను కాలెజ్‌కి (కాలేజీ అని యింకా ఎవరైనా అంటూంటే వాళ్ళు మోడర్నిటీకి పదేళ్ళ వెనుకగా వస్తున్న వారిలో చేరుతారని మనవి) తయారవుతున్నాం. తయారవుతూంటే ఒక ఉత్తరం వచ్చింది. మా నాన్నగారు చింపి చదువుతూ "అమ్మాయ్, రేపు ఎక్స్‌ప్రెస్‌లో మీ చెల్లెలొస్తోంది" అన్నారు.

ఈ చెల్లెలు మా చిన్నాన్నగారి కూతురు. పేరు రాజ్యలక్ష్మి, 17. మొన్ననే ప్రీయూనివర్సిటీ పరీక్షలు వ్రాసింది. పరీక్షలవ్వగానే కలకత్తా తప్పకుండా రావాలని నేను వ్రాశాను. అది క్రిందటిసారి వచ్చి రెండు మూడేళ్ళవుతోంది. తప్పకుండా వస్తానంటూ జవాబు వ్రాస్తూ అతి ముఖ్యమైన విషయం ఒకటి నాతో చెప్పవలసినది ఉందంటూ వ్రాసింది. రాజ్యలక్ష్మి వస్తోందంటే నాకు చాలా ఆనందం కలిగింది. మేము ముగ్గురం కలిసి కారు మీద మర్నాడు స్టేషన్‌కు వెళ్ళి దాన్ని రిసీవ్ చేసుకోవాలను కున్నాను. ప్రసాద్‌తో మర్నాడు ట్రేన్ వేళకు చాలా ముందుగానే మా యింటికి రమ్మని చెప్పాను.

ఆ రోజు సాయంత్రమే మా కారు చెడింది. మర్నాడు మా నాన్నగారు మా యిద్దర్నీ వెళ్ళి రిసీవ్ చేసుకోమన్నారు.

ప్రసాద్, నేను బస్సులో వెడుతున్నాం. మే మిద్దరమూ బస్సు ఎక్కినప్పట్నుండీ నిలబడే ఉన్నాం. హౌరా బ్రిడ్జి దాటగానే ట్రాఫిక్ జామ్ అయిపోయింది. ఏ వాహనం కదలడం లేదు. రెండు నిముషాలు, మూడు నిముషాలు అయింది. మా ప్రక్కలైన్లో ఉన్నవాటిని ముందు పంపిస్తున్నారు. ఇంతలో

"అబ్బబ్బ ఏమిటీ ఉక్క" అని వినిపించింది. ఆశ్చర్యంతో ఎవరా అనిచూస్తే మాకు దగ్గర్లోనే ఉన్న సీట్లో ఇద్దరాడవాళ్ళు కూర్చొని ఉన్నారు. ఒక అమ్మాయి నా వయస్సు గలది. రెండో ఆవిడ ఆ అమ్మాయి తల్లి కావచ్చు. ఇందాకటి మాటలు ఆ అమ్మాయి అంది. ప్రసాద్ ఏదో అనబోయాడు. నేను "ఉష్!" అని వారించాను. బస్సులోనేకాదు ఎక్కడేనాసరే తెలుగువారు కనిపిస్తే మేమిద్దరం ఇంగ్లీషులోనే మాట్లాడుకోవాలని అంతకుముందు చెప్పాను అతనితో. ఇది గొప్పకోసం కాదు. నేను పరికిణీ—వోణీ తప్ప వందరకాల డ్రస్‌లు వేస్తూంటాను. ఒకసారి ఒక ముత్తైదువ నేను తెలుగులో మాట్లాడుతూంటే ఒకటే ఆశ్చర్యపోయింది. మన భాషలో చెప్పాలంటే నోరునొక్కుకుంది. అప్పట్నుంచి యీ పాలిసీ మొదలుపెట్టాను. ఆ అమ్మాయి అంది:

"చూడు. అరగంటసేపు బస్సుల్ని ఆపెయ్యడమే కాకుండా మన బస్సు అట్టేబెట్టేసి మిగతా వాటిని ఎలా పంపించేస్తున్నాడో?"

ఇలాంటి ప్లాటిట్యూడ్స్ పలుకుతూంటే విన్న ఏ యువకుడు పెళ్లి చేసుకుంటాడు యీ అమ్మాయిని? బస్సుల్ని ఎవరూ ఆపలేదు. రెండు, మన బస్సు ఏమిటి? ఈ నాయిన్ తనం పోతేగాని ఆడవాళ్ళు పెళ్లికి తగరు.

ప్రసాద్ వాళ్ళిద్దరూ కూర్చున్న సీట్‌నే పట్టుకు నిలబడ్డాడు. ఆ అమ్మాయి దృష్టి ప్రసాద్ వేళ్ళ మీద పడింది. ప్రక్కనున్నావిడతో అంటోంది:

"అతని వేళ్ళు చూడు. ఆడవాళ్ల వేళ్లలా. గోరింటాకు కూడా పెట్టుకున్నాడు!"

బస్సులో వాళ్లిద్దరే తెలుగు వాళ్లనుకుండా ఏమిటి? మోరల్: బస్సులో తెలుగులో మాట్లాడక పోయినా తెలుగువచ్చిన వాళ్లు యింకా ఉండవచ్చు.

గోరింటాకు సంగతి ప్రసాద్ నెప్పుడూ అడగ లేదు. తర్వాత బస్సు కదిలింది. స్టేషన్‌లో ప్రవేశించాం. ప్లాట్‌ఫార్మ్ 13. ఎక్స్‌ప్రెస్ ఒకగంట లేటు. కొంతసేపు నిలబడ్డాం. కూర్చున్నాం. మళ్లీ నిలబడ్డాం. స్టేషన్‌కు సంబంధించిన విషయాలన్నిటి మీదా చర్చించేశాం. ట్రేన్ మాత్రం రాలేదు. ఎనౌన్స్‌మెంట్స్ మాత్రం నిముషానికొకటి వినిపిస్తున్నాయి. ఏ భాషలోదీ బాగా తెలియడంలేదు. నాకు బెంగాలీ కొద్దిగా వచ్చు. హిందీ, ఇంగ్లీషులలో చెప్పినవి కూడా బెంగాలీ లాగే ఉన్నాయి. ప్రసాద్‌తో అదేమాటన్నాను. అతనన్నాడు:

"నిజమే. చివరికి నాకు బెంగాలీలో చెప్పినదే బాగా అర్థమవుతోంది. ఉదాహరణకి చూడు:...ఏ గారో నొంబర్ ప్లాట్‌ఫార్మ్ థేకే దొస్ బజే కర్ దో మినిటే ఛాట్‌బే! అంటే, పదకొండో నెంబర్ ప్లాట్‌ఫార్మ్ నుండి పదిగంటల రెండు నిముషాలకు (ఏదో రైలు) బయలుదేరును. మిగతా రెండుభాషల్లోనూ చెప్ప నక్కర్లేదని సజెస్ట్ చేస్తాను. బావా ఇంగ్లీషును పట్టుకొని బెంగాలీలా మాట్లాడితే ఎలా?"

"మనం ఇంగ్లీషును తెలుగులా మాట్లాడు తున్నామా, లేదా? బెంగాలీ వాళ్లను అనడం ఎందుకు? అన్నాను.

"ఈ విషయంలో మనం చాలా డెవలప్ అవ్వాలని..."

మధ్యలో ఆపాను "ఆగండి. డెవలప్—ప్రోసీడ్"

"ఆహా! మీనాన్నగారిలా తయారవుతున్నావే" అన్నాడు ప్రసాద్.

"మనం యింకా మాట్లాడుతూంటే మాచెల్లెల్ని పట్టుకోవడం కష్టమైపోతుంది. ట్రేన్ వచ్చేస్తోంది" అన్నాను.

ట్రేన్ వచ్చింది. రాజ్యలక్ష్మి దిగింది. సామాన్లు దింపడం, కౌగలింతలు (మేమిద్దరమే) మొదలైనవి. ఐనతర్వాత ప్రసాద్‌ను పరిచయం చేశాను. రాజ్యం చాలా షాడుగ్గైంది. ఒళ్ళు మాత్రం ఏమీ చెయ్యలేదు.

"రెండురోజులు ప్రయాణం అంటే బోరు కొట్టేసిందే. అసలు నాకు ప్రయాణం అంటేనే యిష్టంలేదు" అంది రాజ్యం.

చాలామందికి రైలుప్రయాణం అంటే యిష్టం ఉండదు. ఇది అయిష్టంకాదు. ట్రావెల్ సిక్‌నెస్ లేక ట్రావెల్ ఫియర్ (స్టేజ్ ఫియర్‌లా).

టాక్సీ మీద యింటికి చేరుకున్నాం. ఇంటికి వెళ్ళగానే మానాన్నగారు రాజ్యంతో అన్నారు:

"ఏమే రాజ్యం, నిన్ను పరిపాలించడానికి మీనాన్న యింకా ఏ రాజకుమారుణ్ణీ చూడలేదా?"

రాజ్యం యింతకుముందు వ్రాసిన అతిముఖ్యమైన సంగతి యిది కాదుగదా అని అనుమానం వేసింది. అది ఒంటరిగా ఉన్నపుడు యీ విషయం అడిగాను. ఇక్కడికి వచ్చేముందే ఎవరో పెళ్ళిచూపులికి వచ్చారని చెప్పింది. వివరాలు చెప్పమంటే ఏమీ చెప్పలేదు. అతిగా సిగ్గు పడిపోయింది. పెళ్ళంటే సిగ్గు పోయేవరకూ ఆడవాళ్ళకు పెళ్ళి చెయ్యకూడదు.

మేము నలుగురం కూర్చుని మాట్లాడు కుంటున్నాం. ఆరోజు సాయంత్రం. మానాన్నగారు రాజ్యంను అడిగారు:

"మీ ఊళ్ళో రోజంతా ఎలా తోచిపోతోందే? స్నేహితులెవరేనా ఉన్నారా లేక ఏమీ లేకుండానే గడిపేస్తున్నావా?"

మధ్యలో ప్రసాద్ అన్నాడు:

"మన ఆడవాళ్ళకి టైమ్ ఎలా గడపాలో తెలియదు."

మానాన్నగారన్నారు: "మనకు అంతకంటే తెలియదు. వాళ్ళు యింటి దగ్గర వేస్ట్ చేస్తూఉంటే మనం ఆఫీసులో వేస్ట్ చేస్తాం."

తర్వాత ఆయన తన తమ్ముడి గురించి కొంతసేపు అడిగారు. నా మనస్సులో యింకొక విషయం వేధిస్తోంది. దీనిచేత పెళ్ళిచూపుల వివరాలు ఎలా చెప్పించడమా? అని. నా బాణం ఉండనే ఉంది. ప్రపోజల్. మా నాన్నగారితో అన్నాను

"నాన్నా, నాదొక ప్రపోజల్. రాజ్యం యిక్కడికి వచ్చేముందే పెళ్ళిమాటలు జరిగాయిట. దాని వివరాలు చెబుతుంది."

"మరి చెప్పవేమే? నాకొక ఫాడ్ ఉంది— జేన్ ఆస్టిన్‌లా పెళ్ళి విషయాల గురించి మాట్లాడటం. పెళ్ళికొడుకు పేరేమిటి? ఏ ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు? వాళ్ళదేవూరు? నిన్నేం అడిగాడు?"

రాజ్యం అంది. "అతని పేరు ఆదినారాయణ. ఉద్యోగం..."

"అతనే మడిగాడో చెప్పవే" అన్నాను నేను.

"నాకు రెండు నాలుకలు లేవు. ప్రసాద్‌గారు కూడా ప్రశ్నలు వెయ్యడం మొదలుపెడితే నేనెవరికీ సమాధానం చెప్పలేను. పెళ్ళికొడుకు నన్నేమీ అడగలేదు. నాకే సిగ్గయితే అతను రెట్టింపు సిగ్గుతో కూర్చున్నాడు."

మానాన్నగారన్నారు: 'మరింకెందుకుట రావడం. యువకులందరికీ యిదే నా సందేశం — రావ్, మేక్ నోట్— పెళ్ళి చేసుకునే ఉద్దేశ్యం కలిగినప్పుడు గాని, ప్రేమించడానికి ముందు గాని రెండు పన్లు చెయ్యాలి. ఒకటి, 'లవర్స్ మస్ట్ లర్న్' సినిమా చూడాలి. ఎందుకంటే ప్రేమికులు నేర్చుకోవలసింది చాలా ఉంది. రెండు, 'రోమియో అండ్ జూలియట్' క్షుణ్ణంగా చదవాలి. ముఖ్యంగా లవ్ సీన్స్. ఆడదాని ముందు ఒక్కమాట కూడా మాట్లాడలేని మగాడెందుకండి! పోనీ, రాజ్యం, మిగతా వాళ్ళేమడిగారు?"

"వాళ్ళ నాన్నగారనుకుంటాను 'పాటలు వచ్చునా?' అని అడిగారు."

ఆడపిల్లలే ఎందుకు పాడాల్సి? ఇంత చదువూ చదువుకుని చాలామంది పెళ్ళెలా చేసుకోవాలో తెలుసుకోలేకపోతున్నారు. అమ్మాయి అందంగా ఉండాలి, తెల్లగా ఉండాలి, వీణ వాయించాలి, బెర్నార్డ్ షా చదివి ఉండాలి, సార్త్రే ఎవరోతెలిసుండాలి, లిజ్ టేలర్ సినిమాలు చూసుండాలి. పెళ్ళికొడుకుల మాట కొద్దాం. ఈ ఆదినారాయణ మాట కాదనుకో. కొంతమంది మాట. బయటికి ఎంత నీట్‌గా తయారై వస్తారో రూమ్‌లో దానికి వ్యతిరేకం.జుట్టెలా దువ్వుకోవాలో తెలియదు. ఇవన్నీ కూడా చూడ్డానికి ఆ భార్యామణి రావలసిందే. అప్పుడే అయిందా, క్లాసిక్స్ మాట వింటే ఆమడ దూరానికి పరుగు.ఆ పరుగు సినిమా హాలుకు. సినిమా బోరు కొట్టేసిందంటూ రూమ్‌

క్కొచ్చి నాలుగు సిగరెట్లు కాల్చేసి మర్నాడు తొమ్మిదింటికి లేవడం. ఆటలన్నవి ఎరుగరు. డిబేట్సంటే భయం. ఇంటర్వ్యూలంటే బెదురు."

ప్రసాద్ అన్నాడు: "ఈ రోజుల్లో అటూ యిటూ కూడా పెళ్లిపెద్ద సమస్యే."

"దానికేముంది? ఈ అరగంట ఇంటర్వ్యూలంటూ తీసి పారెయ్యాలి. అందంగా లేని వాళ్లందరికీ పెళ్లిళ్లవక్కర్లేదా? కాలేజ్‌ల్లోను, యూనివర్సిటీల్లోనూ ఫ్రీగా తిరగనిస్తే ముందు ఆడదానితో మాట్లాడటం అంటూ తెలుస్తుంది. అందంగా ఉన్న అమ్మాయి ఎవరితోనూ మాట్లాడకుండా తిరిగితే ఆవిడకు పొస్ట్ ఉందని, ఫ్రీగా తిరిగితే ప్రజంట్ ఉందని అనేస్తారు. రెండువిధాలా ఫ్యూచర్ లేదు ఆ అమ్మాయికి. మిగతా వాళ్లకు ఎలాగాలేదు. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే ఆడవాళ్లు మగవాళ్లను ఇంటర్వ్యూ చెయ్యడానికి సిద్ధంగా ఉండాలి. దానికి తగిన ప్రయత్నం చెయ్యాలి. ఒకటి—కలిసి తిరగండి కొన్నాళ్లు ఎవరు వద్దన్నారు?"

"మొరాలిటీ సంగతి ఆలోచించాలండి మనం" అన్నాడు ప్రసాద్.

"అదంతా పై చోట. అమెరికాలో డివోర్స్‌లు ఎక్కువగా ఉంటే, యిక్కడా ఎక్కువగా ఉంటాయని ఎందుకనుకోవాలి? అక్కడ రోజూకు వందమంది ఆడ వాళ్లను కలుసుకుంటారు. నువ్వు చదువుకున్నాళ్లా ఒక అమ్మాయితోనేనా మాట్లాడావా? స్త్రీ గురించి పూర్తిగా తెలియకముందే పెళ్లి, పెళ్లి గురించి పూర్తిగా తెలియక ముందే పిల్లలు —నేను ఆపడం మంచిది. రాజ్యం ఆవలిస్తోంది, రేణు ఎటో చూస్తోంది" అన్నారు మానాన్నగారు.

టీతో ఆరోజు కార్యక్రమం ముగిసింది.

*　　*　　*

మరొకరోజు, మానాన్నగారు యింట్లోలేరు. మేం ముగ్గురం కూర్చొని ఉన్నాం. రాజ్యంతో అన్నాను

"ఏమే, మీ సుందరాకారుణ్ని వర్ణించలేదు. చెప్పు, మేమూ విని ఆనందిస్తాం."

రాజ్యం అంది: "ఏమోనే, నాకు వర్ణించడం చేతకాదు. లావుగా మాత్రం ఉన్నాడు. కొద్దిగా బొజ్జ ఉన్నట్టుకూడా అనుమానం."

ప్రసాద్ అన్నాడు: "బొజ్జా?! ఆ ఆదినారాయణ గారికి ఎన్నేళ్లుంటాయేమిటి?"

"బొజ్జ కొద్దిగా ఉంది గనుక పాతికేళ్లుంటాయేమో!" అంది రాజ్యం.

నేనన్నాను: "కాని కాన్వర్స్ మాత్రం నిజం కాదు."

"కాన్వర్సంటే ఏమిటి?" అంది రాజ్యం.

"విపర్యయం" అన్నాడు ప్రసాద్.

"విపర్యయం అంటే?

నేనన్నాను: "మార్జాలం. అదీ తెలియక పోతే ఎలా? హైస్కూల్లో నేర్చుకున్నది అప్పుడే మర్చిపోయావా? నీకు ఆదినారాయణ రావలసిందే. పోనీ ఒక ఉదాహరణ చెబితే బోధపడుతుంది. రైల్లో అనవసరంగా చేన్‌లాగితే రెండువందల యాభై రూపాయలు ఫైన్ అని రూలు. కాని రెండువందల యాభై రూపాయలు దగ్గరున్నాయి కదా అని చేన్ లాగడం రూలు కాదు."

ప్రసాద్ అన్నాడు: "రేణూ, అనవసరం అని ముందు అంటూ మళ్లీ చేన్ లాగడం బాగాలేదు. నేను మరొకటి చెబుతాను. వెనకటి కొకాయన తద్దినం పెడదామనుకుంటూంటే పనసకాయ దొరికితే వండి పెట్టాడు. అలాగని పనసకాయ దొరికినప్పుడల్లా తద్దినం పెట్టాలని ఎక్కడాలేదు."

నేనన్నాను: "నే వింకొకటి చెప్పనా? వెనకటి కొకాయన భార్య ఎఱ్ఱ చీర కట్టుకుంది. అందుచేత ఎఱ్ఱ చీర కట్టుకున్న వాళ్లంతా ఆయన భార్యలనడం తప్పన్నమాట."

"కొంతమంది జుట్టు చెరిగిపోతే దువ్వుకుం గారు. కొంతమంది దువ్వెన జేబులో ఉంది కదా అని దువ్వుకుంటారు."

"నేనింకా మంచిది చెబుతాను. పైథాగరస్ సిద్ధాంతానికి విపర్యయం...."

రాజ్యం మధ్యలో ఆపింది: "మీరిద్దరూ ఆగండి. నేనొకటి చెప్పనా? అవసరం వచ్చినప్పుడు ఉదాహరణలు చెబితే అందంగానే ఉంటుంది. కాని ఉదాహరణ లున్నాయి గదా అని అవసరం కల్పిస్తే..."

నేను మధ్యలో అన్నాను: "దీనర్థం ఏమిటి? మమ్మల్నిద్దర్నీ నోరుమూసుకోమని."

రాజ్యం అంది: "దీనర్థం ఏమిటి? నన్ను మాట్లాడ్డం సరిగ్గా నేర్చుకోమనా?"

"నీకు నేను నేర్పగలనా? ఆదినారాయణగారి గురించి చెప్పు."

"ఆదినారాయణ, ఆదినారాయణ— నేను చెప్పను. ఇంకో విషయం మాట్లాడుకుందాం. లేకపోతే బయటికిపోదాం."

* * *

రాజ్యం పదిహేను రోజులు ఉంది. రోజూ ప్రసాద్, నేను, అది కలిసే తిరిగేవాళ్ళం. అది వెళ్ళిపోయే లోపలే మానాన్నగారితో ఒక విషయం చెప్పాలని, దాని పర్యవసానం రాజ్యంతో చెప్పాలని ఆలోచిస్తూ వచ్చాను. మర్నాడే దాని ప్రయాణం.రోజూలాగే ప్రసాద్ సాయంత్రం వచ్చి మర్నాడు మాతో స్టేషన్‌కు వస్తానని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. మానాన్నగారితో ఒంటరిగా మాట్లాడడానికి అవకాశం కోసం చూస్తున్నాను. రాత్రి భోజనం అవగానే రాజ్యం నిద్రపోయింది.. డ్రాయింగ్ రూమ్‌లో నేను, మానాన్నగారు కూర్చొని ఉన్నాం. ఆయనేదో పుస్తకం చదువుతున్నారు. నేను మాగజైన్ చదువుతున్నట్లు నటిస్తున్నాను. కొంత సేపైన తర్వాత అన్నాను:

"నాన్నా, మిమ్మల్నొక ప్రశ్న అడుగుతాను. సమాధానం చెప్పాలి."

ఆయన తలెత్తి "తప్పకుండా" అన్నారు.

"నేనొక స్వయంవరం ఏర్పాటు చేస్తున్నాననుకోండి.వచ్చిన రాజకుమారుల్లో ప్రసాద్ ఒక కాండిడేట్ అనుకోండి. పూలమాల ఎవరి మెడలో వెయ్యాలి?

"స్వయంవరం అంటే స్వయంగా వరించడం అని. తండ్రి చెప్పిన వాళ్ళ మెడలో హారం వెయ్యమని కాదు."

"నేను ప్రసాద్ మెడలో హారం వేసేస్తున్నాను."

"కంగ్రాచ్యులేషన్స్!! లైసెన్స్‌కి అప్లై చేశారా? అతనితో చెప్పావా?"

"రేపు అతనితో యీసంగతి చెబుదామనుకుంటున్నాను" అన్నాను.

* * *

మర్నాడు పదిగంటలకు ప్రసాద్ మాయింటికి వచ్చాడు. నేను ఆశ్చర్యపోయాను. సాయంత్రం గదా ట్రేన్. గదిలో నేనొక్కర్తెనే ఉన్నాను. సరాసరి నాదగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నాడు.

"రేణూ, నీతో అర్జంట్‌గా ఒక విషయం చెప్పడానికే యిప్పుడు వచ్చాను. మానాన్నగారి దగ్గర్నుండి ఉత్తరం వచ్చింది. నేనివాళే యింటికి ప్రయాణం అవ్వాలి." ఆ ఉత్తరం చూశాను. వ్యవహారాలేవో మాట్లాడాలని,వెంటనేబయల్దేరిరావలసిందనిసారాంశం.

మానాన్నగారితో చెప్పాం. తర్వాత పనులు చక చకా జరిగిపోయాయి. మానాన్నగారు ఆరోజే రాజ్యం వెళ్ళే ట్రేన్‌లో రిజర్వేషన్ కోసం ప్రయత్నించమన్నాడు. రిజర్వ్ చెయ్యగలిగాం.

వీడ్కోలు. స్టేషన్‌కు వెళ్ళిన తర్వాత ఎవరమూ ఎక్కువగా మాట్లాడటంలేదు. రాజ్యంతో మాత్రం నాకు తోచినవన్నీ చెబుతున్నాను. మొట్టమొదటిసారిగా దాని పెళ్ళికి అటువైపు వస్తానని, బాగా చదువుకోమనీ,ఉత్తరాలు తరచుగా వ్రాయాలనీ— మిగతావన్నీ మామూలు బోధలే.

* * *

వారంరోజులయింది. రాజ్యం దగ్గర్నుండి ఉత్తరం వచ్చింది. ప్రసాద్ వ్రాయలేదు. పదిరోజులు. పదిహేను రోజులు. రోజులు గడుస్తున్న కొద్దీ ఏరోజుకారోజే ప్రసాద్ దగ్గర్నుండి ఉత్తరం వస్తుందని ఎదురు చూస్తూనే ఉన్నాను. ఉత్తరంవచ్చినా అందులో ఏముంటుందోననే ఆత్రత కొంత. ఉత్తరాలన్నీ ఒకలాగే ఉండవు. ఉనికి వేరైనట్లుగానే పరిస్థితులు కూడా వేరువేరుగా ఉంటాయి. కొన్నివందల మైళ్ళ దూరంలో మనుష్యులు ఎలా ఉన్నారో, ఏం చేస్తున్నారో ఊహించడమంటే కష్టమే. అక్కడనుంచి ఉత్తరం రాకపోతే

కొంత ఊహించవచ్చు. ఉత్తరం వస్తే మరికొంత ఊహించవచ్చు. కాని మనిషి ఎదురుగా ఉండడంవేరు. ఐనా ఒక విషయం. కొన్ని విషయాలు ఎదురుగా చెప్పలేనివి ఉత్తరాల్లో వ్రాయడం తేలికగా ఉంటుంది. మాట్లాడేటప్పుడు ఆలోచించుకోడానికి గల సమయం కంటే వ్రాసేటప్పుడు ఎక్కువ.

ఒకనెల దాటిన తర్వాత ప్రసాద్ దగ్గర్నుండి ఉత్తరం వచ్చింది. మానాన్నగారు, నేను కూర్చొని ఉన్నాం. ఉత్తరం విప్పి మానాన్నగారు కూడా వినేలా చదివాను.

"డియర్ రేణూ,

ఉత్తరం ఎలా మొదలు పెట్టాలో తెలియకుండావుంది. మొదలుపెట్టిన తర్వాత ఎలా వ్రాయాలో తెలియడంలేదు. అంత్య నిష్ఠూరం కంటె ఆది నిష్ఠూరం మేలన్నారు గనుక యిక్కడికి నేను రాగానే జరిగిన సంగతి వ్రాస్తాను. ఆ సంగతి నాపెళ్లి గురించి. ముందు ఒక విషయం చెప్పడం అవసరంగా భావిస్తున్నాను. నిన్ను నేను ప్రేమించాను. ప్రేమించానని చెప్పడానికి అక్కడ ఉన్నన్నాళ్ళూ ఎలా చెప్పాలో తెలియలేదు. మానాన్నగారితో మాట్లాడి, తర్వాత మీనాన్నగారితో మాట్లాడి నీమనస్సు తెలుసుకుందామని అనుకున్నాను.

చిన్నప్పటినుండీ మా నాన్నగారి ప్రభావం నామీద చాలాఉంది. నా పెళ్లి, మిగతా యింటి విషయాలు ఒకదానికొకటి చాలా సంబంధం కలిగి ఉన్నాయనీ, ఆయన ఊహించిన పరిస్థితుల్లో నేను నిన్ను పెళ్లి చేసుకోవడం ఆర్థికంగాను, సాంఘికంగాను తనకేవిధంగానూ యిష్టంలేదని తేల్చి చెప్పేశారు. తండ్రి అన్న ఒక్కమాట, మిగతా వాళ్ళు అన్న పది మాటల్లా పని చేస్తుంది కొందరి మీద. ఆ మాటలో అధికారం, ఆవేశం అక్కర్లేదు. నామీద ఏది ఆపరేట్ చేస్తోందో వివరించలేకపోతున్నాను. ఒక సంబంధం చూశాను. వివరాలు యిప్పుడు రాయాలనిపించడం లేదు. అటుపూర్తిగా మోడర్న్ కాలేక, యిటుపూర్తిగా తల్లిదండ్రులు చెప్పినది కాదనలేక ఏంచెయ్యాలో తెలియని పరిస్థితుల్లో చాలామంది యువకులు నాలాంటి వాళ్ళు ఉన్నారని నీకు తెలిసే ఉంటుంది. అందుచేత నన్నపార్థం చేసుకోవని తలుస్తాను..."

మానాన్నగారన్నారు: "ఈ అపార్థం అన్న పదం తెలుగుభాషలోంచి ఎంత త్వరగా తీసేస్తే అంత మంచిది."

"...నా బలహీనత మీద(ఇది పూర్తిగా బలహీనత కాదని చెప్పగలను) మీనాన్నగారు చాలా వ్యాఖ్యానించి ఉండవచ్చు. కాని నువ్వు అర్థం చేసుకుంటావనే తలుస్తాను.

నీ మనస్సు నాకిప్పటికీ తెలియదు. నీ మనస్సులో నేను ఉండి ఉంటే అందులో నుండి నిర్దాక్షిణ్యంగా పైకి వచ్చేసినందుకు నువ్వు బాధపడవచ్చు. భార్యగా నిన్ను పొందలేకపోవడానికి నేనే పూర్తిగా కారుకుణ్ణి కానని రాస్తే అనందిస్తాను.

నా హృదయంలో ఉన్నదంతా నీకు వ్రాసేశాను. మళ్లీ కలకత్తా వస్తానో రానో చెప్పలేను. స్నేహపూర్వకంగా మాత్రం ఉత్తరాలు వ్రాస్తూ ఉండు.

ఇట్లు,
ప్రసాద్"

పి.ఎస్: మీ నాన్నగారివల్ల నేను నేర్చుకున్నది చాలా ఉంది. దాన్ని జీవితంలో ఉపయోగించడానికి ప్రయత్నిస్తానని మీనాన్నగారితో చెప్పు. నా రిగార్డ్స్ కూడా అందజెయ్యి.' "

ఉత్తరం పూర్తిచేసి మా నాన్నగారి వైపు తిరిగాను.

"బావుందమ్మాయ్. ప్రసాద్ వ్రాసింది సబబుగానే తోస్తోంది. ఆర్థిక సాంఘిక పరిస్థితులు అందరివీ ఒకలాగే ఉండాలని లేదు. ఉన్నా ఐడియాలజీస్ ఒకలా ఉండాలని లేదు. ఎవరికి తోచినది వాళ్ళు చెప్పడంలో తప్పు లేదుగాని అది అందరూ ఒప్పుకోవాలనుకోవడం అంత మంచిదిగాదు. ప్రసాద్ జీవితం తాలూకు మిగతా ఫాక్టర్స్ తెలియకుండా నాకు నచ్చిన యాక్స్పెషన్‌లో అతన్ని యిముడ్చడం భావ్యం కానేకాదు. ఐడెంటిటీస్ గురించి, ట్రూయిజమ్స్ గురించి యింకా ఆలోచిస్తాను. ప్రసాద్‌కు వ్రాసేటప్పుడు మాత్రం నా గుడ్ విషెస్ వ్రాయి" అన్నారు మానాన్నగారు.

మర్నాడు ప్రసాద్‌కు జవాబు వ్రాశాను:

ప్రసాద్‌గారికి,

మీ ఉత్తరం అందినది. సంగతులు తెలిసినవి. క్లిష్టమైన విషయాలను సటిల్‌గా నా మనస్సుకు

హత్తుకొనేటట్లు వ్రాసారు. నా మనస్సు మీకు తెలియలేదని వ్రాసారు. తెలియజెయ్యడం భావ్యం. మీరు బయల్దేరడానికి ముందురోజే మానాన్నగారితో ప్రసాద్ అనే రాజకుమారుణ్ణి నేను వరించానని చెప్పాను. ఆయన సంతోషం వ్యక్తపరిచారు. మర్నాడు మీతో యీ విషయం గురించి మాట్లాడటానికి అవకాశం దొరకలేదు. 'స్త్రీ ఒకసారే పురుషుడికి హృదయం అర్పిస్తుంది'—యిలాంటివన్నీ వెనుకటి మాటలు... హృదయం అర్పించగానే ఎదుటి వారు అందుకోగలిగి ఉండాలని, ప్రేమించుకోగానే పెళ్ళిచేసుకోవాలని, ప్రేమికులకు పెళ్ళి కాకపోతే జీవితంలో వాళ్ళు మళ్ళీ కలుసుకోకూడదని — యిలా అనుకుంటే జీవితంలో వచ్చే కష్టాలను(మానసికమైనవి కూడా) ఎదుర్కోడానికి ధైర్యంలేని వారన్నమాట. అలాంటి వారు పైకి రావడం కష్టం. కొన్నాళ్ల పాటైనా నా మనస్సు మీద పడిన ముద్ర గురించి ఆలోచించకుండా ఉండలేను. కొంతకాలానికి పుట్టుకు కాంప్రమైజ్ కు రాగలననే ధైర్యం ఉంది. మీరుకూడా మీ పరిస్థితుల్ని ధైర్యంగా ఎదుర్కొంటారని ఆశిస్తున్నాను.

ఆడవాళ్లలో తేడాలున్నట్టే, మగవాళ్లలోనూ ఉంటాయి. రాజ్యానికి పదహారేళ్లు వచ్చినప్పట్నుంచి పెళ్ళి చేసెయ్యాలని వాళ్ళ నాన్న ఎంత తొందర పడుతున్నారో, నా అంతట నేను పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకునేవరకూ ఆమాట తలపెట్టలేదు మానాన్నగారు. రాజ్యం ఉత్తరం వ్రాసింది—పెళ్ళి గురించి నువ్వేమనుకుంటున్నావంటూ. మా యిద్దరి పెళ్ళిళ్ళూ ఒకలా జరుగవు. అ విధంగానే మీరు, దాన్ని చూడ్డానికి వచ్చిన ఆదినారాయణ గారూను. మీరు కలకత్తాలో ఉంటే, ఆయన ఆంధ్రాలో ఉన్నారు. సొసైటీస్ తాలూకు ప్రభావం మన మీద లేకపోతే మనం మానవులమే కాము. ఆయన చదువుసంధ్యలు వేరు, ఆయన పెరిగిన పరిస్థితులు వేరు. మీ పరిస్థితులు వేరు.

మీ పరిస్థితుల్ని నేనుపూర్తిగా అర్థం చేసుకోగలుగుతున్నాను. నాకు పుట్టినప్పటి నుండి ఆర్థిక యిబ్బందులన్నవి తెలియవు. అనుభవిస్తేగాని చాలా విషయాల గురించి మాట్లాడలేమని నా ఉద్దేశ్యం. నాకంటె జీవితంలో ఎక్కువ అనుభవం (యిబ్బందుల విషయంలో) ఉన్న మీరు వ్రాసినవన్నీ నేను అర్థం చేసుకోగలిగాను.

మీ ఉత్తరం మా నాన్నగారికి చదివి వినిపించాను. మా నాన్నగారు మీరనుకున్నట్లు వ్యాఖ్యలేవీ చెయ్యలేదు. ఇప్పటికే యిలాంటి విషయాల మీద ఆలోచించి ఉన్నా మిగతా ఫాక్టర్స్ కూడా కన్సిడర్ చేసి తన రిసర్చ్ కొనసాగిస్తున్నారు. ఆ రిసర్చ్‌లో ఐడెంటిటీస్ అని, ట్రూయిజమ్స్ అని ఏవో అన్నారు. నాకు అంతగా బోధపడలేదు. మీరు మాథ్‌మెటిక్స్ వారు గనుక యీ ఐడెంటిటీస్ యొక్క అర్థం వివరించగలరు.

మనం జీవితాంతం స్నేహితుల్లా ఉండిపోవడానికి మన మధ్యలో ఎవరి ఆటంకమూ లేదు. మీపెళ్ళి త్వరలోనే జరగవచ్చుని ఆశిస్తున్నాను. రావడానికే ప్రయత్నిస్తాను. పెళ్ళయిన తర్వాత మీ భార్యతో మాత్రం మనిద్దరికీగల పరిచయం పూర్తిగా తెలియజేయవలసిందిగా కోరుతున్నాను. ఈ ఉత్తరం మీ భార్యకు తప్పకుండా చూపించండి. లేకపోతే ఆవిడ నన్ను మరోలా ఊహించుకోవచ్చు. మానాన్నగారు మీకు తన గుడ్ విషెస్ తెలియజెయ్యమన్నారు. మీరు వెంటనే జవాబు వ్రాయాలి. మీ ఉత్తరం కోసం రేపట్నుంచే ఎదురు చూస్తాను.

ఇట్లు
"కిరణ్మయి"

["ఈ కథలో కొన్ని ఇంగ్లీషు పదాలు వాడవలసిన అవసరం కలిగింది. కొన్ని ఇంగ్లీషు పదాలను మనం ఉచ్చరించ గలిగినా వ్రాసేటప్పుడు చిక్కులొచ్చే సందర్భాలు కొన్ని ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు 'బాంక్' అనిగాని, 'బేంక్' అనిగాని వ్రాస్తే బావుండదు కనుక, 'బ్యాంక్' అని వ్రాస్తున్నాము. మొదటి రెండూ వ్రాసేటప్పుడు ఎంత బావుండలేదో, మూడోది పలికేటప్పుడు అలాగే బావుండదని అంతా ఒప్పుకుంటారు. అక్షరం లేకపోతే సృష్టించాలని నా ఉద్దేశ్యం. ఏది ప్రవేశపెట్టినా మొదట్లో కష్టంగానే ఉంటుంది. కాని అలవాటుపడిన తర్వాతగాని దానిలోగల లాభనష్టాలు అంచనా వెయ్యలేం. ఈ దృష్టితో ఆలోచించి

ఇంగ్లీషులో 'ఆ' కారానికి 'ఏ' కారానికి మధ్యలో పలకవలసివచ్చినప్పుడల్లా రెండు స్వరాలూ కలిసిన ఒక సంకేతం "పెట్టుకోవాలి" అని ఈ రచయిత సూచించారు."

కాని,

ఒక భాషకు పరిసర భాషలతోనో, అన్యదేశభాషలతోవో సన్నిహితత్వం ఏర్పడినప్పుడు కొన్ని కొత్త ఉచ్చారణలు ఆ భాషలో ప్రవేశిస్తాయి. వాని కొక ప్రత్యేకమైన అక్షర సంకేతం లేకపోయినా జనం ఆ ప్రత్యేకోచ్చారణలను అలవరచుకుని వ్యవహరిస్తారు. ఇది అనాదిగా వస్తున్న విషయం. తెలుగులో తాటాకు, బోదావు వంటి పదాల మధ్యాచ్చుఉచ్చారణ ఇలాటిదే. ఇది మన ప్రాచీన లాక్షణికులదృష్టికి రాకపోలేదు. కాని వారు అది కూడా సంధికార్యం పరిణామంగా వచ్చినదన్న భావంతోనో, అకారోచ్చారణ భేదం అని అనుకోవడం వల్లనో ప్రత్యేకాక్షర సంకేతం పెట్టుకోలేదు.

అయితే ఇంగ్లీషు సంబంధంతో మనకు ఈ ఉచ్చారణ—నాలుకను దొర్లించిగాని, పెదవులను అప్పళించి గాని చేసే ఉచ్చారణ—చాలా అవసరమైంది. దీనిని గుర్తించడానికి ఆయాచోట్ల చుక్కలో, గీతలోపెట్టి వుచ్చరించే పద్ధతిని శ్రీ లక్ష్మణరావు మొదలయినవారు సూచించారు. భారతి లోగడ ఈవిధంగా కొన్ని వ్యాసాలు ప్రకటించి కూడా వుంది.

కాని, ఈ ఉచ్చారణ ఆంగ్లభాష సంబంధంవల్ల తెలుగువారికి బాగా అలవాటయింది గనుక, దీనికి ప్రత్యేక లిపి అవసరం లేదని, పాఠకులు ఆ విధంగా చదువుకోగలరని మా విశ్వాసం. —సం॥]

ప్రథమ పద్యాంధ్ర వ్యాకరణము

డా॥ బొడ్డుపలి పురుషోత్తం

రచనా విధానమునుబట్టి తెలుగుభాషకు వ్యాకరణములు ఈ క్రింది విధములుగా వింగడింపఁబడినవి. (1) సంస్కృత శ్లోకములయందు ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి, వికృతి వివేకములేక అథర్వణ కారికావళి, హరి కారికావళి, మున్నగున విట్టివి. ఇందలి కారికలనే తగు రీతిని విఱచి సూత్రములుగాను పఠించుకొనదగును. (2) సంస్కృత సూత్రములందు వైకృతచంద్రిక. దీనిని మంచెళ్ల వాసుదేవ కవి రచించెను. ఇది యింత దనుక ప్రచురింపబడక పోవుట విచార్యము.

ఆంధ్ర కౌముది

ఇది మండలక్ష్మీనృసింహ కవి విరచితము. దీనిని 1895 లో విశాఖపట్టణము ఆర్షప్రెస్ వారు తొలుత ప్రచురించిరి. ఇందలి సూత్రములు దేవనాగర లిపిలోను, ఉదాహరణములు తెలుగు లిపిలోను ఉన్నవి. గ్రంథపీఠికలోని కతిపయ విషయము లాధారముగా ఆచార్య గంటిజోగి సోమయాజులు గారీ వ్యాకృతి క్రీ. శ. 1670 ప్రాంతమున రచితమై యుండునని ఊహించిరి. కాని అనేకాంతరంగిక సాక్ష్యములనుబట్టి యిది ప్రాచీన వ్యాకృతిగా కానరాదు. సిద్ధాంతకౌముదికిది అనుకరణముగా కనుపట్టినను, రచన చాల సంక్షిప్తము. ఇందనేకములగు అవకతవకలు గూడ గలవు. "From the quotations Contained in the work, it may be inferred that he lived in recent years" అని ప్రాచ్య గ్రంథాలయాధికారుల యభిప్రాయము.

చిన్నయసూరి సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము

ఇదియు సమగ్రముగా కనుపట్టదు. లోప భూయిష్టమైనది. ఇందనేక సూత్రములు వివరణము నపేక్షించుచున్నవి. చిన్నయసూరి తా నొక సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమును సంస్కృతమునందు సమగ్రముగా వ్రాసినట్లును, అందలి కొన్ని సూత్రములను బాలుర కుపయుక్తమగునట్లుగా తెనుగున కనువదించినట్లును ఈ క్రింది పద్యమువలన తెలియును.

"మును మదుపజ్ఞంబగుచుం
దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతి యొక కొంతం
దెనిఁగించి యిది ఘటించితి
ననయము బాలావబోధమగు భంగిఁ దగన్"

సమగ్రముగా తెనుగు శబ్దలక్షణము తెలిసి కొనవలయునను వేడ్కగలవారలు ఈ మూల వ్యాకృతి యగు సూత్రాంధ్రవ్యాకరణమును జూడవలయునని యును సూరి ఆకాంక్షించెను. ఇప్పుడు లభించుచున్న సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము, సమగ్రముగా తాను వ్రాసినట్లు సూరి చెప్పుకొన్నవ్యాకరణమునకు చిత్తుప్రతిగానో, తొలి రూపము వంటిదిగానో భావింపనగునని కొందఱ యభిప్రాయము.

3. పద్యములందు రచింపబడినవి: వీనిలో ప్రథమము, ప్రధానమగు ఆంధ్రభాషా భూషణమును గూర్చి యిందు విపులముగా పరామర్శింతము.

4. తెలుగు సూత్రములందు రచింపబడినవి: చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణము, ప్రౌఢవ్యాకరణము మున్నగునవి.

5. గద్యాంధ్ర వ్యాకరణములు

వీనినే వివరణాత్మక వ్యాకృతులనియు ననఁదగును. ఈ రచయితలకు "అల్పాక్షర మసందిగ్ధమ్, సారవత్ విశ్వతోముఖమ్, అస్తోభ మనవద్యంచ సూత్రమ్ సూత్రవిదో విదుః" అను లక్ష్యముతో సూత్రరచన చేయవలయునన్న ఆశయములేదు. విషయవివరణమే వీని ప్రధానలక్ష్యము. శ్రీ రావిపాటి గురుమూర్తి

శాస్త్రి విరచితమగు "తెనుఁగు వ్యాకరణము" శ్రీ ఉదయగిరి శేషయ్య "తెలుఁగువ్యాకరణ సంగ్రహము", టి. యం. శేషగిరిశాస్త్రి "ఆంధ్రశబ్ద తత్త్వము" కుప్పణ్ణయ్యంగారు "సర్వలక్షణసార సంగ్రహము", శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావు "సులభ వ్యాకరణము" శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి "ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము" శ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామ శాస్త్రి "బాలవ్యాకరణోద్యోతాదు"లిట్టివిగానెన్నవచ్చును.

పద్యాంధ్రవ్యాకరణముల గూర్చిన సంక్షిప్త చర్త్రితమును, వాని యందలి విలక్షణ లక్షణములను పరామర్శించు లక్ష్యముతో ప్రథమ పద్యాంధ్రవ్యాకరణ మును ఇట సమీక్షింతము.

ఆంధ్రభాషా భూషణము

క్రీ.శ.13 శ, మూలఘటిక కేతన కర్త. ఇది 192 పద్యములతో పరిమితమైన వ్యాకరణము.(అటనట వచన ములును లేకపోలేదు.)ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి ఆర్వాచీన మైన వ్యాకృతియని,బహుశః నిలకూచి బాలసరస్వతియే దీనిని వ్రాసియుండునని భావించు అధునికులు చాల మంది ఈ వ్యాకృతియే తెలుగుభాషకు తొలిదని భావింతురు. ఇందులకు కేతన

"మున్ను తెనుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రే జెప్పెద వి
ద్వన్నికరము మది మెచ్చఁగ
నన్నయభట్టాదికవిజనంబుల కరుణన్"

అని చెప్పుకొనుటయు నుపబలకమై యుండును.

సంస్కృతమునందు విరచితమైన కొన్ని వ్యాకృతులందు లక్షణమేకాని లక్ష్యములు తత్కర్తలచే కూర్చబడినవికావు. అవి తరువాతి టీకాకర్తలు, వ్యాఖ్యాతలు, అనువాదకులుచేకూర్చినవి. కాని ఆరీతిగా గాక లక్ష్యలక్షణములు రెండును కేతన చేతనే కూర్చ బడినవి. కొన్నిచోట్ల లక్ష్యములుమాత్రమే యుండును.

కేతన తాను వ్రాసినది చిన్న వ్యాకృతియే యైనను, తన్ను 'ఆ షణ్ముఖపాణినులకు నగు నెన' యని 'భాషావేదులు సంతోషింతుర'ని విశేషముగా ఆశించినట్లు కనిపించును. ఒక సమగ్ర వ్యాకరణము ఆంధ్రభాషకు రచింపవలయునను ఉదారాశయ మాతని కున్నట్లు కానరాదు. ఆంధ్రభాషా ప్రవేశమున కాతడు మార్గదర్శి కావలయుననియే అతని ఉద్దేశ్యము ఒక్క కొత్త గ్రామమునందు,'ఫలానా'వారి యిల్లెక్కడని అడుగుదుము. ఇందులకు కొందరు గొందులు, సందులు, సంకేతములు చెప్పి పొమ్మందురు. కొందఱు దారులు తామే స్వయముగా వచ్చి ఇంటివద్ద దిగవిడచి పోదురు. ఇందేది యుత్తమమని ప్రశ్నింప పనిలేదు. మొదటి పద్ధతి ప్రకారము అడిగినవాడు కొంత తన బుద్ధిని కూడ ఉపయోగింపవలసి యుండును. ఇందు పొరబడి ఒక యింటికి మారుగా ఇంకొక యింటిలో ప్రవేశించుటకవకాశముండును. రెండవ పద్ధతిలో ఇట్టి దాని కవకాశముండదు. ఈ రెండును గాక మధ్యేమార్గ మొకడున్నది.కొంతదనుకవచ్చిరూఢముగా గుర్తుచూపనగును. కేతన తొలిదారినే త్రొక్కె నవచ్చు ననుటకీ క్రింది పద్యమే సాక్ష్యము.

"కంచి నెల్లూరు మఱి యోరుఁగ ల్లయోధ్య
యనుపురంబులపై గంగ కరుగు మవిన
పగిది, నొక త్రోవఁ జూపెద, బహుపథంబు
లాంధ్రభాషకుఁ గలవని యరసికొనుఁడు."

ఆంధ్రభాషాగ్రహణమున కనేక మార్గము లున్నట్లును, అందు తా నీరీతిగా,స్థూలముగా మార్గ సూచనము మాత్రమే చేయుతలపడినట్లును కేతన వచించెను. కావున కేతన తన రచనను సమగ్రముగాఁ గావింపలేదని విమర్శింపరాదు. ఏలన ఏ రచయితు ఏ ఆశయముతో తన రచన సాగించెనో గుర్తించి, ఆ ఆశయ సిద్ధిని అతఁడు గాంచెనో లేదో పరామర్శింప వలయుననే కాని అతడాశింపని దానిని మన మాతని నుండి ఆశింపరాదను విమర్శన సూక్ష్మము నిట్లొకచో శ్రీ అరవిందులు తెలియపఱచిరి.

"The true spirit of criticism is to seek in a literature what we can find in it of great or beautiful, not to demand from it what it does not seek to give us".

కాని కేతన విషయములో వచ్చిన చిక్కు ఆతడు తన్ను పాణిన్యాదులతో పోల్చుకొనుట. నక్కెక్కడ? నాక లోకమెక్కడ?? కేతన తన పరిధి తెలియనంత అవి వేకిగాడు. బహుశః యిది ప్రక్షిప్తమేమో!! లేదా తాను తొలి వ్యాకృతిని తెలుగునకు కూర్చినానను మోజుతో చెప్పుకొనియుండును. అధునికులకు నిట్టి సర్దాల లేకపోవు.

కేతన సంస్కృతమే అన్నిభాషలకు తల్లి యని, అట్టి సంస్కృతము, తజ్జన్యమునగు తద్భవము కాక, స్వతంత్రముగా కల్గినభాషయు కొంత గలదని, ఈ మొత్తము కలిసిన భాషయే "తెనుఁగు బాసనాఁగ వినుతికెక్కె" అని ఉద్ఘాటించెను. (14ప॥). ఇది యంతయు ఆంధ్రభాష యని ఆతడు భావించ లేదు. ఆతడు రచించినది 'ఆంధ్రభాషాభూషణమే" అయినను, ఆంధ్రపదము నాతఁడు పెక్కుచోటులను ప్రయోగింపనేలేదు. అది యట్లుంతము. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి యందువలె ఇందు ప్రాకృతముల ప్రసక్తి లేదు. కాని కేతన ప్రాకృత ప్రసక్తి నొక్క మారు గావించెను. అది యిది:

సంస్కృత ప్రాకృతాది లక్షణము జెప్పి
తెనుఁగునకు లక్షణముఁ జెప్పకునికి యెల్లఁ
గవిజనంబులనేరమిగాదు నన్ను
ధన్యుఁగావింపఁ దలఁచిన తలఁపుగాని."

ఇట ఒక సందేహము. సంస్కృత ప్రాకృతాది లక్షణమును జెప్పిన కవి జనము లెవరు? తెనుఁగు కవులే కావలయును. ఎవరో అయినచో వారు తెనుఁగునకు లక్షణమునేల చెప్పుదురు? దీనిని బట్టి తెనుగు కవులు కొందఱు వక్ష్యమాణ కవుల కుపయుక్తమగు నట్లుగా సంస్కృత ప్రాకృతములకు లక్షణము నేర్పఱచియుందురు. అవి యీనాఁడు లభ్యములు అగుటలేదని భావించవలయును. కేతన కాలమున ఆంధ్రదేశములో ప్రాకృతవ్యాకరణములు కూడ సంస్కృతములతోపాటు పఠనపాఠనము లందుండె ననుటకీ పద్యము తోడ్పడుచున్నది. అయినను కేతన సంస్కృతసమములట్లు ప్రాకృతసమములనుగాని, సంస్కృతభవములట్లుగా ప్రాకృతభవములను గాని గుర్తింపలేదు. వర్ణనాత్మక వ్యాకరణము రచించు వానికి ప్రాకృతములతో తెనుగునకు గల సంబంధము చారిత్రకము కావున నిరూపింపవలసిన పనిలేదు. ప్రాకృత సమములనన్నింటిని ప్రాకృతభవములుగానో, సంస్కృతభవములుగానో పరిగణించినను ప్రమాదము లేదు. సిరి, అగ్గి ఇత్యాదులు నేటి విద్యార్థులు శ్రీ, అగ్ని అను ప్రకృతులకు వికృతులుగా గ్రహించు చున్నారు. కాని ఒక్కచోట ప్రమాదము వాటిల్లు చున్నది. సంస్కృతమునందలి 'య' కారము సూటిగా తెనుఁగునకుఁ జేరునపుడు యకారము లోపించుచున్నది: ఉదా॥ యశము—అసము, యుగ—ఉగము, యువతి—ఉవిద ఇత్యాదులు. ఇట్లు యకారము లోపించు పదములకన్న యకారము జకారముగా మారు పదములే తెనుగునందెక్కువ. ఈ మార్పు ప్రాకృతభాషలో కలిగి, తద్ద్వారమున తెనుగున ప్రవేశించినది. ఈ ఒక్కచోట నైన ప్రాకృతసమ లేక భవములను అంగీకరింపక తప్పదు. సంస్కృతభవము అనుటకు వీలులేదు. ఏలన సంస్కృత యకారము తెనుగున అకారమగును గదా! కావున యాత్ర—జాత్ర, యముఁడు—జముఁడు ఇట్టివి ప్రాకృతభవములనిగాని, ప్రాకృత సమములని గాని అనకతప్పదు.

కర్ణాట తమిళ భాషలయందును ప్రాకృత సమ భవములు గుర్తింపఁబడలేదు. ఒక కర్ణాట భాషా చరిత్రకారుడు ఈ సందర్భమున వీనిని గుర్తించిన తెనుఁగు వ్యాకర్తల విజ్ఞతనే యిట్లు ప్రశంసించెను.

"The word tat in the compounds tatsama and tatbhava is taken in Kannada grammars to denote Sanskrit but in Telugu it is taken to denote Prakrit also, and this classification is desirable since there are instances of words, which it is easier to derive from Prakrit than from Sanskrit".

(History of Kannada Language by R. Narasimbacharya. p. 115.)

సాంకేతిక పదములు

శాస్త్ర రచన సాంకేతిక పదముల మీదనే ఆధారపడియున్నది. ఏ శాస్త్ర రచనయైనను ప్రాచీన పారిభాషిక పదములను మార్చుకొని గాని, ఉపజ్ఞ కొలది స్వకీయములను కల్పించుకొనిగాని అభివృద్ధి నందవలసి యున్నది. పాణినితో బోల్చుకొన్న కేతనలో నీ దృష్టి కానరాదు.

కేతన అచ్చులు, హల్లులు అను పాణినీయ సంజ్ఞలను: స్వరములు, వ్యంజనములు, అంతస్థలు, ఊష్మలు అను ప్రాతిశాఖ్య సంజ్ఞలను ఉపయోగించెను. తత్సమము, తద్భవము, దేశ్యము అను పారిభాషిక పదములను ప్రాకృత వ్యాకరణముల నుండియైన గాని, భరతుని నాట్యశాస్త్రము, దండి కావ్యాదర్శాదుల నుండిగాని గ్రహించె ననవచ్చును.

'గ్రామ్యము' అను పరిభాషను తొలి లక్షణ గ్రంథముగా నెంచదగు "కవిజనాశ్రయము" నుండి స్వీకరించియుండును. ఈ విషయము ముందు నిరూపితము. 'అచ్చతెనుఁగు' అనునది కేతన ఉపజ్ఞతో కల్పించినదిగానే కనుపించును. దీని పరామర్శయు ముందు జరుగును.

సంస్కృతమునందు తపరకరణము, ఇత్సంజ్ఞ వంటి వానిని తానును కల్పింపవలయునని కేతన ఉత్సహించి యిట్లు నుడివెను. "లక్షణములు దెలిపెడుచో నక్షరములు దెలియు కొఱకు ననువైన క్రియన్, శిక్షార్థముగాఁ బల్కెద, లాక్షణికులు తప్పుగాఁ దలఁపకుఁడు మదిన్" (33 ప॥). కాని యిందును నీతఁడొక నిర్దిష్ట విధానము ననుసరింపక పోవుట విచార్యము. పుఙ్ఙు, ముఙ్ఙు, డుఙ్ఙు, కుఙ్ఙు, నుఙ్ఙు, నఙ్ఙు, రుఙ్ఙు, దుఙ్ఙు అనురీతిగా హల్లులకును, అఙ్ఙు, ఇఙ్ఙు, ఉఙ్ఙు అనురీతిని అచ్చులకును జేర్చెను. ఇంతకు దీని వలన నీతడు సాధించినది 'కారము' అను ప్రత్యయ ప్రయోగము చేయకుండగాని; అక్షరము అని ప్రయోగింపకుండగాని పద్యమును నడపుట. ఔత్తు కిత్తులకున్నట్లు వీనికి వ్యాకరణ కార్యములలో విశేష ప్రయోజనము లేదు. యుశ్రుతి అనిగాని, యడాగమమనికాని యనక కేతన కేవలము యకారమనియే యనెను. (49 ప॥). ఆగమాదేశాదులను గూడ నీతడు చాలవఱకు ప్రయోగింపలేదు. ఆదేశమునకు 'త్రోచినచ్చు' నని యాతడు చక్కగా నుడివెను. (62 ప॥). కాని ఒకచో విగ్రహము తప్పి కాబోలును "పునాదేశము"ని నుడివెను. (119 ప॥). ఇట్లే 'వికల్పము'నియు నొకచో వచించెను. (51 ప॥). బహుళము, విభాష అనునవి యిందుపయుక్తములు కావు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యందు కల్పింపబడిన ప్రాణులు, ప్రాణములు, వక్రములు, వక్రతమములు, పరుషములు, సరళములు, స్థిరములు దంత్యతాలవ్యభేదములు; కళ, ద్రుతప్రకృతికము, ఔపవిభక్తికము, మహద్వాచకము, అమహద్వాచకము, తద్ధర్మార్థకము, సమాసకము వంటి పారిభాషిక పదము లాంధ్రభాషాభూషణమునందు లేవు.

అర్థకము (mood) వర్తమానార్థక,భూతార్థకాదులని యిందుపయుక్తము.

ద్రుతప్రకృతికము అనుటకు మారుగా కేతన 'నాంతంబైన పదంబుల' (54 ప॥) అని ప్రయోగించెను. ఇట 'నంతము'ని యుండు టుచితము. తక్కిన పాదాది అచ్చులు కూడ దీర్ఘములు కావు. అట్లుకానిచో 'న + అంతము' అని గ్రహింప వలయును. అప్పుడు 'న' లోని అత్వము తక్కిన హల్లులందు వలె ఉచ్చారణ సౌలభ్యమునకు తెచ్చి పెట్టుకొన్నదిగానే యెంచవలయును. 'పొల్లనకారమే' (59 ప॥) కొన్ని పదాంతములయం దుండునని యాతఁడెంచెను. దీనికే చింతామణి కర్త ద్రుతమని పేరిడెను.

సంధి, సమాసము, విశేషణము, విభక్తి, క్రియ, ప్రధానము, అను సంస్కృత వ్యాకరణ ప్రచుర సంజ్ఞలను కేతన కూడ ఉపయోగించెను. కాని సర్వనామమనుటకు మారుగా ఈతఁడు, "యుష్మదస్మత్పదంబు"లనెను.(105 ప॥. 106 ప.). ఈ రీతిగనే కృదంతములు, తద్ధితాంతములు మున్నగు వానిని కూడ కేతన గ్రహింపక అట్టి వానిని కొంచెముగా మాత్రము సూచించెను. పురుష, లఘువు, అనుస్వారాదులును, తత్పురుష, కర్మధారయ, బహువ్రీహి అనురీతి నీతఁడుపయోగింపలేదు.

క్త్వార్థమను దాని నీతఁడు యిత్వాంతం బనుట మిక్కిలి సముచితము. ఇట్లు పారిభాషిక పదప్రయోగ విషయమున చింతామణ్యాదులతో నీ పద్యాంధ్రవ్యాకరణము పూర్తిగా భేదించుటను బట్టి కేతనను కొంతవఱకు స్వతంత్ర మార్గగామిగా భావింపనగును. సంస్కృత సంజ్ఞాదికము నుపయోగించకుండనుండుపట్ల కేతన చూపిన నిగ్రహము మిక్కిలి ప్రశంస్యము.

సంస్కృతమునందు తద్భాషకు వ్యాకరణ రచన మూడు విధములుగా జరిగినది.

(1) పాణినీయ పద్ధతి

సాంకేతిక నైపుణ్యముతోఁ గూడిన కృతక సంక్షిప్త రచనా పద్ధతి. పాణిని అష్టాధ్యాయినిని మార్గదర్శకముగాఁ గావించుకొని యొనర్చిన వ్యాకరణములగు చాంద్ర, జైనేంద్ర, సరస్వతీకంఠాభరణాదులిట్టివి.

(2) కాతంత్ర పద్ధతి

ఇందు అక్లిష్టము సహజమగు రచనా పద్ధతి పాణినీయముకన్న భిన్నముగా నుండును. ప్రత్యాహారాది క్లేశము లిందుండవు. "శబ్దకృత లాఘవము కంటె అర్థకృతమైన లాఘవమునకే ప్రయత్న మెక్కువ." శర్వవర్మ విరచిత కాతంత్రమును (పాణినీయరచనకు, వార్తికములకు మధ్య నిది విరచితమై యుండునని పెద్దల యభిప్రాయము) మార్గ దర్శకముగాఁ జేసికొని రచితమైన హైమశబ్దానుశాసన, సంక్షిప్తసార, సారస్వత, సుపద్మ, ప్రయోగరత్నమాలాదు లిట్టివి.

(3) పాణినీయ కాతంత్ర పద్ధతి

కాతంత్రము వలె ప్రకరణ విభాగమును, పాణినీయమువలె ప్రత్యాహార పద్ధతి, ఏకాక్షర సంజ్ఞలు కలిగిన రచన. ముగ్ధబోధ వ్యాకరణ మిట్టిది.

అష్టాధ్యాయిలో 3990 సూత్రములుండగా, నాలుగధ్యాయములు గల కాతంత్రమున 1400 సూత్రములే కలవు. ముగ్ధబోధలోను నాలుగే అధ్యాయములు— 1184 సూత్రములు. తెలుగు దేశములో దీనిని బాగుగా ఉపాసించినవారు కీ.శే. వఝ్ఝల చినసీతారామశాస్త్రిగారు.

అక్లిష్టత, రచనలో అవలంబింపబడిన సహజ ధోరణి, సంక్షిప్తత మున్నగు లక్షణములను బట్టి ఆంధ్రభాషాభూషణము కాతంత్ర పద్ధతికి చెందినదిగా భావింపనగును. తమిళము నందలి తొల్‌కాప్పియము కూడ నిట్టిదే అని బర్నెల్‌పండితుడు నిర్ధారించెను. (చూ. "On the Andhra School of Sanskrit Grammarians–Their place in Sanskrit and subordinate Literatures— పుట 10). ఆంధ్రభాషాభూషణ విషయము పట్ల నిట్లుగా స్పష్టముగా నిర్ధరింప జాలము కాని, స్థూలముగాఁ జెప్పనగును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, బాలవ్యాకరణాదులు, పాణినీయ పద్ధతికిఁ జెందిన వననగును. పై విభాగము మాట నట్లుంతము.

చింతామణి, బాలవ్యాకరణాదులు సాంప్రదాయిక వ్యాకరణములు కాగా, ఆంధ్రభాషాభూషణాదులు స్వతంత్రవ్యాకరణము లనవచ్చును. లక్షణ గ్రంథము లందు వ్యాకరణ ప్రసంగము కొంతయుండును. వానిని కేవల వ్యాకరణము లనుటకు వీలులేదు. అందలి వ్యాకరణ భాగములను ప్రాసంగిక వ్యాకరణము లనవచ్చును. కావ్యాలంకారచూడామణిలోని నవమోల్లాసము; అనంతుని ఛందస్సులోని చతుర్థాశ్వాసమునందలి కొంత భాగము మున్నగు ప్రాసంగిక వ్యాకరణము లిట్టి స్వతంత్ర శ్రేణికి చెందినవిగా పరిగణింప వచ్చును. ఇది ప్రత్యేక విషయముగా నిరూపింపఁ దగినది.

కేతన వ్యాకర్తగా పాటింప వలసిన కొన్ని ప్రాథమిక నియమములు కూడ మెలకువతో పాటింపక పోవుట విచార్యము. ఉదా॥ (i) "మును సంస్కృత పదములపైఁ దెనుఁగు విభక్తులు ఘటించి తేటపడఁగఁ జెప్పిన వది తత్సమ మనఁ జను" (ప॥ 20). ఇటు పదమనుట యుచితము గాదు. పదములపై విభక్తులు చేరవు కదా ! 'శబ్దముల'ని కాని 'ప్రకృతుల'ని కాని యనుట శాస్త్రీయము. 'తెలుఁగున సంస్కృత పదములు పలికెడి తెఱఁగెఱిఁగినంత' (ప॥ 42) తిరిగి యిట్లే ప్రయోగించెను. (ii) "గుణ పదములపై మానుగ హల్లున్న నంతిమములగు ములకున్ బూని పునాదేశంబగు." (ప॥ 119). 'పునాదేశము'నుట పరుష సరళములకు ముందయినచో సరిపడును గాని, తదితరములయిన హల్లులు పరమగు నపుడయినచో 'పు' మాత్రమే ఆదేశమగును. (iii) త్రిక సంధిగా నేఁడు బహుళ ప్రచారమందిన సంధిని కేతన నిరూపించుచు, 'ఊష్మలుడుగ' (ప॥ 136) అని మాత్రమే వచించెను. రేఫను విస్మరించుట ప్రమాదము. 'ఆ యీ యే లను పదముల తుది నూష్మలుడుగఁ బై వర్ణముతో నదుకు నెడఁ గుదియు, సాగును; కుదియు నెడన్ జడ్డ్రవాలగున్ బై హల్లుల్" (ప॥ 136). అచ్చులు కుదియునెడన్ హల్లులు జడ్డలగుచున్న వనుట కన్న, హల్లులు జడ్డలు కాగా, అచ్చులే కుదియుచున్న వనుట మేలు. ఇట్టి వింకను కొన్ని నిరూపింపవచ్చును. అట్టివానిలో పేర్కొనఁ దగినది 'డు', 'కు' లు విధించునపుడు వానికి పూర్వము బిందు నిర్దేశము చేయకపోవుట. 'ండు', 'ంకు' లననగును. (ప॥ 70,73).

అచ్చ తెనుఁగు

తత్సమము, తద్భవము, దేశ్యము, గ్రామ్యము నను నాలుగు విధములగు విభాగములను మాత్రమే ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కర్త, తదనుయాయులు గావింపగా, అచ్చ తెనుఁగను విభాగము నదనముగా కేతన గావించెను. కాని, అచ్చ తెనుఁగన నేమియో ఆతడు నిర్దుష్టముగా నిర్వచింపక పోవుట విచార్యము. "తల, నెల, వేసవి, గుడి, మడి, పులి, చలి, మడుఁగు, వూరు, పేరు, బూరుగు, మఁగవాడు, అలుక అని యెల్లవారికిఁ దెలిసెడి యూ పలుకులు అచ్చ తెనుఁగనఁ బరుఁగున్" అని మాత్ర మాతఁడు వచించెను. ఎల్ల వారికిని తెలిసెడి పదము లనునవి యుండు టెట్లు సాధ్యమగును? శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు పై పదములకు తమిళ, కర్ణాట భాషలలోని సజాతీయ పదము లను జాతి (Cognates) "ప్రాకృత వైయాకరణుల వలె సంస్కృతము నుండి వచ్చినవని చెప్పుటకు వీలులేనివి, అర్థము సులభముగా తెలియునివి యగు శబ్దములను గాదు వీరు "దేశి" అని చెప్పినది; ఈ దేశి శబ్దములకు "ఊరో గ్రామః" అన్నట్లు అర్థము చెప్పవలసిన అవశ్యకతయు కేతనాదులకుఁ గలుగ లేదు. ఇది 'కలితి' లేని అచ్ఛమైన, — స్వచ్ఛమైన, తేరిన, — తేట తెనుఁగు. తెనుఁగు దేశము నందలి యెల్ల వారికి న ప్రయత్నముగనే, సహజముగనే తెలిసెడి పలుకులు గావున — వీని కచ్చతెనుఁగని కేతన పేరు పెట్టినాడు" అని వివరించిరి. (దక్షిణదేశ భాషా సారస్వతములు — దేశి, పుటలు 33, 34). దేశ్యముల క్రింద కేతన తొంబదియొక్క పదముల నుదాహరించెను. ఇందును 'సహజముగనే అందఱకును తెలిసెడి పలుకులు — వెన్ను, మన్ను, వేటు, పొద్దు, గ్రద్దలు, చెంత—ఇత్యాదులు లేక పోలేదు. ఇట్లే విభాగము లతివ్యాప్తి, అవ్యాప్తి దోషములతో గూడి స్పష్టత నాశించుచున్నవి. దేశ్యములనఁగా 'తేర నాడినవ'ని కేతన నిర్వచనము.

అనగా 'తేటఁగా పల్కినవ'ని దివ్యప్రభా వివరణము. (పుట. 32).

"ఆ కాలపు ప్రాంతీయాంధ్ర శబ్దము (Provincialisms) అని తలంప వలసియున్నది. కాని వీనిలో పెక్కు శబ్దములు సమాస పదములుగను, గ్రంథస్థములుగను కావ్య భాషా సామాన్యములుగనే యుండుటను బట్టి నిత్య వ్యవహారములోనివి గాని, గ్రాంథికభాషా రూపములనే యిట్లు గ్రహించిరో"యని శ్రీ కోరాడ వారికి చక్కగా 'సందేహింపవలసి' వచ్చినది. (భాషా చారిత్రక వ్యాసములు— పుట 122). మాండలిక పదము లాయా మండల వాసులకు సులభ గ్రాహ్యములే యగును గాన అవి వారికి అచ్చతెనుగులే యన వగును గదా!! ఇట్లొక తీరుగా జెప్పిన కేతన "తత్సమంబు దక్క తక్కిన నాలుగు, నచ్చ తెనుఁగులందు రఖిలజనులు" అని తిరిగి యుద్ఘాటించినట్లు కలదు. (ప॥ 27). దీనిని బట్టి తద్భవదేశ్యములే అచ్చతెనుఁగులని గ్రహించిన, వక్ష్యమాణ లక్షణవేత్తల నిర్వచనములతో నిది తులతూగుచు, పై ప్రసంగములను నిరర్థకమొనర్చుచున్నది. ఇది కేతన రచించెనా? పునరుక్తిగా నిట్లు చెప్పినదే చెప్పునా? సందేహింపవలసి యున్నది.

గ్రామ్యము

ఈ పారిభాషిక పదము సంస్కృత ప్రాకృత వ్యాకరణములలోనిది కాదు. సంస్కృతాలంకార శాస్త్రములోను, తెనుగు ఛందోగ్రంథముల యందు కలదు. "ఇవి మొదలగు నొడువు లనేక విధ గ్రామ్యోక్తులెన్నికల వన్నియు" (కవిజనాశ్రయము. దోషాధికారము — 26ప.). దుస్సంధులు, కుసంధులు, అపశబ్ద దోషములు, చుట్టుప్రాపు, వైరిపద మిత్యాదులన్నియు గ్రామ్యోక్తులుగా నిందు పరిగణింపఁ బడినవి. (చూ. ఇందే 18—26 ప.). ఇట్లు శబ్దదోషములే ప్రధానముగా కవిజనాశ్రయమునందు నిరూపితము. కాని సరసతలేని, అసభ్య వచనములను గూర్చి పేర్కొనలేదు. "ఓ ముగుదరో! యేలా నిన్ గామించుచున్న నన్ను గామింప వటం చీమెయిఁ బలికిన సర్వగ మై పేకొను గ్రామ్య దోషమతి విరసముగన్"—(తెలుఁగు కావ్యాదర్శము — (ప్ర. ప. 48). ఇది విరసపు వచనమున కుదాహరింపఁబడగా, అందే అసభ్యవచనమునకిట్లుదాహరింపఁబడెను: "కలిగి లీరు సభ్యేతర కథనమునను, శబ్దమందును గ్రామ్యదోషస్ఫురణము, రతిమహోత్సవ మధుర వర్ణనములందు, యభనముఖ్య పదంబుల నతికి రేని॥ యభమైథునే అని ధాతుపాఠము." (తెలుగు కావ్యాదర్శము — ప్ర. ప. 50 ప.). అభినవదండి పై రీతిగానున్న అపశబ్దములను, అసభ్యవిరసవచనములను గ్రామ్యములుగా నిరూపించి (చూ. 26 ప. ఉదాహరణములు) "గ్రామ్య మనఁగ నెవ్వరు నొప్ప రొరులఁ దెగడు చోట నొప్పు నదియు" (27 ప.) అని నిర్వచించెను. శిష్టులైన వారెవ్వరు నంగీకరింపని యపశబ్దములు, యాసలు మున్నగునవియే కాక, ఇతరులను నిందించు పట్ల నుపయుక్తమగు భాషయు గ్రామ్యమగునని కేతన వచించెను. లక్షణవంతమైన భాషలో నెవ్వరిని దెగడరాదనియా? కేతన భావన. అయినచో కావ్యభాషలో తెగడ వలసిన ఘట్టముల నెట్లు పోషించుట? ఇప్పట్లను కేతన నిర్వచనము సమగ్రముగా లేదు. మొత్తము మీద ఉచ్చారణమందు గాని, అర్థమందుగాని గ్రామ్య మనఁగా అసభ్య భాషణములనియే నూత్నదండి యభిప్రాయమై యుండును. ఈ రీతిగా కావ్యభాష కావున అర్థ గ్రామ్యత (Vulgarism) భాషా గ్రామ్యత (non-grammatical Language) రెండును ఆంధ్ర భాషా భూషణమునందు సూచితము. ఇట్టి రచనను బురస్కరించుకొనియే సి. పి. బ్రౌన్ మున్నగువారు గ్రామ్యము లనగా rustic phrases: some forms used in Common talking are considered vulgar అని వచించి యుందురు. (A Grammar of the Telugu Lunguage, 2 nd Edition p.—159.)

నిజమునకు అర్థగ్రామ్యముతో వ్యాకరణ శాస్త్రమునకు సంబంధము లేదు. గ్రామ్య మనునది వ్యాకరణ శాస్త్ర సంజ్ఞగా నిర్వచింప వలయును. ఒకే సంజ్ఞ రెండు శాస్త్రములందు వ్యవహృతమగుటవలన ఇట్టి చిక్కులు కలుగును. అందుచేతనే సాంప్రదాయికమైన ఆంధ్రశబ్దచింతామణి "అనియమాత్ గ్రామ్యంహి యత్స్యాపభ్రంశః'— లక్షణము పట్టనిది గ్రామ్యము (కారిక. 3. బాల

సరస్వతీయము. పుట 6) అని వచింపగా తరువాయి చిన్నయసూరి "లక్షణ విరుద్ధంబగు భాష గ్రామ్యంబు" అని నిర్వచించెను.

సంధి

(1) సాంప్రదాయిక వ్యాకరణమగు వికృతి వివేకము నందిట్లుగా తెనుఁగు నందలి సంధి నిర్వచింపబడెను:

"ఆద్యంత వర్ణయోరైక్యం
సన్ధిరిత్యుచ్యతే బుధైః
పూర్వస్య పర రూపత్వ
మత్రైవ నియతం భవేత్"

ఇందలి పూర్వార్థము కేతన యొసఁగిన ఈ క్రింది నిర్వచనములో సరిపడు చున్నది.

"మొదలి పదము తుది వర్ణము
వదలక పై పదము మొదలి వర్ణముతోడం
గదియఁగ సంధులు వాఁదగు"

చిన్నయసూరి పై కారికలోని పూర్వార్థమును వదలి, ఉత్తరార్థమును గైకొని "పూర్వపరస్వరంబులకుఁ బరస్వరంబేకాదేశమగుట సంధి యనంబడు" నని సంధి నిర్వచనమును సంకుచిత మొనర్చెను.

(2) "నాంతములైన పదంబుల పొంతంబైనున్న శబ్దముల కచటతపల్, దొంతి గజడదబ లగు; నయ్యంత నకారమగుసున్న" అని కేతన (వ॥ 54) చెప్పినది, చింతామణికర్త చెప్పినదియు నీరీతిగా సమానముగా నున్నది. "పరుషాద్ద్రుత ప్రకృతికాత్సరళాస్యుస్ద్రుతంచ బిందుస్స్యాత్". వీరిరువురి మతమునను ద్రుతము పొల్లు నకారమే. ఇట్టి ప్రాచీనాభిప్రాయమును గాదని చిన్నయసూరి ఉత్వవిశిష్ట నకారమును ద్రుతముగా స్వీకరించుటను బట్టి సంశ్లేష రూప మొకటి అధికముగాఁ గల్పించెను. పూచెన్ + గలువలు అనుచో సంహిత కలుగగా పొల్లునకారము గకారముతోఁ జేరి వర్ణ సమీకరణము చెంది (Assimilation) తద్వర్గ అనునాసికముగా మాఱును: పుచెఙ్గలువలు: ఇట్లు వర్గాక్షరములతో వ్రాయు పద్ధతి క్రమముగా పోయి సుకరముగా బిందూపయోగము గావించు పద్ధతి ప్రచురమగుటచే 'పూచెంగలువలు' అని రీతిని రూపము సిద్ధించును. ఈ సంధి లోని చారిత్రక సత్యమిది. ప్రథమపద్యాంధ్ర వ్యాకరణమునను, సంస్కృతోక్త వ్యాకరణమునను సంశ్లేష రూపములు చెప్పబడక పోవుట గుర్తింప దగిన యంశము.

విభక్తి

సాంప్రదాయికమగు ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణిలో సప్త విభక్తులే చెప్పఁబడగా, సంబోధనమును గూడ ఒక ప్రత్యేక విభక్తిగా ఆంధ్ర భాషా భూషణ కర్త "ఎనిమిది తెఱంగుల" విభజించెను. (వ॥ 68).

సమాసము

సమాసములలో లుక్సమాసము లనే కేతన పరిగణించి "మొదలి పదంబు విభక్తులుఁ బుచ్చి మీఁది పదంబులతోడ సమ్యక్సంపక్తంబు లగుటం జేసి సమాసంబులయ్యెన"ని కేతన వచించెను. సాంప్రదాయిక వ్యాకరణము "లోపశ్చ విభక్త్యాదే శ్శబ్దేష్వస్య త్సమాసకాంగేషు" (ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి IV— 17 కా) "సమాస విభక్తికి లోపంబగు, (లట్లునకుఁ గాదు) (బా. వ్యా. సమాస. 25) అని పూర్వోత్తర పదముల సంబంధమైన విభక్తులకు లోపమును జెప్పెను. ఉత్తర పదములో నిట్టి లోపము కేవలము శాస్త్ర మర్యాదకే యగు నని యెంచి కానోపు, కేతన దానిని త్రోసిపుచ్చెను. సమాసమును శాబ్దికముగానే కేతన నిర్వచించుట సముచితమే యననగును.

సంస్కృతము నందలి తత్పురుష, కర్మధారయము, బహువ్రీహి, ద్వంద్వ మిత్యాది సమాస సంజ్ఞలను చేబట్టక అర్థ ప్రాధాన్యమునే గ్రహించుట గుర్తింపదగు నంశము.

తెనుఁగున పూర్వ పదార్థ ప్రధానము, సమాస ముండదని కానోపు చిన్నయసూరి యుట్టి దానిని నిరూపించలేదు. (బా. వ్యా. సమాస. 3 సూ. వృత్తి). పెడతల, క్రేఁగన్నులు, నడురేయి, ఎడకాలు, ఎడగాలు, అను నుదాహరణములు పూర్వ పదార్థ

ప్రధానములుగా కేతన చూపెను. (ప.॥ 111).

ప్రధానము పదమునకు A Dictionary of Sanskrit Grammar నందు 'ముఖ్యము' 'స్వతంత్ర ప్రయోజనము కలది' అనియే అర్థము కలదు. "సమాసస్థమగు పదద్వయమునందు ఏది ప్రప్రథమమునఁ గ్రియతో నన్వయించునో యది ప్రధానము"ని 'తత్సమ చంద్రిక' యందు (పుట 313) చక్కగా నిర్వచింపబడెను. ఈ యర్థమును బట్టియే దీని నొక వ్యాకరణ సంజ్ఞగా నెంచ దగును. సంస్కృతమున "పారేసముద్రము పురము గలదు" సముద్రము యొక్క పారమందు పురము గలదు. ఇందు 'కలద'ను క్రియా పదములోనికి 'పార' పద మన్వయించును. అనఁగాఁ బూర్వపదము. కావున నిది పూర్వ పదార్థ ప్రధానమగు నవ్యయీభావము. (త. చం. పుట 314). సంస్కృతమున అధి, ఉప, అను, ఇత్యాద్యుపసర్గలతో నిట్టి సమాసములు ప్రాయికముగా నేర్పడు చుండును. ఇట్టి ఉపసర్గలు తెనుగున నుండవు. అందుచే నిట్టి సమాసములు తెనుగున నుండవని సూరి భావించి యుండును. "అతని బుద్ధి పెడతల బట్టెను" అనుచో 'పట్టెను' క్రియతో 'పెడ' పద మన్వయించును. కాని యిట్లు తక్కినవన్నియు సరి పడుటలేదు. "అతఁడు నడురేయి యేతెంచెను" ఇందు 'ఏతెంచెన'ను క్రియతో 'నడు' అన్వయింప— 'రేయి' అన్వయించును. ఇట్లే 'ఎడగాలంబట్టె', 'క్రేగన్నులఁజూచె' ఇత్యాదులు. తెనుఁగున సామాన్య ముగా విశేషణ విశేష్యభావమే ప్రచురము.

గణపవరపు వేంకటపతి కవి తన 'ఆంధ్ర కౌముది' యందు "పూర్వ పదార్థ ప్రధానమై యవ్యయీభావ మొప్పుగుచు నుండు" (పుట 17) నని వచించి "కొనకొమ్మ, తుదప్రాను, మునిమాపు, నడురేయి, రాయంచ, కడసంజ, రాచిలుక, మునివ్రేళ్లు, మీఁగాళ్లు, ముంజేయి, కొనఁగోరు, క్రీగడుపు, కడకన్ను, లోఁదొడ, పెడతల" అను వానిని (పుట 22) ఉదాహరించెను. ఈ విషయము పట్లఁగల యభిప్రాయభేదముట్లుంచి, తెనుఁగు సంప్రదాయముగా ఇట్టివి కొన్ని పరిశీలించి, పరిగణింపవలసి యున్నది. "పెడతల మొదలగు వాని యందేది యుత్తరమునఁ బ్రయోగింపఁదగు పదమో అది పూర్వమునఁ బ్రయోగింపబడినది. తలయొక్క పెడ పెడతల" అని దివ్యప్రభావివరణము. (పుట 88).

సమాస సంధులను సమాస నిరూపణ సందర్భమునసే కేతన వచించుట సమంజసము (119—129: 136, 137 పద్యాలు).

క్రి యా ప ద ము లు

త్రికాలములను బోధించు క్రియాపదములను కేతన (i) భూతార్థకము (ii) వర్తమానార్థకము (iii) భవిష్యదర్థకము అని సొరిదిని నిరూపించుట సముచితము. ఇట 'అర్థక' మనునది వ్యాకరణశాస్త్ర సంజ్ఞ. ఆంగ్లమునందు Time నకు Tense నకు గల భేదమువంటి భేదమే 'కాలము'నకు 'అర్థము'నకు గలదు. ఒకటి లోక వ్యవహారము—రెండవది శాస్త్ర వ్యవహారము. ఆంధ్రశబ్దచింతామణియు "తద్ధర్మ వర్తమానాతీతాగమ్యర్థకాః" "వ్యతిరేకార్థే" అను రీతిని ప్రయోగించెను. ఇది సంస్కృతప్రాకృతము నుండి యెరవుగొన్న సంజ్ఞకాదు! ఈ సంజ్ఞ కేతనోపజ్ఞకమా? చింతామణ్యుపజ్ఞకమా? అని విచికిత్స జనించి పరామర్శింపగా, నిది కన్నడ వ్యాకరణమునుండి సంపాదించుకొన్నదిగా కనుపించినది. (చూ. భూతార్థ- V—222 ప 1: విధ్యర్థక -229 ప 1 ఇత్యాదులు. శబ్దమణిదర్పణం.)

తమిళ వ్యాకరణమునందు 'కాలమ్' అను లోక వ్యవహార పదమే వ్యాకరణ శాస్త్రమునకును సంజ్ఞ యైనది. అంతకన్న కర్ణాటాంధ్ర వ్యాకరణ శాస్త్ర పద్ధతియే మేలైనది. అప్పుడే శాస్త్రాధ్యయనము, పృథగ్భూతమై రాణించుచుండును.

ఇట్టి వ్యాకరణ శాస్త్ర సంప్రదాయ మెఱుఁగక ప్రభుత్వము ప్రకటించుచున్న పాఠ్యపుస్తకకర్తలు 'వర్తమానకాలము', 'భూతకాలము' 'తద్ధర్మకాల మ'ను రీతిని వ్రాయుట శోచనీయము. (చూడుడు— 6 వ తరగతి తెలుగువాచకము - పుట 22: రచయిత: శ్రీ అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి). దివ్యప్రభావివరణకర్తయు ప్రాసాదికముగా "భూతకాలము" "తద్ధర్మకాలమ"నెను. (పుటలు 109: 110). అప్పటికి 'వాఙ్మయ మహోద్యక్షులు కాని కారణముచే కాబోవు శ్రీ వడ్లమూడి

వారు తమ పీఠికలో "తద్ధర్మకాలరూపము"లని (పుట 134) వచించిరి.

సాంప్రదాయికములగు ఆంధ్రశబ్దచింతామణ్యాదులందు "తద్ధర్మార్థకము; తద్ధర్మాద్యర్థకము" అను రీతిని గల విభాగము ఆంధ్రభాషా భూషణమునలేదు. "తద్ధర్మార్థకము" చింతామణి కల్పిత సంజ్ఞయే. తమిళ కర్ణాటాది దాక్షిణాత్య భాషల యందును ఇట్టి 'అర్థకము'లేదు. ఆంధ్రభాషా భూషణకర్తయు నిట్టి దానిని గుర్తింపలేదు. ఇట్టి తద్ధర్మార్థక క్రియలనఁబడు వానిని గూడ భవిష్యదర్థక క్రియలుగానే కేతన నిరూపించెను. ఉదా. పలుకును— పలుకుదురు; పలుకుదువు — పలుకుదును, పలుకుదురు. ఇవియే రెండర్థములందును ఉపయోగముగును. చింతామణి యిట్టి వానిని తద్ధర్మార్థకములని, భవిష్యదర్థమున "కల" అనునది అనుబంధకముగుననెను. (ఆం. చిం. క్రియా–4). ఒక్కొక్క భాషలో నీ తద్ధర్మ మొక్కొక్క రీతి నుండును. ఆంగ్లమునందు వర్తమానార్థక ముపయుక్తము. ఉదా! The Sun rises in the East.

త ద్ధి తా ం త ము లు

కాఁడు, ఈఁడు, ఇఁడి, ఆఁడు, అరి, కత్తె, తనము అను ప్రత్యయములను ఎట్టి పేరునుబెట్టక పేర్కొని కేతన ఉదాహరించెను. (162—167 ప॥)

కృ ద ం త ము లు

ఇమి, అమి అనురెండు ప్రత్యయములనే ఎట్టి పేరునుబెట్టక కేతన వచించెను. (166 ప॥). అప్పటి కెంతగనో తెలుగుభాషాభివృద్ధి జరిగినను, కేతన వానినన్నింటిని నిరూపించుట కుద్యమింపలేదు. ఈ సందర్భములందు కేతన "ఆవికిరాలగు దిగువ గుణాలి నిలిపి పలుకుచోట ననువగునెడ, గొఱ్ఱాలు, జవరాలు, పాతకురాలు గెడపురాలు, ముద్దరాలు" (168 ప॥) అని పేర్కొనుట పొసఁగదు. ఇది సమాస సంధులలోఁ జేర్చనగును.

సూక్ష్మములో మోక్షమున్నట్లుగా కేతన 1. ధ్వనులు 2. తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, అచ్చతెనుగు, గ్రామ్య విభాగములు 3. సంస్కృతములను తెనుగు గావించు తెఱఁగు 4. సంధి5.విభక్తులు 6. వచనము 7. కారకము 8. సర్వనామములు 9. సమాసము 10. క్రియ 11. తద్ధితాంతములు, కృదంతములు 12. రూపాంతరములు 13. వాక్యము (186, 187 ప॥) అనునవేక విషయములను తడవెను.

తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమునందు "జాత్యముగాని నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడ, జొన్ప", నని చెప్పినట్లుగానే, కేతనయు. "వృక్షేణ దకాయ, పక్షిభిః, పుత్రస్య అను విభక్తులు, అస్తి ప్రయాతి మున్నగు క్రియలు, గత్వా, హసిత్వా మున్నగు లబంతములు, గంతుం హంతుం వంటి తుమున్నంత ములు, అపి, చ, తు, హి అనురీతిగా కొన్ని అవ్యయములు తెనుఁగునకుఁ జొరవ"ని హెచ్చరించి, మణి ప్రవాళ శైలివంటి శైలి తెనుఁగునందు ప్రవేశింపఁ జేయకుండునట్లు చూచెను.

ఇట్లనేక రీతుల అనేక గుణలోపములతో చారిత్రకప్రాధాన్యము గల దీ ప్రథమ పద్యాంధ్ర వ్యాకరణము. ఇట్టి తొలి కబ్బమునకు 'దివ్యప్రభా వివరణము'ను శ్రీ దేవినేని సూరయ్యగారు వ్రాసిరి. దీనిలోని లోపములను శ్రీ కౌండిన్య 20—6—1954 ఆంధ్ర దినపత్రికలో ఎత్తిచూపిరి. ఈ ప్రాథమికముగు టీక, కేతన రచనాలక్ష్యమును పూర్తిగా నిరూపించదు. కేతన దశకుమార చరిత్ర రచించిన పిమ్మటనే దీనిని రచించెను. ఆతని లక్ష్యప్రపంచమునకిది ఎంతగా తగిన దర్పణమో పరిశీలింపవలసి యున్నది.

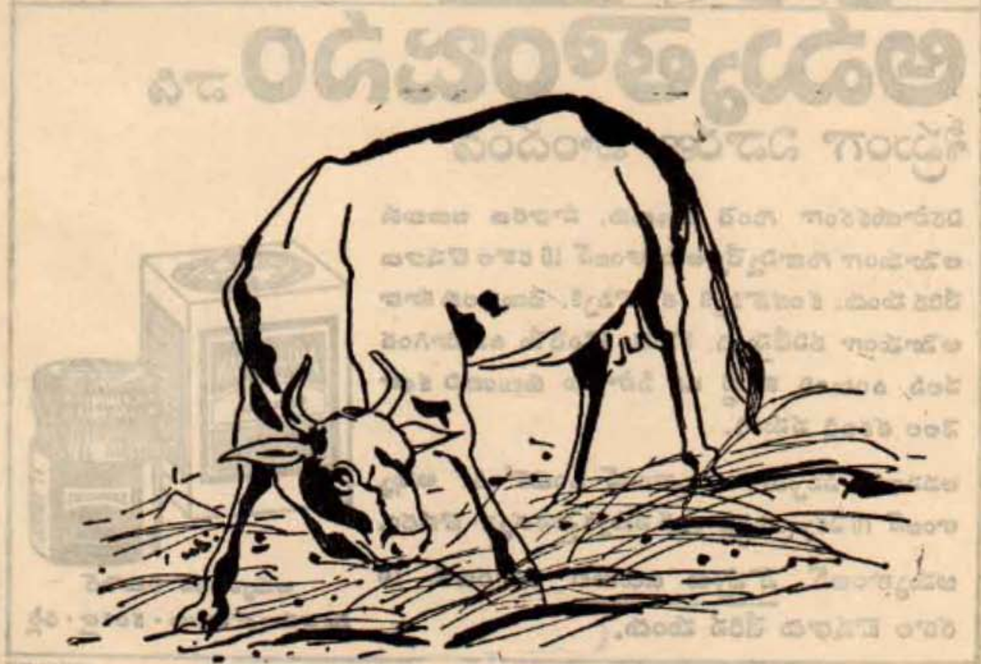
ఆంధ్రుల దురదృష్టమేమియోగాని తమ కాలము వఱకు అభివృద్ధి నందిన భాషాభ్యుదయమును నిరూపించుట కింతవఱకును సమగ్రాంధ్ర వ్యాకరణము లేదు. కేతనకును అట్టి లక్ష్యములేదు. కారణము దురవగాహము. అట్టి లక్ష్యమే యున్నచో, అట్లు రచింపగల ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు లేనివారుకారు కేతనాదులు.

కేతనకు సమకాలికుడే "శబ్దమణి దర్పణ"మను కర్ణాటవ్యాకృతిని రచించిన కేశిరాజు, దానితో పోల్చి చూచుటకును నిది తగినదికాదు. 320 కందపద్యములతోఁ గూడిన ఆ శబ్దమణిదర్పణము స్వకీయవృత్తి వివరణములు కల్గి, తన కాలమునాఁటి ప్రాచీన కన్నడ భాషాస్వరూపమును సమగ్రముగా నిరూపించునది

తద్భాషావేత్తల యభిప్రాయము. (...."The fullest Exposition of the language of his period"— by Dr. A. N. Narasimhaiyya—A Grammar of the oldest kannarese Inscripotions—Introduction). Dr Burnell పండితుని యీ యభిప్రాయమును పరిశీలింపఁదగినది : "The great and real merit of the Sabdamanidarpana is that it bases its rules on independent research and the usage of writers of repute- In this way, it is far ahead of the Tamil and Telugu treatises, which are much occupied with vain scholastic disreputation".(Aindra school of Grammarians p 8) కేతనలో వ్యర్థపాండిత్యప్రకర్ష లేనందుకు సంతోషమే కాని తక్కిన సల్లక్షణములు ప్రదర్శితము కాకపోవుట విచార్యము.

కేతన లక్షణము నేర్పఁజొచుట కన్న లక్ష్యములు చూపుటలోనే మిన్నగా చాల సందర్భములందు కనిపించును. ప్రక్రియ కన్న నిపాత రూప ప్రదర్శనము గానే కేతన రచన కానిపించెను. అందుచే ఈతనిని లక్ష్యచక్షుష్కుఁడనియే భావింపవలసి వచ్చును. సాంప్రదాయక వ్యాకర్తలు లక్షణ చక్షుష్కులుగాఁ గనుపింతురు. అందుచేతనే కానోపు అథర్వణుఁ డిట్లు హెచ్చరించెను.

"శాస్త్రప్రయుక్త వచసో
శాస్త్రం బలవదుచ్యతే
అవిస్పష్టే పదేలేన,
ప్రయోగాశ్రయణం హితమ్."

అమృతాంజనం వాడి

శీఘ్రంగా నివారణ పొందండి

నిరపాయకరంగా గుండె జలుబుకు. సాధారణ జలుబుకు అమోఘంగా గుణాన్నిచ్చే అమృతాంజన్ 10 రకాల ఔషధాలు చేరిన మందు. కండనొప్పికి. తలనొప్పికి. బెణుకులకు కూడా అమోఘంగా పనిచేస్తుంది. కొంచెం కొంచెమే ఉపయోగించవలసి ఉంటుంది కాబట్టి ఒక సీసా మీ కుటుంబానికి కళా నెలల తరబడి వస్తుంది.

అవసరానికి ఎప్పుడూ అమృతాంజన్ ఉంచుకోండి. అమృతాంజన్ 70 ఏళ్ళ ప్రసిద్ధిపొందిన నమ్మకమైన గృహ ఔషధం.

అమృతాంజన్ నొప్పులు జలుబుల నివారణకు 10 రకాల ఔషధాలు చేరిన మందు.

అమృతాంజన్ లిమిటెడ్
మద్రాసు • బొంబాయి • కలకత్తా • ఢిల్లీ

JWT/AM/2837

పురుషసూక్తం

శ్రీ సోమసుందర్

చీకటి నిశ్శబ్దంగా
నిద్రలోనె తొలగిపోతె
చీకటి కింతగ భయపడి
వాకిళ్లను మూయుటేల?

మూయుటేల ఎద తలుపులు—
మూయుటేల మనోనయన
రక్తారుణ సిక్తద్యుతి—?
శప్తరుచిర నేత్రద్వయి?

నిద్రయేల కూర్మకవచ
భద్రతవలె జీవములకు?
తమోభ్రమర చలత్ చలిత
నాదఝరికి భయమదేల?

భయమదేల తనకు తానె
తొలగెడిదే తిమిరమైన!
కనుక నోహో నరుడా—మేల్
కొనుమా! కొనుమా పూనిక.

మూయకుమా మాయ బ్రతుకు
చీకటి దుప్పటి మునుగున;
వాకిట ఒక వెలుగురేక
పొంచెను; హే! స్వాగతమన.

చెదలుతిన్న మెదడు కన్న
పొదలోపలి పులియె మిన్న
చెఱలకన్న ఝరులకన్న
బరువు కనుల మూత మిన్న.

మనికి కన్న మిత్తి మిన్న
నెత్తిని నిష్క్రియత లున్న;
నీడ కన్న కాడె మిన్న
నిశ్చేతన హృదయమున్న.

కనుక నా హా సాహసీ! హ
సించే రోజున్నదిరా!
మును ముందున కనువిందుల
పున్నమి వెన్నెల పూయును.

బ్రతుకు పొలము పదిలపరచ
అదను చెడని పదును కలుగ
తొలకరి పన్నీటి జల్లు
ఎదురై ఎద నూరడించు!

ముడిచి కొనిన రెక్కల పై
పడెను మంచు సంచితాలు,
దులుపుమురా! తెరచికళ్లు—
తొలగించుము మెదడు దళ్లు;

అజ్ఞానం చీకటిరా—
అన్యాయం చీకటిరా—
అహంకార మదమత్సర
మోహాదులు చీకటిరా!

మది ముంగిట పొంచి విడచి
దొంగ దెబ్బ తీయజూచు
చీకటి మన శత్రువురా—
ఆకలి మన శత్రువురా!

తొలగించుము విలంఘించు
అహంకార ధ్వాంతచయముః
అహరహ యాత్రావలంబి
మిహిర వరుని కనుము సఖా!

కరువు బరువు, వగపు చెరువు,
అరిమూకల అరిష్టాల—
కరినీడల పీడకలల—
తొలగించుము పరంతపా!

అమృతవర్షం

డాక్టర్ మాదిరాజు రంగారావు

[1]సౌంధ్యరోదసి క్రమ్మికొని
అధివాస్తవిక కవితవలె
మధుర శబ్ద ధారాపాతంతో
ఆశామేఘం కురుస్తున్నది అమృతవర్షం

ఎక్కడో ఆగిపోయింది.
ఇక్కడ తూగిపడింది.
రండి ఇట్లా బయటికి.
గదులువీడి, ఎదలు విప్పి.

ముసలి మొగంవలె
నెరియలుపడ్డ భూమి,
జలబిందు పరిస్పందితమై
పసిపాప నవ్వు మొగమైంది.
జలధారా పరిష్వంగంతో
ముగ్ధ ప్రియా చకితమైంది.

మసృణమై ఆర్ద్రమై సుగంధియై
మారింది పురాభావ రూపం.

ఎన్నిపూలు విరబూచింది నా హృదయం
అనంతకోటి నక్షత్రాలవలె
అన్నీ మాలలుకట్టి గగన దీర్ఘగళంలో
వేయాలని ఉంది రాత్రి.
అన్నీ ప్రోవుచేసి జలధిలోల వృక్షంపై
అమర్చాలనివుంది రాత్రి.

1. అంతశ్చైతన్యస్థితి (Subconscious State) కి ప్రతీక

ఇంతలో మెరపు మెరసి, మరపువచ్చి
సుఖస్వప్నం చెడి, తెలివివచ్చి
ఆహ్వానపత్రంవలె ఎదురైంది
[2]ఉదయతరణి.
పురాభావ వగ్నమైంది మనస్సు.
ఇంకా అమృతవర్షం కురుస్తూనేఉంది.

నడవండి, ఇందులో తడిసిన వారి
మనస్సులు వినిర్మలంగా ప్రకాశిస్తాయి.
తడవండి ఇందులో నడచిన వారి
గమనం చైతన్యవంతంగా ఉంటుంది.

భవిష్యత్తు అందమంతా
ఆశారూపంలోవుంది.
అదీ ఆనందంగా, సౌందర్యమయంగా
ఉండాలనుకోవడం మానవ సహజం.

గతంలో నిదురపోయే
ఓ చెట్లూ! కొండలూ!
ఇంకా నే మరచినవారూ!
ఇలారండి వర్తమానంలోకి
అమృతవర్షంచే పునీతులుకండి.
సృష్టి రహస్యానికి వ్యాఖ్యానాలవండి.

వర్తమానంలేంది భవిష్యత్తు ఎక్కడిది?
విచ్చినకంటికి కన్పిస్తుంది,
మింటినుండి మంటికి పాగిన
అరుణ కిరణ కాంతి చక్రం.
మేల్కొన్న మనస్సు అనుభవిస్తుంది,
వర్షామధునాదరూపంలో
ఆశామేఘం కురుస్తున్న
అమృతవర్షం!

2. జ్ఞానానికి ప్రతీక

తిరుపతి కవుల సాహిత్య సమీక్ష

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

బుద్ధ చరిత్రమును, సరస్వతీ సంపుటములను చేతఁబట్టుకొని కంటిజోటితో ముందునకుఁ బోవుచున్న యీ భాషాపోషక తేజ మే బ్రాహ్మణప్రభునిదో పరిశీలించితిరా" అన్న [1]పానుగంటి వారిసూక్తికి లక్ష్యమైన పోలవరము జమీందారు శ్రీ కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వెంకట కృష్ణగారు (1871—1919) ఆంధ్ర మహా పురుషులలో నొకరు. వీరు పట్టభద్రులైన భాషాపోషకులేకాదు—ప్రశస్త రచయితలు. క్రీ. శ. 1896 లోనే, "ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి" అనే వాఙ్మయ చారిత్రకోపన్యాసాన్ని "చింతామణి"[2] పత్రికలో ప్రకటించారు. స్వకీయమైన "సరస్వతి" పత్రికలో కల్హణుని 'రాజతరంగిణి' వచనముగా రచించి రెండు భాగాలుగా ప్రచురించారు. ఈ రచన క్రీ. శ. 1900 లకు ముందే జరిగినట్లు, వారు కృతిపొందిన బుద్ధచరిత్రములో ఈ క్రింది ఆశ్వాసాంత పద్య పాదము తెలుపుచున్నది.

"రాజతరంగిణీ ప్రముఖ రమ్యతరాంధ్ర
వచఃప్రబంధ కర్తా!
జయశీల"[1].

ఇందలి వచన రచన నిర్దుష్టంగాను మనోహరంగాను ఉంటుంది.

ఈ రెండేకాక, 'అపవాద తరంగిణి' అనే ఆంగ్ల భాషా నాటకాంధ్రీకరణాన్ని, మిల్లరు దొర వారి జీవితమనే గ్రంథాన్ని రచించారు.

వీరి యాస్థానములో తిరుపతి శాస్త్రిగారు పదునెనిమిది సంవత్సరములుండి అనేక ప్రాచీన కావ్యాలను పరిష్కరించడమేగాక తమ గ్రంథములను వీరి 'సరస్వతి' పత్రికలో[3] మూలమున ప్రకటించిరి. తిరుపతి వెంకట కవుల గ్రంథాలు దేశములో నింతగా వ్యాప్తి యగుటకు గారణము వారి ప్రతిభ మాట యటుండగా, పోలవరము జమీందారుగారి పోషణమే అనుట సత్యోక్తియేగాని అతిశయోక్తి కాదు. వారు గ్రంథ రచనకు శ్రీకారము చుట్టినది ఈ ప్రభువు గౌరవాదరాల వల్లనే. ఈయనకు సంబంధించి, ఈనాటి వారికి తెలియని, తిరుపతి వెంకట కవుల తెలుగు రచనలను రెండింటిని గూర్చి ముందు తెలుపుచున్నాను. ప్రస్తుత సమీక్షలో పై వివరాలులేవు.

[4]కర్పూరమంజరి (సట్టకము)

మహాకవి రాజశేఖరుని 'కర్పూర మంజరి'ని తిరుపతి వేంకటకవు లాంధ్రీకరించినట్లుగా వా గ్రంథమందలి యీ క్రింది యవతారిక తెలుపు చున్నది.

---

1. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషదైకాదశ వార్షికోత్సవసభాధ్యక్షోపన్యాసము, పిఠాపురము. 1921.

2. ఈపత్రికాధిపతులు. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు. (1892—1900).

3. ఇది క్రీ.శ. 1898—1912వఱకు పదిహేనేండ్లు నడచినది. ఇందు ప్రశస్తములైన ప్రాచీనకావ్యాలెన్నో ముద్రితము లైనవి. ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో ఈ పత్రికకొక విశిష్ట స్థానము ఉన్నది.

4. అముద్రిత రచనలు. భారతి, డిసెంబరు 1961. పుటలు 90—92.

శ్రీ మత్పుర దేవతాయై నమః

కవిరాజ రసనాగ్ర కమనీయమైన ప
ల్కులవెలందుక శుభం బొలయుగాత
భారత ప్రముఖ ప్రబంధ నిర్మాతలు
వ్యాసాదులకును మేలగును గాత
లాతి కబ్బపు దొర ల్నవరసంబులకును
గుదురైన పల్కు పల్కుదురు గాత
పరువైన మాగధీభాష పాంచాలికా
రీతితో మాకు స్ఫురించు గాత

గద్య పద్య ప్రబంధ వాక్కల్పనంబు
తెలిసి తెలుపంగ నేర్చిన ధీరు లెల్ల
రాత్రి వెన్నెలలను చకోరములపగిది
బొదలు సత్కావ్యరసము గ్రోలుదురుగాక

పారి:— బావా! యెందులకు బిలిచితివి తెలుపుము

సూత్ర:— ఏమి, ఈ గడబిడ జూడనేదియో యొక నాటక మాడదలచిన వారివలె నున్నారు.

పారి:— ఆ! నాటకము కాదు గాని యొక సట్టక మాడదలచితిమి. ప్రవేశ విష్కంభములు లేకుండ నాటికవలెనున్న సట్టక మందురుగదా!

సూత్ర:— అది యేకవి రచించిన సట్టకము?

పారి:— వారి వాడుక పేరేదియో తెలిసి కొనుము.

గోదావరీ పావనోదార తీరద్వ
యీరాజితావనీదారు డనుచు
సంస్కృతాంధ్ర కవిత్వ సారస్య మకరంద
భసలాయితామిత ప్రతిభుఁ డగుచు
హూణభాషోద్ఘస్వ దుల్లంఘనక్రమ
ప్రాప్త బి.ఏ. పట్ట భద్రుఁడనుచు
కరుణాంతరంగ రంగత్కటాక్షచ్ఛటా
పాలితాఖిల పరివారుఁ డనుచు

నెవని మతియింతు రట్టి పోలవర నగర
పాలకుండగు కృష్ణ భూపాల వరుని
యొద్ద విద్వత్కవీంద్రులై యున్నవారు
శతవధానులు రెండు భాషలకుఁ గవులు

సూత్ర:— అరరే! వీరిని తెలిసికొనుటయే యొక దుష్కరమని ప్రశ్నించితివిరా. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులే వారు.

పారి:— బావా! తెలిసికొనలేవనుకొంటివి గాని తెలిసి కొంటివి. వారే యీ సట్టకమును రచించిన వారు.

సూత్ర:— వారు రచించిన పెక్కు శ్రవ్యప్రబంధములు జదివితినిగాని దృశ్యప్రబంధములు చూడలేదు. కాని యిది స్వతంత్ర ప్రబంధమా అన్యకవి కర్తృకమునకుఁ దెనుఁగా?

పారి:— ఇది కర్పూరమంజరి యను ప్రాకృత సట్టకమునకుఁ దెనుఁగు. మహేంద్రపాల మహారాజు గారి గురువుగారగు రాజశేఖర మహాకవిది. ఆ మహాకవి రచించిన, బాలరామాయణము, బాలభారతము, కర్పూరమంజరి, విద్ధసాల భంజిక అను నాల్గును నీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులే తెలిగించిరి."

ఇంకను కొంతభాగమున్నది. గ్రంథము పూర్తికాలేదు. ఈ సట్టకాంధ్రీకరణ మసంపూర్ణముగ నున్నను దీనివలన తిరుపతి కవుల సాహిత్య జీవితము నందలి కొన్ని యంశములు వ్యక్తమగు చున్నవి.

1. తిరుపతి వేంకటకవుల ప్రాకృత భాషా పాండిత్యము.

2. ఈ గ్రంథ రచనకు ముందు వారు శ్రవ్య కావ్యములేగాని దృశ్యకావ్యములు రచింపలేదనుట. అనగా వారంతకు ముందు పద్యకావ్యములేగాని నాటకములు వ్రాయలేదనుట స్పష్టము.

3. వారి వ్రాసిన మొదటి దృశ్యకావ్యము కర్పూరమంజరియే.

4. తిరుపతి వెంకటకవులు మహాకవి రాజశేఖరుని నాలుగు నాటక కృతులు కర్పూరమంజరి బాలరామాయణము, బాలభారతము, విద్ధసాలభంజిక సంపూర్ణముగ తెలిగించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని వీనిలో [5]బాలరామాయణము మాత్రమే మనకు ముద్రితమై లభ్యమగుచున్నది. తక్కినవి రాలేదు. [6]కర్పూర

5. పోలవరము జమీందారుగారి సరస్వతీ పత్రికలో ప్రథమముగా ముద్రితమైనది. తిరుపతి కవులుతప్ప వేరెవ్వరు దీనిని తెలిగించినట్లు లేదు.

6. దీని నీ తరువాత విద్వాన్ రావూరి వెంకట సుబ్బమ్మగారు సంపూర్ణముగ తెలిగించిరి.

మంజరి అసంపూర్తిగా లభించినది. దీని తరువాతి భాగ మెచ్చటనైన నున్నదేమో? బాలభారతము 7విద్దసాల భంజిక అనలే కన్పడలేదు.

5. ఇందున్న కృష్ణభూపాల ప్రశంస చూచి నచో, తిరుపతి కవులు బుద్ధచరిత్ర కృతి యిచ్చిన కొలదికాలమునకే ఈరచనలుచేసినట్లు మనముగ్రహించ వచ్చును.

6. భాషాంతరీకరణ రచన తరువాతనే స్వతంత్ర నాటకరచన.

సు వ ర్ణ పా త్రి క ము

తిరుపతి వెంకటకవుల తెలుగు రచనలలో ముద్రితమయ్యు లోక విూపఱకెరుగనిది సువర్ణ పాత్రికము అను స్వతంత్ర నాటకము. పేరును బట్టి యిది విప్రనారాయణ చరిత్రమని విజ్ఞు లూహింప గలరు. దీని రచనాకాలము 1911. దీని వివరములు:

నా ం ది

మెలంతలపైఁట చాటు
చనుమిట్టలపై జనసంబుగాంచి, ద
వ్వుల కధరస్థితామృతమున్
పొంగివహింపఁగఁ బెంపుజెంది, న
వ్వులను సుమంబులన్
గలయఁ బూచు మనోభవభూరుహాంబు, కొ
ల్లలుగ ఫలించు పండ్లరుచి
లాగుత యోగుల చిత్తమేనియున్

ధృత వినమ వైజయంతుల దేవదేవి
హృదయమున నొప్పుచున్న వారినీ గృతాంత
శంఖచక్రుల సజ్జన స్వాంతచరుల
విప్రనారాయణులను భావించువాఁడ

సూత్రధారుడు పిలువగా నటి ప్రవేశించి 'ఆర్యపుత్రా! నమస్కారము.' అనును. అ పై వారి సంభాషణ.

సూత్రధారుడు: ఓసే, ప్రస్తుతకార్యమునే మఱచితివా యేమి.

పలువు రసుంగులం ద్విజుల
బందుగులందఱి విందుసేయఁగా
బిలిచి సమస్తవస్తువులు
విస్తరియుందిడి యొక్కడెవ్వడో
పిలిచినఁవాడు రాకునికి
వేచిన యట్లుగ నీ నిమిత్తమై
నలుగురికింబ్రమోదమిడు
నాటక మాఁగితి మోసి ప్రేయసీ!

నటి:—ఆర్యపుత్ర! తమ నియోగము చొప్పుననే యాగ్రంథము వెదకుటకై కొంతకాలము వ్యయపఱుప వలసి వచ్చినది. (గ్రంథము చేతికిచ్చును.)

సూత్ర: (చూచి) ఇది సారంగు తమ్మయ కవి విరచితంబగు విప్రనారాయణ చరిత్రము. ఇది శ్రావ్య ప్రబంధము కావి దృశ్యప్రబంధముకాదు. వచ్చిన వాలుగక్కరములు మఱచిపోయితివాయేమి?

స్త్రీలకు విద్యలు గరపం
బోలదుగా యంచు శుద్ధమోఱకులెందే
నాలాపింపఁగ వారల
యాలాపము లేవియైన నాలించితివో?

నేను దెమ్మన్నది సువర్ణ పాత్రికమను విప్ర నారాయణ చరిత్రే దెలుపు నాటకముగదా! అదియే యిపుడు మనముఁ జూపబోవునది. (చేతిలోని గ్రంథము లోని పుటలు విప్పి) ఒహో! ఇది నూతన ముద్రి తమై క్రొత్త సంస్కారము గాంచియున్నదే! దీనిని సంస్కరించిన వారెవ్వరో? (పై భాగముంజూచి) ఏమి వింత! నేటితో నీ గ్రంథమునకు శాపవిముక్తి కలిగినది.

నటి: ఆర్యపుత్రా! దీనికిం గలిగిన శాపమేమి?

సూత్ర:—శాపమనగా మఱియేమియు లేదు. కచములు కుచములు మున్నగు శృంగారావయములు వర్ణింపబడుటయు, నీతికిని మతమునకు విరుద్ధమగు మహాత్మ్యమును దెల్పుటయు, మొదలగు దోషములు కొన్ని కల్పించి యే మహానుభావుఁడో వైజయంతీ విలాసము మొదలగు కొన్నిగ్రంథములనుఁ గాల సర్ప ముతోబోల్చి చదువరానివని వ్రాసెనో యాతడే దీనికి పునస్సంస్కర్తయట! అమ్మా! గోదావరి! నీ కడుపున నెంతటి చిత్రసంతానము జనించు చున్నదో కదే!

---

7. విద్దసాలభంజిక కీర్తిశేషులు జనమంచి వెంకటరామయ్యగారు తెలిగించియున్నారు. బాలభార తము—వేలూరికరిచే ననూదితము కాలేదు.

చారుతరంబులై మదికి
సంతసముం బొసరింపఁ జాలు శృం
గారరసప్రధానముల
గ్రంథములం గనినంత వారి వ్యా
పారము నింద్య మౌనసుచుఁ
బల్కుదురక్కట! మూర్ఖులెల్ల సం
సారము సేయరో
కచకుచంబుల కేలఁ బరిగ్రహింపరో?
మతమున నీతి యందు
నొకమార్గము గైకొని యన్యమెల్ల గ
ర్హితమని యెంచువారె యుదయించిరి
ము న్నిపుడుద్భవించువా
రితరుల మోసపుచ్చుట కనేక మతంబు
లనేకరీతు ల
ద్భుతముగ మాటిమాటికినిఁ
బూనెడువార లిదేమిచిత్రమో!

నటి:—ఆర్యపుత్ర! కవితారసంబు నందభిరుచిపడి గ్రంథములు చదువు వారొకరు మానుమన్న మానుదురా! ఇక దీనికి శాపవిమోచన మన నేమి ?

సూత్ర:—ఏమాంత్రికుని చేత దీనియందు దోష పిశాచ మావేశింపబడినదో, వాని చేతనే మరల నా పిశాచము వదలింపబడుటయు నా మాంత్రికుని మాయందవిలి యెవ్వరు దీనిం బఠింప మానిరో వారి వలన మరల దీనిం జదువు భాగ్యము పట్టుటయు దీనికి శాపవిమోచనము. కానిమ్మిక నీయప్రస్తుత ప్రశంస ముగింతము. ప్రస్తుతమున కాయత్తపడుము.''

కాని పై సంభాషణ మెంతమాత్రము "అప్రస్తుత" ప్రశంస కాదు. సరికదా దాని వెనుక యీనాటి వారికి తెలియని చరిత్ర ఎంతో ఇమిడి యున్నది. అది ఆ కాలమున నింగ్లీషు ప్రభుత్వము వారు తెలుగు శృంగార గ్రంథాలపై చేసిన నిషేధ శాసనము.

శృంగార ప్రబంధ ప్రకటన నిషేధము

సువర్ణపాత్రిక రచనకు కొంచెము ముందుగా అనగా క్రీ. శ. 1911 లో ఈ శృంగారప్రబంధ ప్రకటన నిషేధం ప్రారంభమైనది. అప్పటికి ఏభయి యేండ్ల నుంచి, అవిచ్ఛిన్నంగా, ఆంధ్రకావ్య ప్రబంధ ముద్రణలో ఆరితేరిన "శ్రీ వావిళ్ల" సంస్థవారు ప్రకటించిన యీ క్రింది గ్రంథాలను ప్రభుత్వము వారు నిషేధించారు. అంతేకాదు. ఇట్టివి ముద్రించినందుకు ప్రకటన కర్తలపై "అభియోగము"తెచ్చారు.

1. వీథినాటకము—శ్రీనాథుడు
2. వైజయంతీ విలాసము—సారంగుతమ్మయ్య
3. హంసవింశతి—అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు.
4. తారాశశాంకవిజయము—శేషము వెంకటపతి.
5. రాధికాసాంత్వనము—ముద్దుపళని
6. బిల్హణీయము—చిత్రకవి సింగరార్యుడు, (పిండిపెద్ది కృష్ణస్వామి పేర నున్నది.)
7. కవిచౌడప్ప శతకము—కవి చౌడప్ప
8. వేణుగోపాల శతకము—రాయభట్టు వీర రాఘవకవి
9. గణికాగుణప్రవర్తన తారావళి—రాచలేటికవి

కాని అప్పట్లో, ఆ సంస్థకు సర్వాధ్యక్షులైన శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులు గారు సామాన్యులు కారు.ఎంతటి వ్యయప్రయాసలకైనా ఓర్చిభాషాసేవయే పరమార్థంగా భావించువారు. మిక్కిలి పట్టుదలగల వారు. వారీ నిషేధాన్ని గూర్చి ప్రభుత్వము వారితో పోరాడ సమకట్టి ఆ కాలమున ప్రసిద్ధ న్యాయవాదులు పేరి నారాయణమూర్తి గారిని తమ పక్షమున న్యాయవాదిగా నెన్నుకొని అభియోగము ప్రతిఘటించారు. ఇది హైకోర్టు వఱకు వెళ్లినది. తుదకు ప్రభుత్వమువారే కొన్నినెలలయిన తర్వాత కొన్ని సంస్కరణలతో నిషేధాన్ని ఉపసంహరించుకున్నారు కాని పూర్తిగా నిషేధం తీసివేయలేదు. మొదటి ఆరింటిలోను కేవలం శృంగార రసప్రధానములైన పద్యాలను కొన్నింటిని తొలగించి అచ్చువేయుటకు అనుజ్ఞ నిచ్చారు. వానిలో ఒకటి వైజయంతీ విలాసము. పై ప్రస్తావనలో ఈ గ్రంథమునకు "కలిగిన శాపము" "శాపవిముక్తి"అనునవి సారంగుతమ్మయ వైజయంతీ విలాసమునకు సంబంధించిన పై విషయములని తెలుసుకోవలెను.

ఇక "ఏ మహానుభావుఁడీ వైజయంతీ విలాసము మొదలైనవి చదువరానివని వ్రాసెనో, ఆతఁడే దీనికి పునస్సంస్కర్త యటః? అమ్మా గోదావరీ! నీ కడుపున నెంత చిత్ర సంతానము జనించుచున్నదో కదే!" అన్న వాక్యాలలోని వ్యక్తిని గూర్చి పాఠకులు తెలిసికోవలసి యున్నది. ఆయన కీర్తిశేషుడు గోటేటి కనకరాజు. ఆ కాలమున ప్రభుత్వమువారి ఆంధ్రభాషాంతరీకరణోద్యోగి.8 రాజమహేంద్రవర నివాసి. కనకరాజు గారు కందుకూరి వారి శిష్యులు. వీరేశలింగముగారు పై చెప్పిన గ్రంథాలలో వైజయంతీ విలాసము, తారా శశాంకము, రాధికా సాంత్వనమును గూర్చి తమ కవుల చరిత్ర మూడోభాగములో "చాలా అవినీతిని బోధించే కావ్యాల"ని తీర్మానించారు. గురువుగారిని పురస్కరించుకొని శిష్యుడు పై మూడు పుస్తకాలలోని భాగాలు విశేషంగాను తక్కిన వానిలోనివి కొంచెము తక్కువగాను ఇంగ్లీషులోనికి భాషాంతరీకరించి ప్రభుత్వము వారికి పంపారు. దానిపై వారు చర్య తీసుకొన్నారు. కాబట్టి నిషేధానికి కారకులువారే. తిరిగి వానిలో కొన్నిపద్యాలను తీసివేసి, వానిని ప్రకటింపవలసినదని అనుజ్ఞ యిచ్చినది వారే.9

క్రీ. శ. 1912 ప్రాంతమున అప్పటి పరిస్థితులనుబట్టి ప్రభుత్వము ఆంక్ష సడలించినను క్రీ.శ. 1927 లో పూర్తిగ యీ నిషేధ శాసనమును ఖాయపరచిరి. ప్రభుత్వమువారు ఖాయపఱచినా శృంగారరస ప్రవాహాన్ని ఎవరాపగలరు? మదరాసులో కీ. శే. గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రులు గారు, శృంగార గ్రంథమాలలో శృంగారాకృతులతో శృంగార కావ్యాలు వెలువరించారు. బందరులో కే. జి. మూర్తిగారు, శృంగార కావ్య గ్రంథమండలిలో ఎన్నో శృంగారకావ్యాలు ముద్రించారు.10 కొక్కోకాది గ్రంథాలు బొమ్మలతో ప్రకటించారు.ఎవ్వరూ అరికట్టలేదు. ఇవన్నీ సాహిత్యంలో స్థాయిత్వాన్ని సంపాదించనవే. ఈ విషయాన్నిగూర్చి ఎంతో వ్రాయవలసి ఉన్నా ప్రస్తుత సందర్భాన్ని బట్టి విరమిస్తున్నాను.

క్రీ. శ. 1947 లో దేశస్వాతంత్ర్యంతో శృంగార నిషేధ శృంఖలాలు విడివడ్డాయి. శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి మూలమున — ప్రకాశంగారి ప్రధాన మంత్రిత్వంలో ఇది జరిగింది.

ఈ సంభాషణయైనవెనుక, తమ కాలమున కవితారచనలలో కనబడుచున్న వ్యర్థపదప్రయోగములను గూర్చి సూత్రధారునిచే నిట్లు పలికించినారు.

ఇల, భువి, భూమి, పృథ్వియని
యెందు నిరర్థక శబ్దముల్ యతి
స్థలములఁ బ్రాసలందును
శతంబులు గూర్చిన పద్యజాలము
న్నలుమరు శ్రద్ధగాఁ జదివినం గమనించిన
నెంత బుద్ధిమం
తులకును వానిలో మఱుఁగుదోసము తప్పదు
మానినీమణీ! 11

తరువాత నాటక రచయితలైన కవులు వారి పోషక ప్రశంస.

ఏవాని యాననం బేవాడు గనుఁగొన్న
మందస్మితప్రభాసుందరంబు
ఏవాని వాక్యంబు లెంతెంత బుధులు నే
దలఁదాల్చజాలు ముత్యాలజాలు
ఎవని గాఢప్రజ్ఞ యేపట్లఁ జూచినఁ
గూలంకషాలోచ నాలయంబు
ఎవని నికేతనం బేవంక నరసినఁ
దతబంధుమిత్రాశ్రితవ్రజంబు
ఎవనిఁ గ్రీగంటి చూపుల నెల్లయపుడు
వరదలై పాఱుచుండు గృపారసంబు
శ్రీకరగుణాకరుండు కొప్పెర్లకోట
వంశచంద్రుఁడీ కృష్ణభూపాలమౌళి

8. Telugu Translator to the Madras Government.

9. ఆనాటి నుండియే యిట్టి గ్రంథాలపై ముఖపత్రమున 'Scholars Edition' అని ముద్రించుట పరిపాటియైనది.

10. వానిలో సత్యభామా సాంత్వనము నా పీఠికతోనే వెలువడినది.

11. ఇట్టి నిరర్థక రచనలనుగూర్చి కావ్యవిమర్శనలో యమునికన్నా నిర్ఘృణుడని పేరు పొందిన కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారిట్లా అన్నారట
"తనకు గోష్పాదమంత భూమి లేకపోయినా. తన కావ్యంలో మాత్రం ఎక్కడ చూచినా భూవాచక, పర్యాయపదాలే కనిపిస్తాయి."

ఆ పోలవరపురీభూపాలుని కవీంద్రు
లాబాల్య కలిత సౌహార్ద పరులు
కలలేఖినీపద్యసంధానధౌరేయు
లష్టావధానచర్యాప్రవీణు
లాభాష్యపఠితదివ్యవ్యాకరణతంత్రు
లవిరతకవితారసైకవశ్యు
లఖిలాంధ్రభూపాలకానీతబహుమాను
లర్పిత పరదేవతాంఘ్రియుగులు

వరులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు తేంట్ల
కొఱకు చైత్రవైశాఖముల్ విరులు సృష్టి
సేయుగతి బుధులకయి రచియించుచున్న
నాటకంబుల లోనిదీ నాటకంబు

రంగనాథ పదాంబుజ భృంగమైన
విప్రనారాయణుని నొక్కవేశ్య వలచి
దాసునిగ జేసి కొన్న కథావిధాన
మిందు వర్ణింపఁగాఁ బడె సుందరమున

వేశ్యారాగము మన్మథ
వశ్యత్వము దొంగతనము వాణిజ్యంబున్
వేశ్యామాతల మాయల
వశ్యముఁ జూపఁలకుఁ దెలియవలసిన విందున్

ఆ పైని సంగీతమును గూర్చి కాముని ప్రభావమును గూర్చి రెండు పద్యాలను ఈ ఆముఖము నుండి ఉదాహరించు చున్నాను.

సంగీతము—

చేతము చల్లజేయుటకు
జేసిన దివ్యరసాయనంబు, శో
భాతిశయంబునంబొగులు
వయ్యలకేనియు వేళవుచ్చు సం
గాతము సార్వకాలిక సుఖస్వము
సేర్చిన గోత వౌర! సం
గీత మిదేకదా యభిముఖీకరణౌషధ
మెల్లవారికిన్

కాముని ప్రభావము—

మగకచ్చంబిగగట్టి చిత్తమెపుడు
న్మత్తంబుగాసీవి మే
విగణంబుం గగనాగచుంబితములై
నీరంధ్రసాలాంతరా
భగతానేకగృహంబులై తనరు
బాలాకేళి సౌధంబులం
దగు పూసెజ్జలఁ జేర్చు నేరుపరి
కందర్పుండు సామాన్యుడే

ప్రథమాంకము వివరనిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీ తిరుపతి వెంకటేశ్వర విరచితంబగు సువర్ణపాత్రికమను ప్రకరణంబున బీజారోపణంబను ప్రథమాంకము." దీనినిబట్టి ఇదియొక "ప్రకరణము" అని భావింపవచ్చును. తక్కిన యంకముల సంగతి తెలియరాదు. ఈ అంకమున గల కామ వైరాగ్యముల వివాదము చాలా మనోరమముగానుండును. ఈ ప్రకరణము పూర్తి ప్రతి యెక్కడ దాగి యున్నదో!

బుద్ధ చరిత్రము

తిరుపతి వెంకటకవుల మొదటి పద్యకావ్యము బుద్ధచరిత్రము. కథాగౌరవముచేతనేకాక, కవితా రచన చేతను, పానుగంటి వారి ప్రశంసకు పాత్రమైన ఈకృతి, పోలవరపు జమిందారు వెంకటకృష్ణారావు గారి కంకితము. కృతికర్తల, కృతిభర్త కీర్తిని చిరస్థాయిచేసిన యీపద్యకృతి,[12] ప్రకటితమైన నాటి నుండి నేటివరకు ప్రఖ్యాతమై నిలిచియున్నది.

స్వతంత్ర రచన

ప్రస్తుత విమర్శ గ్రంథమున (పుట 102) 5 వ శీర్షికగా "ఆంధ్రీకృత కావ్యములు" అనునది కలదు. వానిలో "శ్రీనివాస విలాసము" తరువాత "బుద్ధచరిత్ర" ఉన్నది.[13] గ్రంథకర్తలీకృతిని గూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"ఇద్దతేజుడైన బుద్ధదేవు చరిత్ర
యశ్వఘోషముఖుల ననుసరించి
యస్మదంకితముగ నాంధ్రకావ్యమొనర్పు
డనుచు వీడ్యమిచ్చె నాదరమున"

12. చూడుడు. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రిక - (జనవరి 1903 పుట 19 సంపుటము 16. సంచిక 1)

13. అన్నిచోట్లను "బుద్ధచరిత్రము" అని యుండగా ఇందు 'బుద్ధచరిత్ర' అని మాత్రమే గలదు. (పుట. 111)

అని కృత్యాదియందు తిరుపతి కవులు వ్రాసి కొనిరి. కావున బుద్ధచరిత్ర యొక విధముగా నాంధ్రీకరణమని యంగీకరింపవలయును". కాని యిది యాంధ్రీకరణ మెంతమాత్రమును గాదు. స్వతంత్ర రచనయే. అశ్వఘోషుని బుద్ధచరిత్రకు యథానువాదమగు నాంగ్లభాషా రచనకు చావలి సూర్యప్రకాశరావు బి. ఏ. యల్. టీ. గారు, తెలుగుభాషలో వచనరూపముగా కథా సారమును వ్రాసిరి. తిరుపతి వెంకట కవుల రచన ఆ వచన కథాసారమునకు విపులమైన పద్యాకృతి. కాబట్టి దేనికిని అనువాదము కాదు.[14] ఇందు 'కల్పిత కావ్యము'లను శీర్షిక యున్నదేకాని, "స్వతంత్ర రచనలు" అను శీర్షికయే లేదు. ఇక నిందు విడివిడిపెట్టబడిన అంశాలు వివరిస్తున్నాను.

శ్రీధామంబగు నీలభూధ్రమున
సుస్థిమించు వారాశి పీ
చీధావళ్యమునేలు దేవళమునన్
జెన్నొందు దేవుండు లో
కాధారంబు హలాయుధ ప్రణయి
నిత్యానంది శ్రీమజ్జగ
న్నాథస్వామి కృపాళుఁడై మనుచు
కృష్ణారాయ విద్వత్ప్రభున్.

ఇది బుద్ధ చరితములో మొదటిపద్యం. దీనినే క్రీ. శ. 1914 వ సంవత్సరంలో జరిగిన లక్ష్మీ నరసాపుర శతావధాన సందర్భంలో ఉభయభాషాకవి ద్వివేది నారాయణశాస్త్రిగారు ఎట్లనుకరించారో చూడండి.

శ్రీధామంబగు సింహశైలమున
సుస్థిమించు దుగ్ధాబ్ధిపీ
చీధావళ్యమునేలు దేవళమునన్
జెన్నొందుచున్నట్టి లో
కాధారుండగు శ్రీవరాహనరసింహస్వామి
ధర్మక్రియా
ప్రాధాన్యైస్సితః జెల్లయాంబ కృపతో
రక్షించు నెల్లప్పుడున్.

తిరుపతి కవుల రచనలలో ప్రాచీన కవుల ఛాయలు కనిపిస్తూనే ఉంటాయి. ఈ కృతిలో సరస్వతీ వర్ణన అట్టి ఛాయ గలది.

శతలేఖిన్యవధానపద్యరచనా
సంజాత భాస్వద్యశో
వితతాశేషవరాంధ్రభూపతిసభా
విఖ్యాతనామాస్మదో
గారణమైనదేవి
ఘన వీణాపాణి యువ్వాణి
సంతతమున్ వేంకట కృష్ణరాయ విభు
వాగ్దామంబుఁ గామించుతన్

ఇది చళ్ళగొండ ధర్మనకవి చిత్రభారతము[15] నందలి ఈ క్రింది పద్యాన్ని అనుసరించినది.

శతలేఖిన్యవధానపద్యరచనాసంధా
సురత్రాణ చిహ్నితనామా
చళ్ళగొండ ధర్మసుకవీ!
నీ వాగ్విలాసంబు లా
శితికంఠోజ్జ్వలజూటకోటరకుటీ
శీతాంశురేఖాసుధాన్విత
గంగాకనకాబ్జ నిర్ఝర రసావిర్భూత
మాధుర్యముల్.

పరదేవతాపాదపద్మాంసువులైన తిరుపతి వెంకట కవులు పరాశక్తిని వర్ణించిన పద్యం ఎంతో హృద్యంగా ఉండడమేకాక, వారి ప్రతిభను వ్యక్తీకరించు చున్నది.

నలినాక్ష ప్రభృతుల్ త్రిమూర్తులు గవర్నర్లై
సురల్ క్రింద వర్తిలు
సుద్యోగిజనంబులై
ఘనమణి ద్వీపంబునన్" లండనై"
యలరం దా నొకరాణియై జగము లే
యంబా మహాదేవి వి
చ్చలు బాలించు కృపాబ్ధి యా జనని
కృష్ణరాయు మన్నించుతన్

పై పద్యమున నాకాలమున ఆంగ్లేయ సామ్రాజ్యమునకు చక్రవర్తినియైన విక్టోరియా మహారాణి[16]సూచితమైనది.

---

14. చూడుడు. బుద్ధచరిత్రము ప్రథమ ముద్రణ పీఠిక—పుట. 1. (1902)

15. అవతారిక-ప్రథమాశ్వాసము,26వపద్యము.

16. దీనినిబట్టి బుద్ధ చరిత్రము క్రీ. శ. 1901 లో విక్టోరియా నిర్యాణమునకు ముందే రచితమైనట్లు స్పష్టము.

విక్టోరియాకు పరాశక్తికి అభేదవ్యవసాయము.

పరాశక్తి	విక్టోరియారాణి
త్రిమూర్తులు	ముగ్గురు గవర్నరులు[17]
మణిద్వీపము	లండను[18]

పరాశక్తికి త్రిమూర్తులవలె కలకత్తా, మదరాసు, బొంబాయి గవర్నరులు విక్టోరియారాణికి, ఆజ్ఞావశవర్తులు.

ఇందొక విశేషమున్నది. ఆ కాలమున భారత వర్షమున కలకత్తా, మదరాసు, బొంబాయి రాష్ట్ర పరిపాలకులు ముగ్గురే గవర్నరులు. తక్కిన సంయుక్తరాష్ట్రము,బీహారుమొదలగు రాష్ట్రపరిపాలకు లందరు లెఫ్టినెంటు గవర్నర్లు. కాబట్టి త్రిమూర్తులతో పోలిక ఎంతో సమంజసముగా నున్నది. మరియు దీని వలన తిరుపతి వెంకటకవుల రాజ్యాంగ పరిజ్ఞానం కూడ వ్యక్తమగుచున్నది.

వారి కావ్యాలలో కవిత్వమును గూర్చి, కవితా రచనను గూర్చి ప్రత్యేకాభిప్రాయాలు ప్రకటించడము ప్రాయికంగా కనబడుతూ ఉంటుంది. ఈ పద్ధతికి బుద్ధచరిత్ర 'పీఠిక'యే దారి చూపినది.

క. అల్లితిమి తోచుగతి కవి
తల్లజులొనరించు గ్రంథతతి కిది సమమా
"ఢిల్లికి ఢిల్లే, పల్లెకు
పల్లే" యని చెప్పునట్టి పల్కులు వినరే!'[19]
[20]అంచితులైన వారలిది
యూరసి యూ రసముం గ్రహించి లా
లించిన జాలు కొందరవిలే వివిలేవని
యెంచు చున్నవారంచు వచింప మానుదుమె?
యందరనుం దనియింప మమ్ము ని
ర్మించిన బ్రహ్మకైన దరమే
యిది పెద్ద లెఱుంగకుందురే.

పలువురు సత్కవిత్వమది
పొల్పడకుండియు కొన్నిపుస్తకం
బులు రచియించి సిగ్గులక
మోదము చెందుట తప్పుకాదు, పు
త్రులు తనకుద్భవించిన కురూపులు గా
గలరంచు భార్యతో
కలయిక మానునే సుతుని
గాంచక యుండునె రూపహీనుడున్

తెలుగులో బౌద్ధవాఙ్మయ ప్రవేశానికి బుద్ధ చరిత్రమే నాంది. ఆ వెనుకనే, బుద్ధుని గూర్చిన చరిత్రలు, అవదాన కల్పలతలు, జాతక కథలు, జాతక కథాగుచ్ఛాలు బుద్ధ[21] బోధసుధ మొదలైన నాటకాలు బయలుదేరాయి. ఇందులో కవితా రచన బౌద్ధమతాన్ని గూర్చి భేదాభిప్రాయాలు కలవారు కూడా చదివి ఆనందింపదగిన ఆకర్షణతో నున్నది. ఇంతేకాదు. తిరుపతి వేంకటకవులు శతావధానులేకాక, కావ్య కర్తలని మొదట నిరూపించినది బుద్ధచరిత్రమే.

శ్రవణానందము

తిరుపతి వెంకటకవుల కృతులలో సమధిక ప్రచారము గాంచినది శ్రవణానందము. ఇది క్రీ. శ. 1912 నాటికి మూడు ముద్రణలందినది. మూడు నాల్గేళ్లలో వేలకొలది ప్రతులు చెల్లెను. వారి కృతులలో హెచ్చుసారులుముద్రితమైనది శ్రవణానందమే అని చెప్పవచ్చును.(క్రీ.శ.1950కి ఆఱు ముద్రణలు). ఇది శృంగార రస ప్రధానమైన కావ్యము కాబట్టి ఒకప్పుడిది ప్రజానీకాన్ని అతివేగంగా ఆకర్షించినా, ప్రస్తుత కాలానికి సరిపోదు. అంతేకాదు. ఈ కావ్యము కూడా అప్పటి ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారి నిషేధము నకు పాత్రమైనది. అయినా సాహిత్య దృష్ట్యా పరిశీ

17. 'గవర్నరు' అను నాంగ్లేయపదమునకు దీనినే నేను శబ్దరత్నాకరమున నుదాహరణముగా నిచ్చియున్నాను.

18. 'లండను'—ఈ పదమునకు, ఇది రెండవ యుదాహరణ. మొదట నిది కొక్కొండవారిచే ప్రయుక్తము.

19. ఈ పద్యాన్ని బుద్ధచరిత్రము విమర్శనలో అముద్రితగ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతు లుదాహరించారు.

20. ఈ పద్యమే, శ్రవణానందమున ప్రథమాశ్వాసము 15వ పద్యముగా నున్నది.

21. తెలుగులో బౌద్ధవాఙ్మయాన్ని గూర్చి పరిశోధన జరగాలి. చూడుడు—బుద్ధజయంతి సంచిక. పరిశోధన పత్రిక 1956.

లించినట్లయితే ఇందులో కొన్ని విశేషాలు గోచరిస్తాయి. ఈ విమర్శన గ్రంథంలో శ్రవణానందాన్ని గూర్చి 15 పుటలున్నా అందులో భాషా సాహిత్య విశేషాలు లేవు. [22] కొన్నిటిని ఉదాహరిస్తున్నాను.

1—52. 'భావిపురాతనాద్యతనపార్థివులం దలపోకాపు.రీ'

ఇది నన్నయ, భావిపురాతనాద్యతన పార్థివ లక్ష్ములు అను పద్యమున కనుకరణము.

1—62. షష్ఠ్యంతములు-షష్ఠ్యంతములు కవులు ఒకటికి మించిన సంఖ్యగా చెప్పినా, తిరుపతి కవులు ఒకే పద్యం చెప్పారు. సాధారణంగా షష్ఠ్యంతాలు కంద పద్యాలతోనే ఉండడము నియమము. అయినా వృత్తాలు కూడా క్వాచిత్కంగా ఉన్నవి. ఈ రెండు పద్ధతులు లేకుండా తిరుపతికవు లొకే సీసపద్యము షష్ఠ్యంతముగా వ్రాశారు. అయితే అందులో పన్నెండు పాదాల చివర షష్ఠీవిభక్తి ప్రయోగించారు. ఇదే యిందులో విశేషం.

1—82. గీ. వయసువాఁడఁట! యామీఁదవైష్ణవుఁడఁట!
సుకవియఁట! సూక్తినిధియఁట! సోయగంబు
గలుగువాఁడఁట! మనములు గఱచుకున్నె
తొత్తికైనను వేలాటి నాతికైన

ఇది—పింగళి సూరన్న కళాపూర్ణోదయములోని యీ క్రింది పద్యాన్ని అనుసరించినది.

గీ. మొదట బలు రేఖగలదఁట! పిదప దాని
వయసు క్రొత్తఁట! వెలయాలి వంగడ మఁట!
వనిత చక్కదనమ్మును వన్నెలాఁడి
తనము జాణతనంబును తరమె పొగడ.

ఇందు నాయికాపరముగా నున్నది పైన నాయకపరముగా నున్నది.

1—113. కవిరాజవిరాజితమునకు నన్నయ ననుసరించి యతి యొక్కటియే వాడబడినది.

"లలిత సువృత్తనిబంధుయుతామితలక్షణ లక్షితచిత్రితకం బల" దీనికి మూడు యతులు తిక్కనాదులు వాడిరి.

2—41. రసికులు గారనుచు మూర్ఖురాలికిఁ జెప్పఁడీ' ఇచట—రాలికి—అనుచో హల్లునకు యతి. లాక్షణికులలో అప్పకవి మాత్రమే—రాలు శబ్దమున—అచ్చునకు హల్లునకు యతి యని నిరూపించినాడు.[23]

4—30. రసుజ్ఞ నరులమంచు విక్కెదరుగా జ్ఞ—క యతి.

5—20. "మనమా! వద్దిక నాదు మాట వినుమా మర్యాద గాపాడుమా, ఈ మకుటాన్ని అందుకొని ఒక ప్రఖ్యాత కవయిత్రి "మానసిక సామ్రాజ్యము" అనే చిన్న కావ్యము రచించారు[24]. ఒక్క పద్యముదాహరిస్తున్నాను.

మ. వినుమా 'మానస రాజహంస' యని
యాపేరన్ విరాజిల్లె దీ
[25]నవు నయుంబొప్పఁగ, క్షీరనీరములదా
నొర్మిన్ మరాళంబు సం
తనతో వేఁొనరించునట్లు భువి
నిత్యానిత్యమూహింపు మో
మనమా! జ్ఞానము నొంది మానసిక
సామ్రాజ్యంబు నీ వొందుమా

ఇంకనూ చూపవలసిన విశేషములెన్నో శ్రవణానందమున గలవు.

[26]బిడాలోపాఖ్యానము

ప్రస్తుత గ్రంథకర్తలీ బిడాలోపాఖ్యానమును, తిరుపతి వెంకటకవుల రచనగా భావించి, యీ సమీక్షలో దానిని గూర్చి నాలుగు పుటలు (174—177) వ్రాసినారు. కాని అది శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

22. ఈ విషయమైన ప్రస్తావనయే ప్రస్తుత విమర్శ గ్రంథమున లేదు.

23. అలు ప్రత్యయ చరిత్రము. Annals of the Oriental Research Madras University, Vol. XVI 1959—60.

24. శ్రీమతి గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మగారు.

25. పు—ఉ. యతి మహాకవిప్రయుక్తమే!

26. దీనిని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు రచించినదియని ఆ కాలమున—ముద్రిత గ్రంథములను బట్టి వాదోపవాదములనుబట్టి సప్రమాణముగా నిరూపించాను. ఈ విషయమై శ్రీ శివరామశాస్త్రిగారి పేర వ్రాయగా, వారిట్లు బదులు వ్రాశారు.

"మీ 26 న కార్డు అందినది. బిడాలోపాఖ్యానం నా పేర ప్రకటించారుకాని గురువులదే."

పరిశోధకు లీ విషయము గుర్తింతురుగాక.

గారి రచనముగాని, తిరుపతి వేంకటకవులది కాదు. వాస్తవముగా నిది "వివాద కావ్యాల" సందర్భములో చెప్పవలసినదేకాని అన్యాపదేశ కావ్యాలలో చేర్చవలసినది కాదు. పూర్వ ప్రకటన పత్రికలలోకూడా, బిడాలోపాఖ్యానము తిరుపతి వేంకటకవుల గ్రంథాలలో చేర్చబడినా, ఈ గ్రంథము యొక్క కర్త విషయము అందులో స్పష్టముగా తెలుపబడియే యున్నది. క్రీ. శ. 1912 జాన్యువరి నెలలో వెలువడ్డ వారి గ్రంథాల ప్రకటన పత్రికలో ఇట్లున్నది.

బిడాలోపాఖ్యానము

"ఇది శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారిచే వ్రాయ బడినది. ఇందుఁ బెద్దపులికి పిల్లి గురువని లోకులను ప్రవాద తప్పనియు పెద్దపులియే పిల్లికి గురువనియుఁ జెప్పుచు నా ప్రవాద వచ్చుటకుఁ దగిన కారణము చెప్పబడిన బహుచమత్కారమైన కథ. 0—2—0"

శివరామశాస్త్రిగారే తమ గుంటూరు కాలేజీ శతావధానంలో, ఒక పృచ్ఛకుని ప్రశ్నకుత్తరముగా, బిడాలోపాఖ్యాన కథ ఒక్కపద్యంలో చెప్పారు.

రామకృష్ణ కవులకు తిరుపతి వేంకట కవులకు వివాదము వచ్చిన రోజులలో—శివరామశాస్త్రిగారు బిడాలోపాఖ్యానము రచించి ప్రకటింపగా శ్రీ వేదాల తిరువెంగళాచార్యులుగారు దానికి ప్రతిగా[27] 'శైష్యోపాధ్యాయికత' రచించారు. అందులో బిడాలోపాఖ్యానాన్ని, 'బిడాలకృతి'[28] అని పేర్కొన్నారు. ప్రభుత్వ ముద్రిత గ్రంథ పట్టికలలోను—"బిడాలోపాఖ్యానము—కర్త వేలూరి శివరామశాస్త్రి-కథ—1911" అని కలదు.[28]

పై విషయమును బట్టి ఈ గ్రంథమున తిరుపతి వెంకటకవుల 'గ్రామసింహము'తో దీనిని జతచేసి, వ్రాసిన వ్రాతలన్నియు నపాస్తములైనవి. ఇక మనకు సమకాలికులై, సజీవులైయున్న వారి రచనల కర్తృత్వమొకరి దింకొకరికి అంటకట్టబడి నప్పుడు ప్రాచీనకవికావ్యాల కర్తృత్వమును గూర్చి మనము తబ్బిబ్బులు పడుటలో ఆశ్చర్యమేమున్నది?

విడిచిపెట్టిన కృతులు

నేను ముందు చూపినట్లుగా, ఈ విమర్శ గ్రంథంలో తిరుపతి వెంకటకవుల కృతులన్నీ చేరలేదు. పాఠకలోకానికి విశదముగా ఉండుటకై వాని నీక్రింద వివరించుచున్నాను.

సంస్కృతము

1. ప్రథమ శతావధానము—50శ్లోకములు.
2. మూలస్థానేశ్వరస్తుతిశతకము
3. అష్టకములు—ఇందులో కాళికాష్టకము, గోపాలాష్టకము మొదలైనవి కలవు. పారాయణ యోగ్యములు. (1912).

—తెలుగు—

విమర్శనలు

1. అపూర్వ కవితా వివేచనము.ఇందు చక్కని కవిత్వ విమర్శనము, పూర్వకవుల పద్యములు కలవు. (రచన—1912)
2. [29]పూర్వ శాకుంతల విమర్శనము—ఇది విజయనగర సంస్థానాస్థానవిద్వాంసులైన పేరి కాశీనాథ శాస్త్రిగారి పూర్వశాకుంతల నాటకముపై విమర్శ.

---

27. వీరు సజీవులు. ఈ గ్రంథము 'కవిత' పత్రికలో అనుబంధముగా ప్రకటితమైనది.

క. కన నిరపరాధి యట న
న్ను నిరపరాధముగ నిందనుం బొనరిచి రం
ట నయము "బిడాల కృతి కృ
త్త"న నెవరో తానుగాక యన్యుండెవడో 9.వ.

(ఇందు 35 పద్యాలున్నవి.)

28. ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక—ముద్రితగ్రంథ ముల పట్టిక. పుట 128.

29. శ్రీ పేరి కాశీనాథశాస్త్రిగారు(1856—1918)శ్రీమదానంద గజపతి ఆస్థానము నలంకరించిన మహాపండితులు. సంస్కృతమున నెంత విద్వాంసుడో తెలుగుభాషలో అంత గొప్పకవి. భాష్యాంత వ్యాకరణ పండితుడు. తిరుపతి వేంకట కవులకు విజయనగర సంస్థానమున, శృంగభంగము చేసిన మహామనీషి. విజయనగరమున జరిగిన యీ విషయ మీ విమర్శ గ్రంథమున ఏమాత్రము సూచితము కాలేదు. కాబట్టియే కాశీనాథశాస్త్రిగారి గ్రంథముపై విమర్శ యిందులేదు.

3. పురశ్చరణము
4. పిష్టపేషణము — సాహిత్య చర్చలు
5. పశ్యశబ్దవిచారము

ప్ర హ స న ము లు

1. తవిటి రొట్టె ప్రహసనము. పద్యము— 1913. ఇది క్రీ. శ. 1950 లో పునర్ముద్రిత మైనట్లున్నది. (చూడుడు. తిరుపతివెంకటేశ్వర కవి కృత గ్రంథములు. శ్రవణానందము ముఖపత్రము ముందు గ్రంథముల పట్టిక)

2. స్కూలుపిల్లల ప్రహసనము

3. నవీన విద్యా విలాసము

వే దా ం త ము

1. సూక్ష్మమోక్ష సూచిక—1895.

పై కృతులన్నీ క్రీ. శ.1927 కి పూర్వమే అచ్చయినవికాబట్టి కవితా సమీక్షలో ఇవి అత్యావశ్యకముగా పరిశీలింపబడవలసి యుండెను. కాని యీ గ్రంథమం దట్లు జరుగలేదు.

ఇందు విడిచి పెట్టబడినవి కృతులేకాదు. వ్యక్తులు కూడా విడిచి పెట్టబడినవారున్నారు. వారిలో ప్రముఖులుకీర్తిశేషులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బందరులో వేంకటశాస్త్రిగారి శిష్యులు.ఆ కాలమున కొప్పరపు వారితో రామకృష్ణ కవులతో వాగ్యుద్ధములలో పాల్గొన్నవారే-కొప్పరపు సోదరకవులే—

"తిరుపతి వెంకటేశ కవి
ధీరుల శిష్యుల మేమటంచు మా
గురువులు వారటంచు ననుకొన్న
ప్రభాకరశాస్త్రి ముఖ్యులు."

అని వీరిని పేర్కొన్నారు. క్రీ. శ. 1911 లోనే శాస్త్రిగారు ఈ వాదోపవాదములకు స్వస్తి చెప్పమని

"సతీర్థ్య సుప్రార్థనము"

అని పేరితో 20 పద్యాలు వ్రాశారు. దానిలో 44 చరణములు గల ఉత్పలమాలిక కూడా కలదు. అందుండి కొన్నిపద్యాలు..

"వేంకటశాస్త్రి పండితకవిప్రభు
పాదము లాశ్రయించి ని
శ్శంకముగా గడించితిమి శక్త్యనుసారము
సంస్కృతాంధ్ర కూ
లంకషసాహితిం గవనలాఘవముం
దగు శబ్దశాస్త్రమున్
జంకము యేము మాచదువు సర్వముఁ
దత్కరుణాత్తమేచుఁడీ
ఉడుగుండయ్య సతీర్థ్యులార! యుడుగుం
డొప్పైనా తప్పైనా మీ
యడుగుల్ మ్రొక్కి విధేయభావమున
నభ్యర్థించుచున్నాఁడ మీ
నుడుగుల్ పత్రికలోఁ బఠించి తవి వీనుల్
సూడినట్లయ్యె నే
చెడుగుల్ కోకిలకాకముం గవిన మీ
చెయ్దమ్ములన్ మెత్తురే.
తేటల్దేలిన సత్కవిత్వమున కీర్తిం
గాంచు చున్నట్టి మీ
బోటుల్ యత్కవితామృతాంబువిధి
కంభోదంబులై రానిరా
ఘాటుల్ తిర్పతి వేంకటేశ్వరులకుం
గారాబు శిష్యుండ, నా
మాటల్ కొంచెము వీనులంజొనుపుఁడీ!
మన్నింపుఁడీ! వేఁడెదన్.

తిరుపతి వెంకటకవులను గూర్చి మనము వ్రాసేటప్పుడు వారితో సన్నిహిత సంబంధమున్న శ్రీ వేలూరి, వేటూరి వారి అనుభవాలను సంగ్రహించి వ్రాసినట్లయితే, ఆ రచన ప్రామాణిక మవుతుంది. ప్రస్తుత గ్రంథకర్త లట్టి పరిశ్రమ చేసినట్లు కానరాదు. వేటూరివారు తమ అనుభవాలను ఒక వ్యాసంలో ప్రకటించారు.[30] సందర్భాన్ని పురస్కరించుకొని ఆవశ్యకమైన వాక్యాల నందుండి ఉదాహరిస్తున్నాను.

"నేను వెంకటశాస్త్రిగారి దగ్గఱఁ జదువుకొన నరిగిన నాఁడు 'అలపతంజలి కృతంబైన భాష్యమునకే పరిఢవిల్లను మహాభాష్యపదము' ఇత్యాది పద్యమును మోహనరాగరసమును పద్యభావమున

30. భారతి—అక్టోబరు 1933. శతావధాని చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి. పుటలు 611—615 ఇది వారి 'సింహావలోకనము'నందు పునర్ముద్రితమైనది.

జీర్ణింపజేసి వారు చదువగా తన్మయత చెందితిని. అంతకు బూర్వము భైరవ్యాది రాగములను తీగవార్చి పద్యముల సిడిగిలఁ బఱచి పౌరాణికులు చదువుతీరే నే నెఱిగినది. రసస్ఫూర్తితో తెలుగు పద్యములు చదువు చాతురికి నే డాంధ్రదేశమున శ్రీ శాస్త్రులుగారే యాచార్య పీఠము.........

పూర్వము భోజరాజు ముఖదర్శన మాత్రముననే పలువురు విద్వాంసులైరని ప్రతీతి. నేడు శ్రీ శాస్త్రుల వారి ముఖదర్శనమున నది ప్రత్యక్షమైనది.......,...

వేంకటశాస్త్రిగారి కవితా గంగా ప్రవంతిలో తిరుపతి శాస్త్రిగారి కవితా సరస్వతి యంతర్వాహిని.....

మెదడు కదలిపోవునో, నరముల బలము సడలి శరీరము నకనకలాడునో యని సాధారణ బుద్ధిమంతులు సందేహించునట్లు పగలు శతావధాన తంత్రము జఱపి, రాత్రి పదిగంటల దాక పరిపరి వినోదములఁ బాల్గొని తర్వాత నిమ్మకు నీరెత్తినట్లు నిశ్చలముగా నిద్రపోయి మరునాటి ప్రొద్దుట మరల మందహాస వదనముతో అల్పాహారములనైన యారగింపక యవధాన శేషమును పూరింప నారంభించు నీ జంటకవుల యంతఃకరణములు శ్రుతి కలసి యొకే "మనము" అయ్యెడివి. అది యొక వింత తీరు. ఆ సమయములందు వేంకటశాస్త్రిగారు విశ్వమూర్తులు."

"వేంకటశాస్త్రిగారికి లల్లాయిపదములు పాడవేడుక, కొల్లాయి గుడ్డలు వాడవేడుక.

భాషాడంబరము వేషాడంబరము వారికి గిట్టదు. కను కనే వారి కవితా కన్య "జనముద్దు"గా బెరిగినది."....

...."ప్రాచీనాంధ్ర కవులలోఁ బ్రబంధములకంటె శాశ్వతము లగునట్లు చాటు రచనలను సాగించినవాడు శ్రీనాథుడు. అతని చాటు రచనలు నేటికిని ఆంధ్ర రసికుల నాలుకలపై నాట్యమాడుచున్నవి. వర్తమానాంధ్ర కవులలో నట్టివారు మన తిరుపతి వెంకటేశ్వర కవీశ్వరులు."

కాని తిరుపతి వెంకటకవులు చాటువులు, సంగ్రహించుట కింతవరకు నే ప్రయత్నము జరిగినట్లు కాన్పించలేదు.[31] అట్టి చాటువులను ఈనాటి వారి కందఱకు పరిచితము కానివి కొన్ని మాత్రమే యుదాహరిస్తున్నాను.

సీ. అన్యభాషలకు వాగనుశాసనుండైన
నన్నయ కవి పెంచినాడు మున్ను
ప్రేమానుబంధంబుతో ముద్దు ముచ్చటల్
తిక్కన కవి మున్ను తీర్చినాడు
పరువుగా పల్లకీపై సర్వదేశముల్
శ్రీనాథకవి మున్ను త్రిప్పినాడు
లలితశయ్యారసాలంకారవస్తువుల్
పెద్దన్నగారు పంపించినారు
ఆంధ్రభాషావధూటిలో యార్యులార
ఇచ్చవచ్చినయట్లు మీ వచ్చినట్లు
నగలునాణంబులు బెట్టనగునుగావి
సూత్రముల్ ద్రెంపకుం డాంధ్ర
శూరులార!"

తమ పాకంబు స్వహస్త పాకగతి
శుద్ధంబైన గావిండు సా
జముగామిన్ శ్రవణంబులంజొనుప
దచ్చంబైన యల్లంతనే
రమణీయంబగునే కవిత్వము?
రసారామంబు గాకున్న మీ
శ్రమకున్ లేదు ఫలంబు మీ తెలుగు
గీర్వాణంబు లంఘించెడున్."

"ఉ. అచ్చ తెనుంగునం గనన
మల్లతిరే నది, దుష్కరంబునై
గ్రచ్చపాదంబలెం జెవికిఁ
గంటకమున్ బొనరింపుచుండు వి
ద్వచ్చయమాన్యులైన
తమవంటి మహాత్ములు కైత చెప్పగా
మెచ్చవలెన్ జగం బటుల
మెచ్చని శుష్క కవిత్వ మేటికిన్"

"క. పాండిత్యమున్న విబుధా
ఖండలులై శిష్యులకు దగం బాఠంబుల్
ఖండించి చెప్ప రాదొకొ
దండుగ కవనంబు చెప్పెదరె సారజ్ఞల్"

---

31. 'ఈ సందర్భమున విద్యన్మహాకవులు దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారి తిరుపతి వెంకటకవుల యవధానమును గూర్చిన వ్యాసమును, శ్రీ అడవి శంకరరావుగారి శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారి కవిత్వము' అను వ్యాసమును చవుడదగినవి.

ముట్టినదెల్లా మూర్తియైనట్లు, పట్టిన దెల్లా బంగారమైనట్లు చెప్పినదెల్లా పద్యమౌ తుంది—చెళ్లపిళ్లవారికి. ప్రతి పద్యములోనూ జాతి యమో, చమత్కారమో, రసమో చిప్పిలుతూ ఉంటుంది. ఎన్నెన్ని పద్యాలనైనా ఉదాహరించ వచ్చును. ముచ్చటకు మూడు మాత్రమే ఉదాహ రిస్తాను.

కాంచనపల్లి కనకాంబగారి కవితిలక బిరుద ప్రదానోత్సవ సమయమున చెప్పినది.

క. ఉవిదకు తిలకము కన్నన్
ప్రవిమల భూషణము లేదు, ప్రారబ్ధమునన్
దవులదది నీకు, బోనీ
"కవి తిలకము" నైతి వాత్మకల్యాణముగాన్

ఇంగ్లీషు తెలుగు పద సమాసాన్ని యీ క్రింది పద్యంలో చెళ్లపిళ్లవారు చక్కగా పాదిగారు.

"మ. నడికిన్ పూర్వులు జంకు వార లిపుడో
జంకన్నదే లేదు,
మున్ బిడియం బంగనకుండె
యిప్పుడది యుంటే పెద్దదోసం బహో
ఐడియాకుల్ మరీయున్
"విడోస్వరిణయా" విర్వాముల్ తల్లి,
ఈ చెడుకాలాన మనస్వి యే విధముగా
జీవించు గామేశ్వరీ."

ఇంగ్లీషు తెలుగే కాదు, పెక్కు భాషలు కలిపి వ్రాసిన యీ క్రింది పద్యం చూడండి.

బహు భాషాపద శ్లోకం.[32]

శ్లో. యూయం తత్ర సిడౌన్ తథాపి
వెరివెల్ తస్మాన్మయాయాశు
వో గో సార్, మదరాసు కాయకరితం
హింగేందు బాయేందునం
నింగత్సూరయ వింగ కూద విడుదల్
నీవాడ నంటిం గదా
కస్వాస్తే మయి బోల్తహం
అజి సునో తక్సీర్ నమేరే ఉపర్.

గోషీ పెట్టింది మొదలుకొని గొంతుకలో ప్రాణాలుండే వరకు గద్య భారతిని, కవితా నర్తకిని నాట్యము చేయించిన చెళ్లపిళ్ల వారి వచనరచనా విశేషాలను ప్రస్తావించడానికి అవకాశము లేనందున విరమిస్తున్నాను.

వెంకటశాస్త్రిగారు దేశములో పత్రిక లన్నిం టికి వ్రాసినా — ఆంధ్రపత్రిక, భారతి యందు వారికి ప్రత్యేకాభిమానం. తిరుపతి వెంకట కవులను గూర్చిన విషయాలెన్నో గ్రహించ వలసినవి అందు ఉన్నవి. వెంకటశాస్త్రిగారి తుదిరచన ప్రకటించిన గౌరవము 'భారతి'కే దక్కినది.[33] ఇవన్నీ పరిశీలించి నట్లయితే, "తిరుపతి వేంకటేశ్వర వాఙ్మయము" అంతు కొంతైనా చిక్కుతుంది.

ఈ సాహిత్య సమీక్షాగ్రంథం 300 పుట లలో విడిచి పెట్టబడిన విషయాలే, ఈ వ్యాసంలో వివరించడము జరిగింది. ఇక రచనలోని అతిశ యోక్తులు భాషా చారిత్రక నామ విపర్యాసాలు విమర్శించడము మొదలు పెడితే మరొక పెద్దవ్యాస మౌతుంది. మచ్చుకి కొన్నింటిని ఉదాహరిస్తున్నాను.

పుట 25. "మాడభూషి వెంకటాచార్యులు గారు శత దూషిణి మీద ఖండన చెప్పిన మహా మేధావి."

ఇది సరికాదు. శతదూషిణి మీద ఖండన రచించినవారు మహామహోపా ధ్యాయ అనంతకృష్ణశాస్త్రిగారు. ఈ ఖండనపేరు శతభూషిణి.

పుట 26, "తిరుపతి కవుల కవితలోని ప్రసాద గుణము రామరాజ భూషణుని కవిత యందు లేదు."

పుట 27. "ఈ పోకడలు పూర్వ కవులలో లేవు. ముందు కవులలో నుండవు. సమకాలికు లలో కనిపించవు"

పుట 28. "ఇద్దరు కలిసి అవధానము చేయుట యదివరకెన్నడు నెరిగినది కాదు." తిరుపతి వెంకటకవులకు ముందు దేవులపల్లి సోదరకవులు శతావధానము చేసియున్నారు.

---

32. ఇందలి పదము లేయే భాషలకు చెందినవో, భాషా వేత్తలయిన వారు వివరింతురు గాక.

33. భారతి—మార్చి—1950.

పుట 29. "చెన్న పట్టణమునందు సైతము తెనుగు సాహిత్య సరస్వతి కొక పీఠము స్థాపించినారు తిరుపతి కవులు. ఆ నాటి చిహ్నమే యీ నాటికి చిరస్థాయిగా నిలిచినది."

చెన్నపురిలో తెనుగు సరస్వతి పీఠము— తిరుపతి వెంకట కవులకంటె ఒక శతాబ్దికి ముందే స్థాపిత మైనది.

చిన్నయసూరి, కొక్కొండ, బహుజన పల్లి — ఆ పీఠము నలంకరించిన పండితత్రయం.

పుట 34. "సంస్కృత పండితులు తిరుపతి కవుల ప్రతిభ కన్నార వీక్షించి వంచలేక వంగి పోవుచు వచ్చిరి. విజయనగరము నందే యట్లు జరిగినది."

ఇది సుతరాము అసత్యము. విజయ నగరమున తిరుపతి వెంకట కవులకు శృంగభంగ మైనది. (చూడుడి వ్యాసమునందే)

పుట 38. "తిక్కన కవితయం దచ్చటచ్చట క్లిష్టాన్వయములు గలవు. తిరుపతి కవుల పద్యములన్ని పరిశీలించి చూచిన నెచ్చటను క్లిష్టాన్వయము లుండవు.

పుట 44. "ఇట్టి ఉభయ వాణీ పతులగు తిరుపతి కవులు ఒకొక్కప్పుడు శ్రీనాథునికన్న మిన్నలేమో యనిపింతురు."

పుట 50. "తెనుగునందు శ్రీనాథుని వరకుగల కృతులన్నియు నాంధ్రీకరణములు"

మల్లికార్జున పండితుని శివతత్త్వ సారము, పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలు— ఇతర కృతులు వేనికాంధ్రీకరణములు?

పుట 61. "పూర్వ కవులలోగాని సమకాలికులగు కవులలోగాని యిట్టి వర్ణన చేసిన వారు లేరు".

పుట 69. ...చుక్కెదురు కైసరుబొజ్జ బూడిదె బుస్స—కైసరు బొజ్జ కాదు. అది ఐసరుబొజ్జ—హైసరు బొజ్జ రూపాంతరము. "తదీయాంతర భావముల్ తెలియ కైసరు బొజ్జ యటంచు నుబ్బుచుం" అని యతిస్థానములో నున్నది.

తెలియక + అయిసరు బొజ్జ, ఐసరుబొజ్జ (3—74)

=తెలియకైసరుబొజ్జ అని పదచ్ఛేదము.

పుట 77. "చ. రొక్కము లేకకాదు
నినురోసియు గాదు
మరొక్కలేమకున్ దక్కియుగాదు
చెప్పెద యథార్థపు సంగతి
చిత్త కార్తిలోన్ గుక్కలరీతి
నొక్కవెల కోమలికై
పలుమంది చేరినన్
జిక్కు లనేకముల్ గలుగు
చీ యనిపించి విరక్తి జెందితిన్"

ఇదియొక గార్య చాటువున కనుకరణము.

రొక్కము లేకగాదు నిను రోసియుగాదు
మరొక్కలేమకున్ దక్కియుగాదు
చెప్పెద యథార్థపు సంగతి
చిత్త కార్తిలోఁ గుక్కలరీతి
నీ వెనుక కోటులు దుర్విటులుంట జూచి
యింకెక్కడి పావినేస్తమని
యేటి విరక్తి యటంచు జారితిన్.

పుట 86. ఆశు కవితయందిట్టి వంగ్య సహిత మైన కవిత చెప్పుట కెవరికి సాధ్య మగును?

లక్షణాపరిణయ మాశు కవితా ధోరణిని చెప్పినదా?

పుట 111. అశ్వఘోషుని బుద్ధ చరిత్ర నాధార ముగా చేసికొని మాథ్యూ ఆర్నాల్డు అను వాంగ్ల విద్వత్కవి లైట్ అవ్ ఏషియా అను పద్యకావ్యమును వ్రాసెను. 'లైట్ ఆఫ్ ఏషియా' అను పద్య కావ్యము వ్రాసినది "ఎడ్విను ఆర్నాల్డు" కాని — విమర్శకుడు, కవి యగు మాథ్యూ ఆర్నాల్డు కాదు.

పుట 132–154. వివాద కావ్యములు— ఈ శీర్షికలో గల విషయములన్నియు తిరుపతి వెంకట కవుల గ్రంథములనుబట్టియే సాక్షికముగా నున్నవి. రామకృష్ణ కవుల రామకృష్ణ భారతము, పస్పశము, పరాస్తపాశుపతము చూచినచో — ఆ వివాదము లెట్లు పరిణమించినదియు తెలియగలదు.

పుట 161. ఈ రచనా చమత్కారమునకే వర్డ్సు ఎకోయింగ్ ది సెన్సు అని పాశ్చాత్యు లందురు.

పాశ్చాత్యులు "సౌండ్ ఎకోయింగ్ ది సెన్సు" అందురు.

పుట 169. "నారాయణదాసు మహాపండితుడు. మాట నేర్పరి......

"పరమ ధూర్తుండు వూ కంటి పండితుండు" అని మరొక పండితుని గురించియు చెప్పినటుల వినికిడి."

ఒకరు చెప్పినదానిని విషయముతెలిపికోకుండా, మరియొకరి కంటగట్టుట మహాపరాధము. "పరమ దురితుండు వూ కంటి పండితుడు" అని చెప్పినది తిరుపతి వెంకటకవులే — ఆ పండితుడు సామాన్యుడుకాడు. వైయాకరణ దిగ్దంతి కళాప్రపూర్ణ వఝ్ఝుల చిన సీతారామశాస్త్రిగారు[34] - ఆ కాలమున వారు బొబ్బిలి దరి పాలతేరు (వారి స్వగ్రామము)లో నుండువారు. బొబ్బిలిలో అవధానము జరుగలేదు. ఇది వఝ్ఝల వారితో వ్యాకరణ శాస్త్రమున చర్చలు జరిగి తిరుపతి వేంకటకవులు తిరోహితులైన సందర్భములో చెప్పినది.

పుట 232. "తిక్కనగారిని తిరుపతి కవులు మించి పోయిరనిన నతిశయోక్తి లేదు". తిక్కనగారు పాదపూరణ కొఱకు చివఱ వేసిన సమాసము (దుర్దాంత చంచద్భుజాసంగ్ర కీడిత విక్రమ క్రమ కళా సంక్రీడనోన్మాదినై — అనునది) విరర్థకమని యెట్టి వారికైన నీ పద్యము (తిరుపతి వేంకటకవులది) చదివిన మీదట తోచకపోదు.

పుట 266. పండితరాజము....... ఇది సాంఘిక నాటకము. దీనిని తిరుపతి కవులు మొట్టమొదటుగా వ్రాసిరి. అప్పటికి తెనుగు దేశమున సాంఘిక నాటకములు వ్రాసినవారు లేరు.

ఇది నాటక చరిత్ర తెలియక వ్రాసినది. క్రీ. శ. 1880 లో వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రిగారు నందక రాజ్యమును, క్రీ. శ. 1896 లో ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయన శర్మగారు "మనోరమా" నాటకమును, ఆ సంవత్సరముననే వల్లూరి బాపిరాజుగారు "సుగుణమణి" నాటకమును వ్రాశారు.

క్రీ. శ. :900 లో తురగా వెంకటాచలంగారు "గణికా హితబోధిని" వ్రాశారు.

పుట 283. "అందు భారతమును గురించి వారు (తిరుపతి వేంకటకవులు) చేసిన పరిశ్రమ పొగడ తగినది. కందుకూరి వీరేశలింగముగారు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు కూడ అంత పరిశ్రమ చేయలేదనవచ్చును."

పుట 297. దివాకరాస్తమయ శీర్షికలో—

రామచంద్ర కృష్ణ భూపతి-కృష్ణభూపతికి కృతిసమర్పింప బడినది-రామచంద్ర కృష్ణ భూపతి—(పుట 300) అని కలదు. కాని పోలవరము జమీందారు పేరు 'రామచంద్ర వెంకట కృష్ణారావు' గాని కృష్ణ 'భూపతి' కాదు.

పుట 313. "వేంకటశాస్త్రిగారు 50 యేండ్ల క్రిందట స్వీయ చరిత్ర వ్రాయడం మొదలు పెట్టినారు."

స్వీయచరిత్రలు పద్యాలతో వ్రాయడం వెంకటశాస్త్రిగారి రచనకు ముందే

34. వీరు రెండేండ్లక్రిందట కీర్తిశేషులైరి.

ప్రారంభ మైనది. క్రీ.శ. 1886 లో మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు ఆత్మ సపర్యాచర్య— అని తమ స్వీయచరిత్ర పద్యకావ్యంగా వ్రాసుకొన్నారు. క్రీ. శ. 1887 లో కొక్కొండవారు తమ స్వీయ చరిత్ర పద్యాలలో లిఖించుకొన్నారు.

స్థాలీపులాకన్యాయంగా కొన్ని మాత్రమే చూపించాను. ఇంకొక్కటి చూపి— యిది ముగిస్తాను.

పుట 273. "గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు మహాపండితులు. గొప్ప మేధావి. భాషా పరిశోధకులు. కావ్యములు వాడుక భాష యందు వ్రాయవలయునను వాదము లేవదీసెను. వారి యను యాయులు పానుగంటి లక్ష్మీ నర సింహము గారు సాక్షి వాడుక భాష యందు వ్రాసిరి."

ఇంత విశదముగా, అచ్చులో, గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు వాడుక భాషను వచనములోకాక, కావ్యములలో వ్రాయవలెనని చెప్పిరనియు, పాను గంటి లక్ష్మీ నరసింహముగారు (వీరి సరియగు పేరు పానుగంటి లక్ష్మీ నరసింహారావుగారు) సాక్షి వాడుక భాషలో వ్రాసినారనియు, గ్రంథ కర్తలు వ్రాసినప్పుడు వారి యభిజ్ఞత యెంతయో, పాఠక లోకమే గ్రహించు నని నేను ప్రత్యాఖ్యానము చేయకుండా విడిచి పెట్టుచున్నాను.

బహుమతి గ్రంథము

ఈ సమీక్షా గ్రంథము బహుమతి గ్రంథ మైనట్లుగా అట్టపైనున్న ఈ క్రింది మాటలవలన తెలియవచ్చుచున్నది.

"తిరుపతికవుల సాహిత్య సమీక్ష

(ఆంధ్ర ఎకాడమీ బహుమతి పొందినది)

కాని పరిచయమున "కవిసామ్రాట్టులు" ప్రారంభము చనే యిట్లా వ్రాశారు. "శ్రీ శిష్ట్లా లక్ష్మీకాంత శాస్త్రిగారు ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రకటించిన రు. 2000—00 లు బహుమతి కొఱకు శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవుల జీవితమును మిక్కిలి శ్రద్ధతో రచియించిరి. బహుమతి వారికి లభించినది."

దీనినిబట్టి గ్రంథకర్తలు వ్రాసిన "ఆంధ్ర ఎకాడమీ" ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య ఎకాడమీ అని పరిచయకర్తల వాక్యాలనిబట్టి మనము గ్రహింప వలెను. అసలు ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య ఎకాడమీవారు తమ సంస్థను "ఆంధ్ర ఎకాడమీ" అని వ్యవహ రించుటకు అంగీకరింతురా?

ఇక గ్రంథనామము సందేహాస్పదముగానున్నది. పరిచయ వాక్యాలనుబట్టి శ్రీ తిరుపతి వెంకటేశ్వర కవుల జీవితము" అనియుండగా, గ్రంథము పైని లోప లనూ.

"తిరుపతి కవుల సాహిత్య సమీక్ష"

అని మీద వ్రాసినట్లేయున్నది. ఒకవేళ వ్యవహారమున నున్నను సాహిత్య ప్రపంచమున తిరుపతి వెంకటేశ్వర కవులని తిరుపతి వెంకట కవులనియే గాని,[35] 'తిరుపతి కవులని వాడుకలేదు. ఇది బహుమతి పోటీలో బహుమానము పడసిన గ్రంథము కాబట్టి ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీవారే పోటీవిషయ మునకు పెట్టిన పేరేదియో తెలియపఱచెదరుగాక.

---

35. వారి గ్రంథములన్నింటిమీద "తిరుపతి వేంకటీయము" అనియే యున్నది.

[రచయిత : శ్రీ ఎస్. లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి, నిర్మలా పబ్లిషర్స్, కుమ్మరవీధి, విజయవాడ, వెల : రూ. 10—00.]

లేఖలు

భారతి

అయ్యా,

భారతి పత్రికను నేను 8 సంవత్సరాలుగా చదువుతున్నాను. ఆ పత్రికలన్నీ పోకుండ పదిలంగా బైండు చేయించుకొని అప్పుడప్పుడూ తిరిగి చూస్తూంటాను. అంటే భారతి కేవలం ఒక మాసపత్రికేకాదు. దానికి Reference book విలువ వున్నది.

ఇప్పుడు వెలువడుతూన్న పత్రికకు, ఒక నాలుగ సంవత్సరాలకు పూర్వం వెలువడిన పత్రికకూ తేడా స్పష్టంగాకన్పిస్తూంది. 1962 అంతకుపూర్వం 92 పేజీల నుండి 108 పేజీల వరకూ వేసేవారు. మరి యిప్పుడో 88 పేజీలకు మించడమే లేదు. ఇది కరువు కాలం. ఒక్కరూపాయికే పూర్వంవలె అన్నిపేజీలు వేయమనడం సబబుగాదు. ధరపెంచండి. 100 పేజీలకు తగ్గకుండా చూడండి. ఇది వ్యాపార సూత్రాలకు అనుగుణంగా లేదంటారా? ఏమో ఓ 25 పైసలు ధర పెంచినా భారతి పాఠకు లెవరూ ఆ పత్రిక కొనడం మానివేయరనే నా నమ్మకం.

ప్రస్తుత వత్సరం అంటే 66లో వెలువడిన భారతి పత్రికలు శ్రద్ధగా మరొక సారి పరిశీలించండి. అసలీ పత్రికల్లో చదవదగినదంటూ ఉండేది చాలా కొద్దిగానే వస్తోంది.

• భారతి ప్రాథమికంగా సాహిత్య మాసపత్రిక. మరి ఇప్పుడు మన పత్రిక రంగులు మార్చుకొని ఎన్‌కౌంటర్ వాతలు పెట్టుకొంటోంది. దీన్లో రాజకీయవ్యాసాంతో తల పగిలిపోతుంది. ఇలా రాజకీయ వ్యాసాలిచ్చే పత్రికలు చాలా ఉన్నాయి. భారతి పని అది కాదు. సాహితీ ప్రపంచం, రసమయజగత్తు దాని పరిధి. మరి ఇప్పటి పత్రికలో రసమయమైన విషయాలెన్ని ఉంటున్నాయో మీరే ఆలోచించండి. ఉదాహరణగా సెప్టెంబర్ 66 పత్రికే తీసుకోండి. ఉన్న పేజీలు మొత్తం 84. ఇందులో 20 పేజీలు గ్రంథ విమర్శలు. అందులో నిడదవోలు వారివి 14 పేజీలు.

కవితకు 9 పేజీలు.
చారిత్రిక విషయాలు 6 పేజీలు.
లేఖలు 8 పేజీలు.
కలగూరగంప 2 పేజీలు.
సైన్సుకు 6 పేజీలు.
రాజకీయాలకు 6 పేజీలు.
కథకు 10 పేజీలు.
సాంఘిక పరిస్థితుల చిత్రణ 8 పేజీలు.
భగవానుడికో 6 పేజీలు.

Matter మొత్తం 81 పేజీలు. ఇందులో కూడ పేజీలో కొంతభాగం ప్రకటనలు. ఈ పై శీర్షికల్లో సాహితీప్రియులుకు పనికి వచ్చేవెన్ని? గ్రంథ విమర్శలు 20 పే, కవితలు 9 పే, చారిత్రిక విషయాలు 6 పే, లేఖలు 8 పే, కలగూరగంప 2 పే, కథ 10 పే, మొత్తం మీద ఎక్కువభాగం సాహిత్యానికే వినియోగిస్తున్నట్లు కన్పిస్తూంది. కాని వీటిని విడగొట్టి బాగా పరిశీలించి చూడండి.

కథలు ఏమీ బాగా ఉండటంలేదు.

నిడదవోలు వారి పుస్తక సమీక్ష, అది వారి స్వంత వ్యాసమేకాని సమీక్షగాదు. ఇందులో నాకు నచ్చనివీ, వేయరానివిగా కన్పించే విషయాలు, రాజకీయాలు, సైన్సు, వే. శి. శాస్త్రిగారి ఛాందసం. ఇందుకెవరైనా కోపగించుకుంటే అది నా తప్పుగాదు వే. శి. శాస్త్రిగారు గొప్ప విమర్శకులు, ప్రముఖ సాహితీ శిరోమణి. సందేహంలేదు. ఇంకా యిప్పుడు గూడ పురుషోత్తముడ్ని గురించి వారు వ్రాస్తున్నారు. వేయకపోతే వారేమనుకొంటారోనని మీరు వేస్తున్నారు. చదివే ఓపిక మాకులేదు. చదివినందు వల్ల కలిగే

రసానుభూతిలేదు. అందుకే నా దృష్టికి అది ఛాందసం. ఇక ఈ రాజకీయాలు, సైన్సుకు కూడ మేము వెల చెల్లించుకోలేం. దయచేసి మానివెయ్యండి. సాహితీ పత్రిక రసోత్పత్తికంగా ఉండాలిగాని ఏదో ఒకసారి చదివి అవతల పారవేసే దినపత్రిక వలె ఉండగూడదు. ఒక్క విషయం గుర్తుంచుకోండి. మీ పత్రిక కొనే వారు, సాహితీప్రియులే గాని, రాజకీయవేత్తలూ, సైన్సువాళ్ళూగాదు. ఆ చెత్తచెదారంతో పత్రిక నింపక మరికొన్ని కథలో, సాహితీ చర్చలతోనూ, పత్రికను చదివే మామనస్సులను రసమయం చెయ్యండి. అంతేగాని ఈ రాజకీయాలూ, సైన్సు, వే. శి. శాస్త్రిగారి వ్యాసాలతో మాకు విసుగు పుట్టించకండి.

1962 నాటి పాత పత్రికలు తిరుగవేయండి. అందులో రెండు కథలు, లేక నాటిక, మంచివ్యాసాలు వున్నాయి. అప్పుడు పేజీలు ఎక్కువగా ఉండేవి అని మీరు సమాధానం చెప్పవచ్చు. అందుకే ఈ చెత్తను విసర్జించి మీరు మన పత్రికను సంస్కరించండి అని ప్రార్థిస్తున్నా.

మరోసారి మీకు గుర్తు చేస్తాను—భారతి ప్రాథమికంగా సాహిత్య మాసపత్రిక.

నా విజ్ఞాపనను గుర్తిస్తారనే ఆశతో.

—అల్లూరి వెంకటరావు.

తిక్కన నిర్యాణము

ఆర్యా!

1966 సం. జులై నెల భారతి 24 వ పేజీలో తిక్కన మహాకవి నిర్యాణమును గురించి సాంప్రదాయముగా వచ్చుచున్న పద్యమిట్లున్నదని—

క. అంబర రవి శశి శాకా
బ్దంబులు చన గాళయుక్తి భాద్రపదపు మా
సంబున నంబరమణి బిం
బం బనదగు తిక్కయజ్వ బ్రహ్మము జేరెన్.

అను పద్యమును వ్రాయుచు దాని ప్రకారము కవి బ్రహ్మ క్రీ. శ. 1288. శా. శ. 1210 నాడు నిర్యాణము జెందెనని చెప్పవలసి యున్నది, అదియే నిజము కావచ్చును, కాబట్టి యాతడు సరిగా డెబ్బదియెనిమిది సంవత్సరములు మాత్రమే జీవించి యుండును—అని వ్రాసినారు.

పై పద్యములోని మొదటి చరణములో గల సాంకేతిక పదములకు సరియగు గణితమును బట్టి క్రీ. శ. 1199. శా. శ. 1120 కాళయుక్తి సంవత్సరము అగుచున్నది. పై పద్యములో వలె గాక "అంబర శశి రవి" అను సాంకేతిక పదము ఉన్నచో క్రీ. శ. 1288. శా. శ. 1210 సర్వధారి కాగలవు....

శా. శ. 1210 కాళయుక్తిగాక సర్వధారి యగుచున్నది. కాళయుక్తి పదము నెత్తివేసి—సర్వధారి వేసుకొన్నను పద్య లక్షణమునకు బాధ లేదు అని వ్రాసినారు. ఆ పద్యము మొదటి చరణములోని సాంకేతిక పదముల గణితమునకు యెట్లు బాధలేకుండునో తెలియకున్నది. తెలుప ప్రార్థితులు

—కాకాని కోటయ్య

గ్రంథ విమర్శలు

పునర్జన్మ

[నవల. రచన, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. ప్రచురణ: యం. శేషాచలం అండ్ కో, మదరాసు. మచిలీపట్టణము, పుటలు: 288 వెల: రూ 3—50]

డెబ్బయ్యోపడిలో శ్రీ సత్యనారాయణగారు వ్రాస్తున్నవి అఖ్యాయికలు (Novels) కావు, కల్పనలు (Romances). మరీ చిన్నపిల్లలకోసం ఉద్దేశింపబడిన తాతయ్య కథల్ని 'ఫెయిరీటేల్స్' అంటారు. అవే ముదిరితే, సాహసకృత్యాలూ, అద్భుత సన్నివేశాలూ కలిస్తే, 'రొమాంటిక్ టేల్స్' అవుతాయి. ఉ. అరేబియన్ నైట్స్, కాశీ రామేశ్వర మజిలీ కథలూ. 'పురాణ వైర గ్రంథమాల' పేరుతో వ్రాయబడిన నవలలన్నీ యీ కోవకు చెందినవే. పదీపదహారేళ్ల మధ్యవయస్సు వాళ్లకి (లేక ఆ మనోధర్మం కలవాళ్లకి) చక్కని పఠనీయ గ్రంథావళి. పోతే, 'పునర్జన్మ' అనబడే యీ సరిక్రొత్త 'కల్పన' (Romance) యొక్క విశిష్టత ఏమంటే—ఇది ముసలివాళ్లకు ఉద్దేశింపబడిన 'రొమాన్స్'. అందులోనూ మగవారికే ప్రత్యేకం!

కథానాయకుడు నీలకంఠశాస్త్రి అరవై ఏళ్లవాడు. మొదటిభార్య హయాంలో సుఖపడినాడు. ఆమె పోయి ముప్ఫై ఏళ్లయింది. రెండో పెళ్లి 'బలవంతాన' జరిగింది. వచ్చిన మనిషి మడ్డిమనిషి. సంస్కారము లేదు. గయ్యాళి. నోటికి రుచిగా, వేళకు సరిగా, వంట కూడా చేసిపెట్టదు. శాస్త్రి మనస్సుకీ శరీరానికీ సుఖం కరవైంది. ఈ క్రొత్త సంబంధం తాలూకు బావమరది ఆస్తి మీద పెత్తనం దొరకబుచ్చుకున్నాడు. ఉన్న యిద్దరు కొడుకులూ పెద్దవాళ్లై తమ స్వార్థం తాము చూచుకుంటున్నారు. రెండో పెళ్లికి కలిగిన కొడుక్కి ఏళ్లు వచ్చినా, మాటలు రాలేదు. ఈ పరిస్థితిలో శాస్త్రికి యిల్లు నరకమై, బంధువుల యిళ్లలో, ముఖ్యంగా మనోహరం అనే మేనల్లుడి యింట్లో, హైదరాబాదులో, రోజులు వెళ్లబుచ్చుతూ వుంటాడు. నీలకంఠంశాస్త్రి వంటి వ్యక్తికి 'రొమాన్స్' అంటేఎలా వుంటుంది? సిటీ బస్సులో వెడుతూ ఇరవైఏళ్ల కాలేజీ అమ్మాయిని చూస్తాడు. తన మొదటిభార్య జ్ఞాపకం వస్తుంది. వట్టి జ్ఞాపకంకాదు. తన మొదటి భార్యే మళ్లీ బ్రదికి వచ్చినట్లనిపిస్తుంది ఆ పోలికలు చూస్తే!.. సాధ్యమా? ఏం? ఎందుకు కాగూడదూ?..'పునర్జన్మ' సిద్ధాంతం ఉందిగా!.. అవును, ఆ అమ్మాయి తన మొదటి భార్యే, తన కోసమే మళ్లీ జన్మఎత్తి, అదే రూపం సంతరించుకొని, తన కోసమే వచ్చింది!... ఇక్కడి నుంచీ కథాప్రారంభం! అయితే, ఆ అమ్మాయి తనని గుర్తిస్తుందా? తను మారిపోలేదా? ముసలివాడవ లేదా? గడ్డం, తలా, నెరవలేదా? అయితేనేం! 'పతివ్రత' గుర్తించి తీరుతుంది! అని సమాధానం... అదిగో, గుర్తించిందయ్యా! అలానే చూస్తూ నిలబడిపోయింది!—ఇలా 'కల'ని 'కథ'నిచెయ్యడమే ఈ నవల కీలకం. ముసలివాడైన నీలకంఠశాస్త్రి రొమాంటిక్ హీరోగా మారిపోతాడు. ఆ అమ్మాయి చిక్కుపరిస్థితుల్లో వున్నది—a damsel in distress కావద్దూ మరి రొమాన్స్‌కి! ఆ పరిస్థితులూ చిక్కులూ ఎటువంటి వంటే వాటిని వ్యవహార జ్ఞానం, అనుభవం గల తనవంటి వాడు మాత్రమే ఎదుర్కొని పరిష్కరించగలడు! (ఆ అమ్మాయి ఎవడో ఇరవై రెండేళ్ల యువకుణ్ణి ప్రేమించిందనుకోండి, ఆ అర్భకుడు ఆమెను వ్యవహారపు చిక్కుల్లోంచి ఏం రక్షించగలడు? ఇదీ, అరవై ఏళ్ల హీరోకి ఈ సన్నివేశంలో వుండే ధీమా!) ఇక చూసుకోండి: శాస్త్రిగారు నడుంకట్టగానే చకచకా అన్నీ జరిగిపోతాయి. హీరో కత్తికి అడ్డంలేదు. ఉండకూడదు. చిక్కులన్నీ పొగమంచులా విడిపోతాయి. శాస్త్రి రెండోభార్య అధ్వాన్నపు చావు చచ్చి పీడా వదిలిపోతుంది. ఆమె తాలూకు సంతానం, ఆ మాటలురాని వాడు, అపర 'కాళిదాసు'లాగా దైవ మహిమ వల్ల ఉన్నట్లుండి మేధావి అయి, I.A.S. పరీక్ష యిచ్చి, కలెక్టరై పోతాడు! ఇంతలో శాస్త్రి కథానాయికను ఒక శుభముహూర్తాన 'పెళ్లి' చేసు

క్రుంటాడు. అయితే ఈ పెళ్ళి నిజంగా అవసరమా? అని సందేహం కలగవచ్చు. లోకానికి 'ధర్మాన్ని' నచ్చ చెప్పడం కోసం అతంతు మళ్ళీజరగాలిట.(పుట143). అందరూ సుఖపడతారు. పునర్జన్మ ఎత్తిన సాధ్వి తనువు చాలిస్తుంది. (వయసు తక్కువే, అయినా 'పునిస్త్రీ' చావు ముఖ్యంకదా!) అప్పుడు నీలకంఠశాస్త్రికి 'నిజంగా' వైరాగ్యం వచ్చి సన్న్యాసిగా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోతాడు.

పునర్జన్మకు కారణం జీవుణ్ణి 'వాసనలు' వదలక పోవడం. ఈ కథలో కథానాయిక జానకి పునర్జన్మకు కారణమైన 'వాసన' — ఆమె శాస్త్రితో చెప్పిన మాటలు—"మీకు నేను వెనుకటి జన్మలో భార్యగా నుండి ఒక సుఖమనుభవించాను.. మీయందు నేనొక ఏకాగ్రతను పొందాను. ఆ ఏకాగ్రత నాకు చాల ప్రియంగా వుంది... అనంతకోటి స్త్రీలున్నారు. అనంత కోటి పురుషులున్నారు. స్త్రీపురుష సంగమక్రియా చిత్తవృత్తికి ప్రాధాన్యంలేదు. అది తాత్కాలికము. దానికి నిత్యత్వం లేదు. కాని తత్సంబంధ మొకటి యున్నప్పుడు ఒకచోట పరమేశ్వరానుగ్రహం చేత ఏకాగ్రత సిద్ధిస్తే ఆ ఏకాగ్రత అనే విషయికి ఆ సంబంధం విషయమైతే ఆ విషయిత్వం ఈ విషయం మీద మిక్కిలిగా ఆధారపడి వుంటే తదపేక్షయా దీనిని కోరటం ముక్తిమార్గంకాని లౌకిక భోగవాంఛాపద్ధతి కాదు.." ఇక్కడ 'స్త్రీపురుష సంగమక్రియాచిత్తవృత్తికి ప్రాధాన్యం లేదు' అంటూనే తత్సంబంధము ప్రాతిపదికగా జానకికి 'ఏకాగ్రత' సిద్ధించినట్లూ, అది ముక్తిమార్గమైనట్లూ, సమర్థన. ఏకాగ్రతకు ఆధారం 'సంబంధమూ', ఆ సంబంధానికి ప్రధానలక్షణము స్త్రీపురుష, సంగమక్రియాచిత్తవృత్తీ సెక్స్ అయినప్పుడు 'సెక్స్'కి ప్రాధాన్యం లేదనడంలో అర్థంలేదు! జానకి అనే జీవి విషయంలో ఒకానొక 'సెక్స్' సంబంధంలో సిద్ధించిన 'ఏకాగ్రత' ముక్తిసాధనము లేక మోక్షమార్గము అయితే, మరొక జీవి విషయంలో, ఆ జీవి ప్రత్యేకలక్షణాన్ని అనుసరించి సెక్స్ సంబంధంలో అన్వేషించే 'సమగ్రత' లేక 'వైవిధ్యము' కూడా ముక్తిమార్గముగానే సమర్థించవచ్చు కదా! ఏతావాతా, ఇక్కడ గమనించవలసింది, ప్రధానమైందీ, 'సెక్స్' విషయంలో వ్యక్తి సాధించే 'ఏకాగ్రతా' కాదు, 'వైవిధ్యమూ' కాదు, అసలు 'సెక్స్' అనే విషయవాసన నుంచీ పొందవలసిన విముక్తి! అయినప్పుడు ఆధ్యాత్మికవాదియైన శ్రీ సత్యనారాయణ గారు ఈ నవలలో స్త్రీ పాతివ్రత్యాన్ని గూర్చి పడే ఆదుర్దా 'ముక్తి'ని గూర్చి పడితే బాగుండేది!

పై చెప్పిన సంగతే హీరో నీలకంఠశాస్త్రి సంస్కారాన్నీ, 'వాసనల'నీ పరిశీలిస్తే మరీ చక్కగా అవగాహన అవుతుంది. నవలలో పతాక సన్నివేశం— హీరో హీరోయిన్లకి రచయిత 'ఏకాంతం' ఏర్పాటు చెయ్యడం. (అధ్యాయాలు 7, 8.) ఆ ఏకాంతంలో నీలకంఠశాస్త్రి చిత్తవృత్తి—"పూర్వానికి వలె పోయి వంట చేస్తున్న భార్యను (జానకి వంటచేస్తూ వుంటుంది.) కోరిక ఉదయించటముతోనే కౌగిలించు కోటం చేయుటమా? ఈ జానకి ఎంత ఒరుగుపెట్టిన మధుపాత్రయో, అంత 'సీలు' చేసిన తేనెసీసా!", (ఆ 'సీలు'లోనే 'రొమాన్స్' స్వారస్యం అంతా వుందా యిరి!).... "జపమూలేదు. చట్టుబండలూ లేదు... ఆమె వడ్డిస్తున్నది. ఒక్కొక్క పదార్థమే చూస్తున్నాడు. పుల్లబచ్చలకూర పెసరపప్పులో వేసి వండింది. సన్నని వంకాయలు తెచ్చి పొట్ట చీల్చి కారం పెట్టి నేతిలో వేయించింది. దోసకాయ కాల్చి పచ్చిమిరపకాయలు కొతిమేర వేసి పచ్చడి చేసింది. గరిటెతో పులుసు తీసుకువచ్చింది. దూరానికే ఘుమాయిస్తున్నది... అబ్బా, ముప్పై ఏళ్ల తర్వాత మళ్లీ ఈ రుచి వచ్చిందే! ఇవి తనకు అమితప్రియములైన వస్తువులని ఈమెకు జ్ఞాపకం ఉన్నదే!... పులుసు స్వర్గానికి బెత్తెడెడంగా వుంది..." "మానవులలో వయస్సు వేరు, ఆరోగ్యం వేరు, పిండపుష్టి వేరు. ఈ లక్షణాలచేత శాస్త్రి వయస్సరవైయేగాని అతడు వృద్ధుడనటానికి వీలులేదు... భార్య చనిపోవటమనేది తన జీవిత సుఖం మీద గొడ్డంటి పెట్టు అనే భావం మాత్రం చెదరి పోకుండా జీవుడిలో ఉన్న పచ్చితనాన్ని నిలబెట్టటం మూలంగా ఒక బ్రతుకు బ్రతుకుతూ వచ్చాడు. అందు చేత మనిషి వృద్ధుడు కాలేదు. పటుత్వం పోలేదు. వయసు దాని పని అది చెయ్యటం మానివెయ్యనూ లేదు. పతివ్రతయైన జానకికి అతని యం దిదేమీ పట్టనూ లేదు.." ఈ సమావేశానికి పర్యవసానం: "జానకి శాస్త్రిని కౌగిలించి ముద్దుకొనెను." అరవై ఏళ్ల వృద్ధుని చిత్తవృత్తిని గురించి వ్యాఖ్యానించ

డానికి శ్రీ సత్యనారాయణగారికున్న అధికారం ఈ సమీక్షకునికి లేదు! ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం —నీలకంఠశాస్త్రిలో బలీయమైనవి ఇంద్రియ వాసనలే, విషయ వాంఛలే! 1. సెక్స్ 2. జిహ్వ. వీటికి ఉపకరణాలు కామినీ కాంచనాలు. ఆ రెండింటినీ రొమాంటిక్‌గా సాధిస్తాడు శాస్త్రి. ఆ సాధనలో బంధువులైన ఉద్యోగస్థుల పలుకుబడినీ అధికారాన్నీ వ్యక్తిగత ప్రయోజనాలకు ఉపయోగించుకోవచ్చునా? కార్యసాధనకు లంచం యివ్వవచ్చునా? అనే ధర్మసందేహం ఎక్కడా రాదు. శ్రీ సత్యనారాయణగారు సనాతన ధర్మవాది కావడంచేత కాబోలు నేటి సామాజిక నీతి నియమాలు ఆయన పట్టించుకున్నట్లులేదు. అందుకే వాటిని గూర్చి చర్చలేదు. చచ్చిన భార్య మళ్లీ బ్రతికి వస్తే ఆమెను తాకాలా? వద్దా? అనే విషయాన్ని గూర్చి మాత్రం పేజీలు పేజీలు చర్చించారు.

'పునర్జన్మ' ఒక అరవై ఏళ్ల మగవాని 'రొమాన్స్'.— ఆడదాని రొమాన్స్‌కాదు! (అసలు ఆడదానికి రొమాన్స్ ఏమిటీ?) నీలకంఠశాస్త్రే మరణించి వుండి ఇరవై ఏళ్ల యువకుడుగా యాభై ఏళ్ల జానికమ్మ ఎదుట సాక్షాత్కరిస్తే, ఇద్దరూ ఒకరినొకరు భార్యాభర్తలుగా గుర్తిస్తే, ఆ 'రొమాన్స్' ఎలా వుంటుందో ఊహించుకోవాలి! ఏం? ఎందుకు వీలులేదు? జానకికి సిద్ధించిన 'ఏకాగ్రత' నీలకంఠ శాస్త్రికి అక్కరలేదా? సిద్ధించటానికి వీల్లేదా? అప్పుడు శ్రీ సత్యనారాయణగారి సమర్థనలూ వివరణలూ ఏమౌతాయి? దీనికి ఆయన సమాధానం— భగవంతుని లీల అలా వుండదు! అని కాబోలు. ఇదే కాల్పనికవాది (Romanticist) యొక్క విలక్షణమైన దృక్పథం. తనకు ధర్మంగా, తన మనస్సుకి అందంగా, సవ్యంగా, ఉదాత్తంగా ఉన్నదే సత్యం, లేనిది అసత్యం! శ్రీ సత్యనారాయణగారి ఆధ్యాత్మికత కాల్పనికవాద దృక్పథంతో పెనవైచుకుని పోవడమే అది వివాదగ్రస్త విషయం అవుతూ వుండటానికి ముఖ్యహేతువు. ఆయన రచనలన్నీ పూర్తిగా ఆత్మాశ్రయాలే! వాటిలో ఆయన మూర్తి స్ఫురిస్తూ వుంటుంది. నీలకంఠశాస్త్రి 'రొమాన్స్'లోనూ ఆయనే కనిపిస్తారు.

కృష్ణశాస్త్రి కృతులు

[1. పుష్పలావికలు. 2. అప్పుడు పుట్టివుంటే 3. బహుకాల దర్శనం. ఒక్కొక్కటి వెల: రు.3— ప్రచురణ: విశ్వోదయ, కావలి.]

కృష్ణశాస్త్రి కాల్పనికోద్యమానికి (Romantic Movemnt) చెందిన ప్రముఖ కవేకాదు, చక్కని వచన రచయిత కూడా. కాల్పనిక కవిత్వ సౌరభము ఆయన వ్యాసాల్లోనూ ఉంది. ఈ సంపుటాలు ఇంగ్లీషులో (Belles- letters) ('సుకుమార సాహిత్యం' అని తర్జుమా చేయవచ్చునేమో) అనబడే తరగతికి చెందుతవి.

'పుష్పలావికలు'— 'మేఘ సందేశాన్ని', రాయల నాటి నాగరకతనూ, ప్రబంధ సాహిత్యాన్ని నెమరు వేస్కుంటూ అరమోడ్పు కనులతో తన్మయతను పొందడం. 'సువాసన ద్రవ్యాలు'— అంతే. 'కోవెల— కొలను', 'మా వూరు పోయింది', 'మా ఊళ్లో వీధి అరుగు' — కాలగతిలో మాటుపడిన— తెలుగు పల్లెటూళ్ల అందచందాలను, తీరుతీయాలను, మరపురాని మనుష్యుల్ని తీయగా హాయిగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకోవడం. 'శ్రీ కృష్ణావతార తత్త్వము', 'గుహుడు' —పురాణ పాత్రల వైపు భావనని మళ్లించడం. 'మలుపు తిరిగితే' — జీవిత వైచిత్రిని గూర్చి చక్కని వ్యాఖ్యానం. కృష్ణశాస్త్రిగారి ఈ వ్యాసాల్ని చదువుతుంటే ఆంగ్ల సాహిత్యంలో ఛార్లెస్ లాంబ్ (Charles lamb) వ్రాసిన వ్యాసావళి 'Essays of Elia' జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఆర్ష కావ్యాల్లో మనకు పరిచితమయ్యే లోకాన్ని గురించీ వ్యక్తుల్ని గురించీ వూహలల్లుకొని తన్మయుం చెందడం, చిన్ననాడు ఎరిగున్న పరిసరాల్నీ మనుష్యుల్నీ ఆప్యాయంగా వర్ణిస్తూ ఒక మధుర భావాలోకంలో విహరించడమూ — లాంబ్‌కీ కృష్ణశాస్త్రికీ వ్యాసకర్తలుగా గల చక్కని సామ్యం! తెలుగు సాహిత్యంలో 'కాల్పనికత' ప్రధానంగా గల వ్యాసాలు అరుదు. కృష్ణశాస్త్రి వ్యాసాలు ఆ కొరత తీర్చాయి.

'అప్పుడు పుట్టివుంటే' — సాహిత్య విమర్శ ప్రధానమైన వ్యాసాల సంపుటి. 'ఏకాంతసేవ',

'షష్టిక సంవత్సరాల తెలుగు కవిత్వము', 'బసవరాజు అప్పారావు మధుర స్మృతి' అనేవి తెలుగులో నవ్యకవిత్వోద్యమాన్ని, ఆ ఉద్యమంలో ప్రముఖులైన కవులతో కృష్ణశాస్త్రికి గల సంబంధాన్ని వివరిస్తాయి. ఈ వ్యాసాల్లో నిర్దిష్టమైన కవిత్వ విమర్శకంటె, సాహితీ సమితి పుట్టుపూర్వోత్తరాలను గురించి శాస్త్రిగారు 'నెమరు వేసు'కోవడమే ఎక్కువపాలు. తెలుగు సాహిత్య భవితవ్యాన్ని ఊహిస్తూ (1948 లో) శాస్త్రిగారు చెప్పిన రెండు అంశాలు గమనింపదగినవిగా ఉన్నాయి. "యౌవన దశలో నుంచి జాతి పెరగడం వల్ల కవిత్వ యుగంలో నుంచే నాటకాల యుగంలోనికి సాహిత్యం ప్రవేశిస్తుందేమో!" (24 పుట)......"మనదేశంలో కవికి సమష్టి ప్రజా జగత్తు దూరదూరాల నుంచి 'మరో ప్రపంచం' లాగే కనపడుతుంది, కాని సన్నిహితమైన ఆప్తానుభూతిలాగ పలకరించడం లేదేమో! కొంత వరకు ద్రష్ట అయిన కవి అంచుల చూస్తున్నాడు, కాని అందులోని వాడు కాలేదు. కవిత్వానికి కొంత ఆత్మీయత, ఆత్మపరత కావాలేమో!" ఈ యిరవై ఏళ్లలో జరిగిందేమిటంటే కవిత్వయుగంలో నుంచి సాహిత్యం నాటకాల యుగంలోనికి కాదు, నవలా యుగంలోనికి ప్రవేశించింది. తద్వారా ద్రష్ట అయిన రచయిత 'ఆత్మీయత'ను, 'ఆత్మపరత'ను వేషముగా కాక చిత్తశుద్ధితో అల వరచుకోవలసి వస్తున్నది. సాహిత్యంలో యీ కొత్త నీళ్లు, వరద తగ్గి నిర్మలం కావడానికి యింకా కొంతకాలం పట్టవచ్చు. చివరిది 'అన్నమాచారి' — తిరుపతిలో అన్నమాచార్యుల వర్ధంతికి రచించిన ప్రసంగ వ్యాసం. సభ దిగువతిరుపతిలో జరిగింది. కృష్ణశాస్త్రిగారు తన వ్యాసాన్ని చదవ లేక శ్రీ రజనీకాంతరావుని చదవ మన్నారట. వ్యాసంలో చివరి మాటలు — "నాకు తిరుమలకు మరో విధాన రావాలని ఉంది... నేను ఏడు కొండలూ మోకాళ్లక్క సాగాలి. స్వామి కొలువులో ఒక మూల ఒదిగి నిలబడాలి.... నీవు నా కోసం ఏమి తెచ్చావు, అని నా ప్రభువు నా వైపు చేయి చాపాలి. రంగు రంగుల ధూళితో శబలితమైన నా జోలెలోని బరువులు అయిన పాదాలముందు కుమ్మరించ బోవాలి. అలాగ కుమ్మరించడ మేమిటి — 'కదలునెవో మరల నా యెదలో ఒత్తిలి గీతులు, నిదురించే పులుగు గూట విదిచే రెక్కలవోలె!' అప్పుడు ప్రభువు అనుజ్ఞ నివ్వాలి. నాకు గొంతు పూర్తిగా రావాలి. నా స్వామిపై ఒక్క ప్రభాత మంగళగీతం పాడాలి...." సభ అయ్యాక, భార్య కొండపైకి వెళదామంటే వెళ్లలేదుట. గొంతు నొప్పితో బాధ పడుతూ మద్రాసు వెళ్లారు. అక్కడ ఆపరేషన్ జరిగింది. కృష్ణశాస్త్రి గారి గొంతు మూగ పోయింది. ఈ ఉదంతం శాస్త్రిగారే ఈ సమీక్షకునితో చెప్పారు. (పలకమీద వ్రాసి చూపారు). భగవంతునితో పరిహాసమాడారా శాస్త్రిగారు? ఆయనకు కోపం వచ్చిందా? "ఏ గుడ్డిదో, కుంటిదో విశ్వాసమే మేలు అవిశ్వాసం కన్న. నేటి అవిశ్వాసికి తీర్చిన మార్గం లేదు. చేరుకొనే గమ్యస్థానం లేదు." అన్నారు శాస్త్రిగారు ఈ వ్యాసంలోనె. వ్యాఖ్యానం అనవసరం.

'బహుకాల దర్శనం' సంపుటిలో పాత్ర చిత్రీకరణ ప్రధానమైన రచనలు, రేడియోకోసం వ్రాసినవి, ఏడు ఉన్నాయి. 'బహుకాలదర్శనం' అనే మంత్రాన్ని జీవనోపాధి సూత్రంగా పఠించే శ్రీరాములు పాత్ర, తిరునాళ్లలో తప్పిపోయిన సుబ్రమ్మణ్య పాత్ర, నవాబు దర్జాకు లోటులేని రిక్షావాలా అహమ్మద్ పాత్ర, చెప్పులు కుట్టే నారయ్య పాత్ర, బహు సున్నితంగా తీర్చిదిద్దారు శాస్త్రిగారు. శాస్త్రిగారు నేటి సాహిత్యధోరణి కనుగుణంగా ఒక నవల వ్రాస్తే చదవాలని ఉంది. అది ఒక మధుర స్వప్నం. స్వప్నం ఫలిస్తుందా? వేచి ఉందాము.

—ఆర్. ఎస్.

వ్యా స వా హి ని

[రచన: శ్రీ పి. నారాయణ రెడ్డి. ప్రతులకు: ఆంధ్రప్రదేశ్ బుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్సు, సికింద్రాబాదు, మచిలీపట్టణం. మూల్యము: రు 2.50.

డాక్టరు నారాయణ రెడ్డిగారు 'అప్పుడప్పుడు వ్రాసిన వ్యాసాలు, చేసిన ఆకాశవాణి ప్రసంగాలు' ఈ వ్యాసవాహినిలో ఉన్నవి. ఇందులో 'కొన్ని

సాహిత్య విద్యార్థులకు ఉపయుక్తమైనవి. కొన్ని సరదాగా చదువుకోవడానికి యుక్తమైనవి' అని శ్రీ నారాయణ రెడ్డిగారే చెప్పుకొన్నారు. అయితే ఏవి సాహిత్య విద్యార్థులకు, ఏవి సరదాకు అన్న సంగతి విచారించుకొనుట పాఠకుల పనిగా చేసి రచయిత తప్పుకొనుట చాల గడుసైన పని.

ఈ సంపుటములో మొత్తము పది శీర్షికల రచనలున్నవి. ఈ పదింటిలో ఏవి వ్రాసిన వ్యాసములో, ఏవి ఆకాశవాణి ప్రసంగములో కూడ రచయిత చెప్పలేదు. ఏ వ్యాస మెప్పుడు వ్రాయబడినదో, ఏ ప్రసంగ మెప్పుడు ప్రసారము చేయబడినదో కూడ రచయిత సూచింపలేదు. లేదనగా ఉండవలయునన్న మాట.

రచనల యొక్క ధోరణిని పట్టి చూడగా 1. నన్నెచోడుని కవితాశక్తి 2. ద్విపదలలో దివ్య కవిత 3. తిక్కన తీరు తెన్నులు అను మొదటి మూడును వ్యాసములుగా వ్రాయబడినట్లును— 4. రంగనాథరామాయణం 5. తెలుగు కావ్యాలలో సాంఘిక జీవితం— శుకసప్తతి, హంసవింశతి, చాటువులు 6. భవిష్యత్తులో కవిత 7. శబ్దశక్తి— అర్థస్ఫూర్తి 8. నిత్య జీవితంలో వేమన 9. రవీంద్రుని కవితలో విశ్వజనీనత 10. నాయుడుబావ అను తరువాతి ఏడును ఆకాశవాణి ప్రసంగము లయినట్లును అనుమానింప వచ్చుననిపించుచున్నది.

నన్నెచోడుని కవితాశక్తిలోని అంతర్భాగములుగా కల్పనా శక్తి, పరిశీలన శక్తి అను రెండును సోదాహరణముగా చూపబడిన, వ్యాఖ్యానింపబడిన, మెచ్చుకొనబడిన మొదటి వ్యాసము,— సోమన గారనల ద్విపదకృతులలోని వర్ణనా చమత్కార సందర్భముల యుటంకింపుతోడి ప్రశంసామయత్వమున తీగసాగిన రెండవ వ్యాసము,— విరాటోద్యోగపర్వములలోని తిక్కన్నగారి ప్రసిద్ధ రసవద్రచనా రమణీయత కేతము త్రొక్కబడిన మూడవ వ్యాసము, శాశ్వతమైన మానవ స్వభావపు దుష్టాంధకోణములకు నయ భయ హేళనా వాఙ్మయ దీపికల నెత్తిన వేమన్నగారి వివేకమును ప్రదర్శించు ఎనిమిదవ వ్యాసము శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారి కవి బుద్ధియొక్క కవిత్వానుభవ భావానంద భరితత్వమునకు ముఖ్యమైన ఉదాహరణములుగా నున్నవి. తెలుగు కావ్యాలలో సాంఘిక జీవనమున్న శీర్షికను పరామర్శింపబడిన శుకసప్తతి, హంసవింశతి, చాటువులు శ్రీ రెడ్డిగారి పరిశీలన శక్తిని, శ్రద్ధను చాటుచున్నవి మొత్తము మీద ఈ సంపుటములోని వ్యాసము లన్నియు కవితాత్మబలమధికముగా గల వ్యక్తి అన్యుల కవిత్వమున కభిముఖుడై పొందిన యనుభవ విశేషమును లెస్సగా నిరూపించు చున్నవి.

ఈ వ్యాసముల యందు శ్రీనారాయణరెడ్డిగారి వాక్యరచనా ఫక్కిక రూపకానుప్రాసానుప్రాణితమై వింత సొగసును సంతరించుకొని ప్రత్యేకముగా కనిపించు చున్నది. మరియు నాయన నవీన మార్గ కవియగుట మూలముగా నెడనెడ ఆధునికోపముల తోడను, ఆంగ్లానువాదపు పలుకుబడుల తోడను ఉండి వచనశైలి ప్రత్యేకతతోపాటు చిత్రరమణీయత నలవరించుకొని సొగసుగా నున్నది. ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయ విమర్శనములో ప్రవేశింపదగిన "వాక్చిత్రము — సమాసచాలనము — కుడ్య చిత్రము: — చలనచిత్రము—సంభాషణచాలనము— రాకెట్టువేగము— ఎత్తు ఎగురు— ఊపిరి పోసుకొను"— మొదలైన మాటలను శ్రీ నారాయణ రెడ్డిగారు తమ రచనలలో ప్రవేశపెట్టియు తమ శైలికి నూత్నత్వమును సంపాదించు కొన్నారు.

కవిత్వ సిద్ధాంతమునకు సంబంధించిన యభిప్రాయములను చెప్పు వాక్యము లీ వ్యాసములలో అక్కడక్కడ చెదురుగా వెదజల్లినట్లున్నవి. సాహిత్య విద్యార్థులా వాక్యముల నొకచో చేర్చి పరిశీలించుకొన్నచో శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారి పల్లవదశ నుండి పంటకెదిగిన సాహిత్య వ్యక్తి బోధపడును. ఆయనలో జీర్ణించిన సంప్రదాయము నుండి పరిణమించిన నవ్యత గోచరించును.

ఈ వ్యాసములు చదివిన తరువాత ఆయా కృతులను చదివిన వారికైనను తిరిగి చదువ వలయు ననిపించును. కవియైన శ్రీ నారాయణరెడ్డి తన ప్రాచీన కవుల విషయమునిట్లు వివరించి చెప్పి పాఠకుల నటు మళ్లించుట సభినందింప వలయును.

—క్షేమేంద్ర.

ప్రేమకు పగ్గాలు

[రచన: శ్రీ పీరాజీ, ప్రచురణ: యం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ, మద్రాసు—1. వెల: రు. 3—50.]

ప్రేమ ఒక బంధనంగా అనుభవంలోకి రావడం ఈ నవలలో ముఖ్య వస్తువు. ప్రేమకి పగ్గాలున్నాయి, వుంటున్నాయి, వుంటాయి అని రచయిత చెప్పదలచుకున్నాడు. దాన్ని ఈ కథ ద్వారా నిరూపించడం జరిగింది. ఇందులో ప్రేమలో చిక్కుకొన్న పిన్న ప్రాయపు పాత్రలందరూ ఉన్నత విద్య నభ్యసిస్తూ వున్నవారే. భాస్కరం పద్మావతిని ప్రేమించాడు. ఆ అమ్మాయి అతనిపై తనకు సర్వహక్కులూ ఏర్పడ్డాయనీ, మరొక అమ్మాయి అతనితో మాట్లాడ్డమే పనికిరాదనీ అన్న అహంతో వుంది. అయితే భాస్కరం తన చెల్లెలి పెళ్ళి సమంధం నిశ్చయం కావడంకోసం సురేఖ అనే అమ్మాయిని పెళ్ళిచూపుల తంతులో చూడటం జరుగుతుంది. చెల్లెలంటే సవతి తల్లి కూతురు. సవతి తల్లి జానకమ్మగారు అతన్ని తల్లికంటె మిన్నగా చిన్నతనం నుంచీ పెంచింది. ఆ తల్లి కొడుకు లిద్దరూ ఒకరిని ఒకరు వదులుకోలేరు. పైగా తాను భాస్కరానికి కన్నతల్లిని కాదు, పిన్నిని అనే భావం ఆమె అంతరాంతరాలలో వుండి, అతని పట్ల ఆమె అధిక శ్రద్ధను, ఆందోళనను కనపరుస్తుంది. భాస్కరం కూడా 'పిన్నీ, నువ్వు పెద్దదానివైనా కాకపోయావే' అనుకుంటాడు. పైగా భాస్కరం కూడా ఇతర కుర్రాళ్ళకిమల్లే ప్రేమించగలడని జానకమ్మ తెలుసుకోలేదు. అతనికి ఇరవై అయిదేళ్ళు వచ్చినా ఆమె దృష్టిలో అతనింకా ముక్కుపచ్చలారని వాడే. అతని ఎదో ఏటినుంచే వ్యక్తిత్వం ఎరగకుండా అతన్ని అదుపు చేసింది. తనకూతురు పెళ్ళి అయి ఆమె కాపరం సవ్యంగా జరగాలంటే భాస్కరం సురేఖను చేసుకోవాలన్నది. కాని భాస్కరం తన ప్రేమ సంగతి ఆమెకు చెప్పడు. తానొక అపరాధంచేసినట్లు దాచుకుంటాడు. చెప్పనా వద్దా అన్న డైలమ్మాలలో పడతాడు. ఈ డోలాయమానస్థితితో కథ కొన్ని అధ్యాయాలు సాగుతుంది. వాటిలో ప్రేమికుల మానసిక సంక్షోభాన్నీ, వారి వైఖరులనూ రచయిత విశదపరిచే అవకాశం కలిగింది. భాస్కరం నిజంచెబితే కథ ఎప్పుడో సమాప్తమయ్యేది. కాని ఎటూ తేల్చుకోలేడు. చెల్లెలు పెళ్ళి సమంధాన్ని చెడగొట్టుకో లేడు. పిన్ని జానకమ్మను దుఃఖపెట్టడం చేతకాదు. "నేను నిన్ను ప్రేమించడం వల్ల నా పిన్నికి కష్టం. నా చెల్లికి పెళ్ళి అవదు. నీ కుటుంబానికి గల అప్రతిష్ఠ ఒక అడ్డు" అని పద్మావతితో చెప్పలేక పోతాడు. చెప్పేస్తే ఆమె ఏమవుతుందోనన్న పిరికితనం లోపల వుంది. ఈ విధంగా భాస్కరం ప్రేమకు పగ్గాలు పడ్డాయి. తనను చేపట్టడంలో భాస్కరానికి ఎన్ని చిక్కులున్నాయో పద్మావతి తెలుసుకోలేదు. పరిస్థితిని అపార్థం చేసుకొంటుంది. ఆమె యాతనను తల్లి అర్థం చేసుకొని పెళ్ళి ప్రయత్నాలు చేస్తుంది. వరుని వెదుకుతుంది. కాని పద్మావతికి అవన్నీ ఇష్టం లేదు. తాను చదువుకోసమని ఇంత దూరం వచ్చి భాస్కరంతో ప్రేమలో చిక్కుకున్న వ్యవహారాన్ని తల్లితో చెబితే ఎంతో మమకారంలో ఆపేక్ష అంతా తన మీదే పెట్టుకొని పెంచి చదువు చెప్పిస్తూవున్న తల్లి ఏ అఘాయిత్యానికి పాల్పడుతుందోనని పద్మావతి భయపడి తన ప్రేమ సంగతి తల్లికి చెప్పదు. అటు సురేఖను దొడ్డమ్మ ధనమ్మగారు ముద్దుగా పెంచి చదువు చెప్పిస్తోంది. మరి దొడ్డమ్మగారు నిశ్చయించిన భాస్కరాన్ని చేసుకోవడానికి ఆ పిల్లకూ కొన్ని ఆటంకాలు వచ్చాయి. ఆమెకు భాస్కర మంటే ఇష్ట మున్నప్పటికీ, భాస్కరం పద్మావతుల ప్రణయం సంగతి తెలిశాక తన ప్రేమకు తానే పగ్గాలు వేసుకుంది. ఎందుకూ అంటే పద్మావతిపై తనకు ప్రేమవల్ల. ఆమెకు అన్యాయం చేయలేక. అంటే ఇతరులను సుఖపెట్టడం కోసం తన అన్ని కోర్కెలకూ బంధనాలు వేసుకొంది. ఈ విధంగా భాస్కరం ప్రేమకు పిన్నిగారి వాత్సల్యం, పద్మావతి స్వేచ్ఛకు ఆమె తల్లి మమకారం, సురేఖ చర్యకు ధనమ్మగారి అనురాగం బంధనాలయ్యాయి. వారు బందీలవుతారు. పెద్దల కోర్కెలు, ఉద్దేశాలు వేరు, పిన్నల ఆశలు ఆశయాలు వేరవుతాయి. దీనితో సంఘర్షణ సంభవిస్తుంది. పెద్దలు తాము భంగపడ్డట్టే భావిస్తారు. పిన్నలు తమ ఇష్టానుసారం పోవడానికి

వీలులేకుండా వుందని బాధపడతారు. ఈ సంఘర్షణను రచయిత ప్రతిభావంతంగా చిత్రించారు. కాని కథ ముగింపు స్పష్టంగా లేదు. అసలు కథా నాయకుడైన భాస్కరం పిన్ని జానకమ్మగారి అకస్మిక మరణంతో దుఃఖంలో మతి తప్పిన వానికి మళ్లీ ఉన్న స్థితిలో పద్మావతి ఆ ఇంటికి ఆడ దిక్కు తానే అని భాస్కరం తండ్రి సుబ్బారావు గారు వద్దన్నా అక్కడేవుండి పోతుంది. దీనిని రెండు విధాలుగా పాఠకులు అర్థంచేసుకొనే ప్రమాదం వుంది. మరో విధంగా అర్థంచేసుకున్న వారు అసంతృప్తి చెందక తప్పదు. కథలో నాటకీయమైన సన్నివేశాలు కొన్ని వున్నాయి. పద్మావతి పెళ్లి పందిరి నుంచీ కోపంతో రైలు స్టేషనుకు వెళ్లి పోవడం, భాస్కరం జానకమ్మ గారితో సురేఖను తాను పెళ్లాడలేనని చెప్పిన సందర్భం, భాస్కరం మరో అమ్మాయిని ప్రేమించాడు దొడ్డమ్మా అని సురేఖ ధనమ్మగారికి చెప్పిన ఘట్టం వంటివి. మమతలు, అనురాగాలు, స్నేహాలు, సంఘంలో స్థాయి, అంతస్థు, పెద్దల చరిత్ర, కుటుంబాల సంప్రదాయాలు— ఇవన్నీ, లేక వీటిలో ఏది ఒకటైనా ప్రేమకు పగ్గం వేయగలదని చెప్పే నవల ఇది. ఈ రీత్యా దీనికొక ప్రత్యేకత వుంది. రచన అధ్యాయాల వారీగా ఒకఫక్కీలో సాగింది.

రచయిత సరిగ్గా తాను ఊహించినట్లే, వచ్చిన మాట వచ్చినట్లే వ్రాయడంవల్ల అక్కడక్కడా వాక్యాల క్రమం అదొక తీరుగా వుండి, పాఠకుడు ఒకటికి రెండు మార్లు ఆ వాక్యాలను పరిశీలన చేసి అర్థం చేసుకోవలసిన అగత్యం కలుగుతుంది. ఉదాహరణకు "భాస్కరం తాను వెళ్లలేక పోతే చిన్నబోవచ్చు" (అంటే తాను వెళ్లలేక పోతే భాస్కరం చిన్న బోవచ్చునన్న మాట). "పద్మావతి గారిని శైలజ విన్న సురేఖ గురించి అడిగిందట" (శైలజ విన్న పద్మావతి గారిని సురేఖ గురించి అడిగిందట.) ఇత్యాదులు. భావాల తీవ్రత వల్ల వ్యక్తీకరణలో ఇలా క్రమం పడిపోతుంది. ఏమైనా ప్రత్యేకత గల పాత్రలు, విశిష్టమైన వైఖరులు, ప్రస్ఫుటమైన సంస్కారం, పట్టు వున్న సన్నివేశాలు, యథార్థాన్ని వైవంతో చెప్పడమనే తీరుగల ఈ నవల మొదట ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రికలో వెలువడి ఇప్పుడు ఇలా పుస్తక రూపంలో రావడం తెలుగు నవలా సాహిత్యానికొక సొంపు అని చెప్పాలి.

—వాణీకుమార.

వెలుగుబాటలు

[వనితాలోకం వ్యాసాల సంపుటి. రచయిత్రి: శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి. ప్రచురణ: యం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ. మద్రాసు, మచిలీపట్నం, సికిందరాబాదు. ప్రాప్తిస్థానం: ఆంధ్ర ప్రదేశ్ బుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్సు. రాష్ట్రపతి రోడ్డు, సికిందరాబాదు. పేజీలు 180. వెల: సాదాప్రతి రూ. 3.00. మేలి ప్రతి రూ. 4.00.]

స్త్రీలూ పురుషులూ సమానులు, ఏ రంగంలోనూ స్త్రీ పురుషుడుకంటే తీసిపోదు, అందుచేత స్త్రీ పురుషులకు హక్కులు సమానంగా వుండాలని అందరూ అనటం వినటం పరిపాటే అలవాటూను. ఈ వ్యాసాలలో ఆ భావ వ్యక్తీకరణ వుంది.

శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి స్త్రీలు అభివృద్ధి చెందాలనీ, వారికి సర్వ సంక్షేమాలు కలగాలని, భావస్పందనతో, ఆశయంతో వ్రాసిన ఈ వ్యాసాలలో శారీరకంగా మానసికంగా సామాజికంగా సర్వ రంగాలలో స్త్రీ ఎలా అభివృద్ధి చెందాలో, సమాజాన్ని ఏ రీతిగా నడిపించాలో చూపిన తీరు, ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రికలో ధారావాహికంగా ప్రచురింపబడినప్పుడు ప్రజాదరణ పొందింది.

స్త్రీలు ఆరోగ్యంగా వుండాలి. సమాజాభివృద్ధిలో భాగస్వాములు కావాలి. కనుక సూరత్ నివాసి అయిన స్త్రీలాగా ఆరోగ్యం కాపాడుకోవాలి. ధోండోకేశవ కార్వే పండితుడులాగా పురుషులంతా స్త్రీలకు చేయూతనివ్వాలి. అభివృద్ధి పథంలో నడిపించాలి.

స్త్రీ భోజన విషయంలో అశ్రద్ధ చేయరాదు. తక్కువ ఖర్చుతో ఎక్కువ పుష్టిని ఇవ్వగల బహ్వర్థ సాధకాహారం గూర్చి వంట ఇంటి విశేషాల చర్చ తగు మాత్రంగా వుంది. క్లిష్టర్సు

క్లింటస్ అనే హోటల్ యజమాని తయారు చేసిన అధిక పుష్టినిచ్చే అల్ప వ్యయాహార విషయం ప్రస్తావించి, బెంగుళూరులో అటువంటి ఆహారం తయారు చేస్తున్న వార్తను ప్రకటించి, శాకాహారులకు ఆకుకూరలు, కూరగాయలు, పప్పు కూరలతో పుష్టికరమైన ఆహారం ఎలా తయారు చేసుకోవచ్చునో, దాని ప్రస్తావన వుంది.

తిన్న తిండి జీర్ణం కావటానికి క్రీడలు అవసరమే! ఇన్‌డోర్ గేమ్స్ వల్ల ఆ విధమైన వ్యాయామం స్త్రీలకు కలుగుతుంది. అసలాలా మంచివే! శరీరారోగ్యం ఉన్నంత మాత్రంతో సరి పోదు. మానసికారోగ్యం కూడా తప్పనిసరే! స్త్రీలు చదువురానివారు, చదరంగం వంటి ఆటల మూలంగా మనస్సుకు పదును పెట్టుకోవచ్చు.

ఆరోగ్యవంతురాలయిన స్త్రీ, సంతానం దేశానికి ఆరోగ్యం కలిగిస్తుంది.

పిల్లల్ని పెంచుకోవటంలో జాగ్రత్త వహించాలి. తగిన పోషణ, ఆదరణలేని పిల్లలు అల్లరి వారై, విచ్చలవిడిగా తిరిగి పాడయి పోతారు. దేశానికి, తల్లిదండ్రులకూ కళంకం తెస్తారు. పిల్లల్ని కనిపెట్టి వుండాలి. వాళ్లకూ ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం వుందని గుర్తించాలి. చులకనగా చూడకూడదు. హేళన చేయకూడదు. మనస్సు నొప్పి కలగకుండా ప్రవర్తించాలి. పిల్లల జయాప జయాల పట్ల ఆతురత కనబరచి, ఆధిక్యం ఫరవా లేదు కానీ అనాధిక్యం చూపింపకూడదు. ఇక్కడ రచయిత్రి భారతదేశ పరీక్షా విధానంపై కూలంకష చర్చానంతరం ప్రకటించిన వ్యక్తిగతాభిప్రాయం గమనార్హం.

బాలల అభివృద్ధికి జాగరూకత వహించాలి దేశం. పసిపాపల సౌభాగ్యంపై దేశ సౌభాగ్యం ఆధారపడి వుంది. పాశ్చాత్య దేశాలలో బాలబాలికల పట్ల చూపబడే జాగ్రత్త భారతదేశంలో కొరవడింది. ఈ వ్యాసాలలో అధిక సంతానాన్ని గూర్చి కానీ, కుటుంబ నియంత్రణ గూర్చి కాని రచయిత్రి చర్చింపలేదు.

స్త్రీకి విద్య అవసరమే! అందుకనుగుణంగా ఆ రంగంలో కృషి జరుగుతూ వుంది. అయితే సహవిద్యపట్ల రచయిత్రి అభిప్రాయం స్పష్టంగా లేదు కానీ, ధ్వన్యాత్మకంగా భారతదేశంలో సహవిద్య అనవసరమే అనే భావన ద్యోతకమవుతుంది.

దేశంలో పురుషు లెంతమంది ఉన్నారో దాదాపు అంత మంది స్త్రీలు ఉన్నారు. సహవిద్య వల్ల కల్గే నష్టాలకంటే సహవిద్య లేకపోవటం వల్ల కల్గే నష్టాలే ఎక్కువ.

సహవిద్యలో యువతీయువకులు పరస్పరం అర్థం చేసుకొనే అవకాశం వుంటుంది. వివాహానికి పూర్వం యువతి యువకుడితో మానసిక సామీప్యం ఏర్పరుచుకోక పోతే, హార్దిక సాహచర్యం, కలిసి జీవించటానికి తగిన వాతావరణం వుండక పోవచ్చు.

సహవిద్య వున్న పాఠశాల, కళాశాలలో యువతులు ప్రవర్తించినంత సంస్కారయుతంగా, వ్యక్తిత్వ పాటిష్ట్యంతో ప్రత్యేక స్త్రీల కళాశాలలో చదువుకొన్న వారు నడుచుకోలేరు. విద్యార్థిదశలో యువతీయువకులు ఒకరికొకరు ఆంక్షలు, హద్దులు, అవధులు. సహవిద్య ఉన్న సంస్థలో విద్యార్జన ముగించిన యువతి జీవితంలో ప్రవేశించి సాధించిన విజయాలు, సహవిద్యలేని సంస్థలో చదువు ముగించిన యువతులు పొందలేకే పోవచ్చు.

సహ విద్యను గూర్చి ఇంతగా ఎందుకు వ్రాయవలసి వచ్చిందంటే రచయిత్రి స్పష్టంగా సహవిద్యను అంగీకరింపక పోవటమూ, వ్యక్తం చేసిన అభిప్రాయాలలో సహవిద్యకు వ్యతిరేక స్ఫూర్తి ధ్వనించటం కారణం.

దేశంలోని అంగవైకల్యం వున్నవారికి అవకాశాలు కల్పించాలని రచయిత్రి సూచన. వాళ్లు హెలెన్‌కెల్లర్ అంత గొప్పవారు కావచ్చు. ఈ విషయాలు చర్చించిన వ్యాసాలు ఆసక్తికరంగా వున్నాయి.

మేడమ్‌క్యూరీ విషయమాదిగా, మేడమ్ మేయర్ (బొంబాయిలో మేయర్‌గా 1956 లో ఎన్నికయిన స్త్రీ) వరకు పలువురు స్త్రీలు సాధించిన ఘనకార్యాల ప్రస్తావన చదవబుద్ధి కలిగిస్తుంది.

రచయిత్రి చక్కని భాషలో అభిప్రాయ వ్యక్తీకరణ చేసినా నిర్దుష్టమైన భాషలో చేయలేదు. భాషాదోషాలు, వాక్యదోషాలు, అనువాదంలా కనిపించే వాక్యాలూ చెదురు మదురుగా వున్నాయి.

స్త్రీల సమస్యలనూ— పరిష్కారమార్గాలను చూపించే ఈ వ్యాసాల సంపుటి పురుషులు చదవవచ్చు. స్త్రీలు కొని దగ్గరే వుంచుకోవచ్చు.

రాగంలో రంగులు

[నాటికల సంపుటి. రచయిత్రి: శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి. ప్రచురణ: యం. శేషాచలం అండ్ కో. మద్రాసు, మచిలీపట్టణం, సికిందరాబాదు. ప్రాప్తిస్థానం: ఆంధ్రప్రదేశ్ బుక్‌డిస్ట్రిబ్యూటర్సు, రాష్ట్రపతిరోడ్డు, సికింద్రాబాదు. పేజీలు 176. వెల సాదా ప్రతి రూ 3. మేలు ప్రతి రూ 4.]

ఈ సంపుటిలో పన్నెండు నాటికలున్నాయి. ఒక నాటిక రాగంలో రంగులు. అదే పుస్తకమకుటమయింది. అయితే మొదటి పేజీలో రాగంలో రంగులు అని వ్యావహారిక రూపం వుంటే అట్టమీద రాగములో రంగులు అని గ్రాంథిక రూపం వుంది. ఇలా రెండు విధాల వుండటంలో రచయిత్రి ఇష్టం ఉన్నట్లు భావించనక్కరలేదు. ప్రచురణ కర్తలే అట్టమీద గ్రాంథిక రూపానికి కారణం కావచ్చు. ఎందుచేతనంటే యం. శేషాచలం అండ్ కో, యం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ అనీ, సికిందరాబాదు, సికింద్రాబాదు, సికింద్రాబాద్ అనీ, మచిలీపట్టణము, మచిలీపట్టణం, మచిలీపట్నం అనీ వేరు వేరు పుస్తకాలలోను, ఒకే పుస్తకం వేరు వేరు తావుల్లోనూ ప్రచురణకర్తలు గుర్తించో గుర్తించకో ముద్రిస్తున్నారు. ముచ్చటగా పుస్తక ముద్రణ చేయింపగల ఈ ప్రచురణకర్తలు ఇటువంటివి రాకుండా చూస్తే ఇంకా బాగుంటుంది.

ఈ పన్నెండు నాటికలలో ఏ నాటికా రంగస్థల ప్రయోగానికి అనుకూలంగాలేదు. కొన్ని నాటికలు ప్రసారార్థం ఉద్దేశించినవిగా కన్పిస్తాయి కానీ, ప్రసారశిల్పం మృగ్యం. ఆకాశవాణికి శిల్పం సంగతి అక్కరలేదు కదా! ఏనాటిక అయినా ప్రసారం చేయగలదు. ప్రయోగార్హత, ప్రసార శిల్పం లేకుండా నాటికలు వ్రాయటంలో రచయిత్రి అభిప్రాయం ఆలోచింపదగిందే!

ఒక వస్తువు, ఒక ప్రక్రియలో వ్రాయటానికి అనుకూల్యం కలిగి వుంటుంది. ఏ వస్తువు ఏ ప్రక్రియలో సూటిగా చెప్పే అవకాశాధిక్యం కలిగి వుందో నిర్ణయించుకొనే బాధ్యత రచించే వారి మీద ఆధారపడి వుంటుంది. కొన్ని నాటికలు కథానికలుగా వ్రాస్తే బాగా రాణించేవి. 'రాగంలో రంగులు' నాటిక కథగా వ్రాసి వుంటే తెలుగుదేశానికి ఒక ఉత్తమ కథ లభ్యమయి వుండేది.

ఏ రచనకయినా వస్త్వైక్యం ప్రధానం. వస్తువైవిధ్యం దోషంకాదు. వస్తు విస్తరణాధికతగానీ, వస్తు విపులీకరణకానీ తప్పుకాదు. గుణం కూడాను. కాని అనవసర విషయాలు ఇతివృత్తంతో జత చేయుటం వల్ల వస్తు గుణ పాటిష్ట్యం తగ్గిపోతుంది. కొన్ని నాటికలలోని ప్రారంభ సంభాషణలు వస్తు శోభకు ప్రధానంకాదు. ఉదాహరణకు 'పచ్చిను కాయలు'లో తారాబాయినీ, సులోచననూ పిలిపించిందాకా, 'మగమహారాజు'లో రంగా ఇన్సూరెన్సు ఏజన్సీ విషయందాకా, 'రాగంలో రంగులు'లో ప్రారంభంలో భార్యాభర్తల సంభాషణ, ఇత్యాది రచనా శిల్పం దృష్టితో అనవసరంగానే కన్పిస్తాయి.

వాస్తవికతను సృష్టించాలని రచయిత్రి అటువంటి ప్రారంభఘట్టాలు ఏర్పరచివుండవచ్చు.సహజంగా ఏ ఇద్దరు వ్యక్తులు కలిసినా, ప్రధాన విషయానికి ముందు అప్రధాన విషయాలు మాట్లాడుకోవచ్చు. సమాజంలో ఎంతో, ఎన్నో జరగవచ్చు. ఏ సృజనాత్మక రచన అయినా అన్నివిధాలా సమాజానికి ప్రతిబింబంగా వుండాలనేదీ సత్యమే! కానీ, సంఘంలో జరిగే అన్నిసంగతులు, ప్రతిబింబాలులాగా వుండవలసిన రచనల్లో వ్రాయటానికి వీలులేదు. ఈ

పరిమితిని, పరిధిని అతిక్రమించి, రచింప గల రచయిత గానీ, రచయిత్రిగానీ సాఫల్యం సాధింపగల్గుతారు.

సాహిత్యంలో సమాజంలోని సహజత వుండవచ్చు. సమాజంలోని వాస్తవికత ఉండవచ్చు. ఉండాలి. కాని, సమాజం ఉండకూడదు. సమాజ ప్రతిబింబం మాత్రమే ఉండాలి. సమాజ సహజత ఉండరాదు. సమాజంలోవుండేది ప్రతిబింబం మాదిరిగా వుండి సహజత కల్గివుంటే సాహిత్యమవుతుంది.

ఈ సంపుటిలోని ప్రతినాటికలో నాటకీయత వుంది. ఆ నాటకీయత పుష్కలంగా వుంది. మనస్తత్త్వం, భావం, సంఘటన, కథ, సంభాషణ, పరిణామంపొంది, మార్పుచెంది, మలుపు తిరిగినప్పుడు ఉత్పన్నమయ్యే నాటకీయత వుంది. సుసాధమైన నాటకీయత ధ్వస్తం కాకుండా నాటక పూర్ణంగా రచన సాగింపగలవారు విజయం సాధించిన వారవుతారు. ఈ రచయిత్రి, శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి ఈ నాటకీయతను సంపూర్ణంగా సాధించినట్లే!

వాతావరణ కల్పనలో రచయిత్రి సిద్ధహస్తురాలు. సాధారణంగా సంస్కృతాంగ్ల నాటకాల ప్రభావం తెలుగు నాటకాల మీద పడుతుంది. కాని, ఈ నాటికలపై ఆ ప్రభావాలు ఏమీలేవు. అచ్చమైన తెలుగు వాతావరణంతో, తెలుగు ఇతివృత్తంతో అన్ని అందాల తెలుగుదనం విలుపుకొన్న నాటికలు ఇవి.

నాటికలలోని వ్యక్తులు పరిచితులు మాదిరిగా వుంటారు. తెలుగువారిలో ప్రతినిత్యం కనిపించే పాత్రలు అవి. వేణు నిజంగా మగమహారాజే! సూర్యారావు వ్రాయటం ఏముందిలే అని వ్రాయలేని వాగ్విమర్శకుడు. గోపాలరావు రెండోభార్యతో గుండె చప్పుడు దాచుకోవటం—ఈ పాత్రలన్నీ— వీళ్లంతా తెలుగువాళ్లు. 'పచ్చీసుకాయలు' ఆడుతూ ఎచ్చులు చెప్పుకోనేవాళ్లు, అత్తల మాటలకు నోరెత్తలేక అవస్థలు పడేకోడళ్లు, నాలుగో సంతానం కూడా ఆడపిల్లే అయితే మండిపడే అత్తలు భర్తలు—ఇలా భార్యాభర్తలు, అత్తాకోడళ్లు, పిల్లలూ తల్లిదండ్రులూ అందరూ తెలుగువాళ్లే! ఈ నాటకలలోని ఎక్కువపాత్రలు తెలుగు వాతావరణంలో సజీవంగా జీవించినవే!

మునిమాణిక్యం—కాంతం, చింతాదీక్షితులు—వటీరావు, గుడిపాటి—పద్మావతి, నండూరి—ఎంకి, భారతంలో— సత్యభామ, వీళ్లతో 'కాంతమ్మగారి పేరంటం'లో చక్కని తెలుగు వాతావరణం సృష్టించి, సృష్టిలో స్త్రీపురుషుల మధ్య గాఢానురక్తికి చెప్పిన కారణం, కారణంకాదు రహస్యం—స్వయంగా తెలుసుకోవలసి వుంది.

ఈ నాటికలలో రచయిత్రి చూపిన విశిష్టగుణం, మనస్తత్త్వ పరిశీలన. ప్రతిపాత్ర మనః పరిణామం స్పష్టంగా చర్మితం. ఆ కారణంగా ఈ రచనలకు ప్రత్యేకస్థానం వస్తుంది. రచయిత్రికి ప్రత్యేక గౌరవం కలుగుతుంది. ఒకపాత్ర ప్రవర్తించిన పద్ధతిలో మరొక పాత్ర ప్రవర్తించలేదు. పాత్రల ప్రవర్తన దృష్టిలో ఆలోచిస్తే ప్రతినాటికా, మనస్తత్వ పరిశీలనకొక మచ్చు తునుక! 'రాగంలో రంగులు' మనస్తత్త్వ పరిశీలనకొక పరాకాష్ఠ.

నాటికలలో శృంగారం లేదు. ప్రేమ వుంది. సమర్పణ వుంది. జీవితం వుంది. ప్రేమభావం ఉండీ లేనట్టుగా సంసార పక్షంగా వుంది. హాస్యం కొంచెంగా, అత్యల్పంగా వుంది. తెలుగువాడి వాడిఆవేశం, తొందర, తంపుళ్లమారితనం, మూర్ఖత్వం, బేషజం ఉన్నాయి. తెలుగువారి, కష్టాలు, సుఖాలు, దిగుళ్లు, తృప్తి డాంబికాలు, దాపరికాలు, ఉన్నాయి.

పురుషపాత్రలలో ఉండే వైవిధ్యం కంటే స్త్రీ పాత్రలలో ఉండే వివిధత్వం ఎక్కువగా వుందీ నాటికలలో. పాత్రలు మంచివీ, చెడ్డవీను. మూర్ఖమైనవీ—కానివీను. తెలుగువారిపూర్ణ జీవితం చూపించే నాటికల సంపుటి 'రాగంలో రంగులు'.

భాష వ్యావహారికం. అక్కకక్కడా గ్రాంథిక భాషారూపాలు కనిపిస్తూంటాయి. జీవితానికి దగ్గరగా వచ్చిన ఈ సంపుటిలో "నీ చేతులు తామరతూండ్ల కంటే మెత్తగా వున్నాయి. నీ కంఠం శంఖం కంటే మిన్నగా వుంది. నీ ముఖము చంద్రబింబాన్ని వెక్కిరిస్తోంది. నీ నయనాలు కలువరేకుల కంటే సొగతేరి వున్నాయి. సుకుమార సుందరమయిన నీ శరీరము ముట్టుకుంటే మాసిపోదు కదా" వంటి వర్ణనలు బాధ కలిగిస్తాయి. చేతులు తామర తూళ్లతో పోల్చటం మెత్తదనం కోసమా? కంఠం శంఖంతో పోల్చటం ఏ గుణం చెప్పటానికి? మిన్నగావుంది అంటే ఎలా? ఇలాంటి ప్రశ్నలు పాఠకులకు కలిగితే, తమంతట తామే సమాధానం చెప్పుకోవలసి వస్తుంది.

నాగరికత ప్రబలి, తెనుగుదనం మరుగున పడుతున్న, మరుగు పరుచుకొంటున్న, ఈ కాలంలో, తెలుగు వాతావరణంతో, తెలుగు వ్యక్తులతో, తెలుగు జీవితంతో, త్రిగుణీకృతమైన నాటకీయత కలిగి వెలువడిన ఈ నాటికల సంపుటి చదువుకోవటానికి చక్కని పుస్తకం.

—మనోరాణి.

విరిగిన కలలు

[నవల. రచన : శ్రీ జనమంచి రామకృష్ణ. ప్రచురణ, యం. శేషాచలం అండ్ కో, మద్రాసు, మచిలీ పట్టణం, సికిందరాబాదు. పేజీలు 150. వెల: రూ. 1—75.]

అతి సామాన్య విధానంలో రచితమైన ఈ నవలలో భార్య అనుమానానికి గురి అయిన భర్త సంచలించి పోయినప్పుడూ, అనూరాధను ఆనంద రావు భార్యగా కిరీటిరావు చూచినప్పుడూ, తను కిరీటిరావును కానని కిరీటిరావే క్రిటాఫ్‌గా కోర్టులో దోషిత్వం నెత్తిన వేసుకొన్నప్పుడూ ఉద్వేగంతో పాఠకుడు వూగిసలాడి పోతాడు.

అకారణంగా కిరీటిరావు ఇల్లు విడిచి పారి పోవటానికిగానీ, నేరం అనవసరంగా తలదాల్చటం గానీ వింతగా వుంటుంది. సమంజసంగా వుండదు. ఏ మనిషి ఏ సమయంలో ఎందుకు ఏవిధంగా ప్రవర్తిస్తాడో అర్థంకాదు. ఆ అర్థంకాని తనమే కిరీటిరావు. యువతరం అవ్యవస్థకు ఈ పాత్ర చక్కని ఉదాహరణ.

అతను నటుడు — మహానటుడు, చిత్ర కారుడు. నృత్యం చేయగలవాడు. రచయిత. ఇంకా అనేకమైన మంచి లక్షణాలు ఉన్నవాడు. అటు వంటి వ్యక్తి పతనమైపోతే చివరకు సానుభూతి కలుగు తుంది. కోపం వస్తుంది. దిగులుగా వుంటుంది. నవల ముగింపు మేఘావృత తటిల్లతలా వుంది.

చివరకు అనూరాధ పట్ల కలగవలసినంత జాలి కలగదు. తనెరుగని నిందకు గురి అయిన శోభ కిరీటిరావును రక్షించాలని వచ్చి విఫల మనోరథంతో ఏమయిందో తెలియదు.

భర్త ఉన్న స్త్రీ కారణాంతరాలవల్ల మరొకరికి భార్య అయి కాపురం చేస్తూ తను గాఢంగా అభిమానించిన, ప్రేమించిన (అభిమానిస్తున్న, ప్రేమిస్తున్న,) మొదటి భర్తను అనుకోకుండా చూచి, మళ్లీచూచి పొందిన పరిణామం — ఆ కథా విభాగం, నవలా రచనలో—తెలుగు నవలల్లో—క్రొత్తదనమే!

అయితే వర్షం వచ్చిన రాత్రి, మొదటి భర్తను చూడటం, రెండో భర్త రావటం, ఆమె వ్యథ, భీతి మరింత పటిష్టంగా వ్రాసివుంటే గుండెలు పిండి నట్లుండేది పాఠకుడికి. ఇద్దరు భర్తలు — ఆమె — ఆ స్థితిలో — ముగ్గురినీ, ఒకే స్థలంలో, అటు వంటి పరిస్థితిలో, ఒకే సమయంలో, సమావేశ పరచి, రచన సాగించటమంటే రచయితకు అగ్ని పరీక్ష. రచయిత ఆ పరీక్ష ఎదుర్కొన లేదు. తప్పుకొన్నట్టే! అసలు, ఏ సంఘటనలోనూ ఎక్కువ పాత్రలను రచయిత ప్రవేశపెట్టలేదు. ప్రవేశ పెట్టినా రెండు పాత్రల కంటే ఎక్కువ పాత్రలు స్పష్టంగా కనిపించవు.

అనూరాధకు, కృష్ణారావు కూతురుగా తప్ప, ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం నవల సగందాకా ఏర్పడలేదు. ఆమెలో స్వతస్సిద్ధ సుగుణ విజృంభణ కలిగినప్పుడు, అగ్నిశిఖలాగా కనిపించి, అంతలోనే ఆమె మంచు కంటే చల్లగా చప్పగా నీరుగారిపోవటం ఆశా భంగంగా వుంటుంది.

ఆమె విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలలో సాంస్కృతి కోత్సవాలలో ప్రేక్షకుల మధ్యలో వుండి, ఒక గమ్మత్తు సంఘటనలో చిక్కుకొని, మరొక పరి స్థితిలో బెనారస్ మెట్రిక్ పరీక్షకు హాజరయి

నట్లు వ్రాయటంవల్ల, పాఠకుడికి ఊహించటం తప్పనిసరి అవుతుంది. చిన్న విషయంలో పాఠకుడు అంతదూరం ఆలోచించాలని రచయిత ఆశించటం న్యాయంగా లేదు.

నవలలో అసంగతాలు అధికంగా వున్నాయి. రంగస్థలం మీద ఏకపాత్రాభినయం చేయవలసిన నటుడు, ప్రేక్షకులలో కనిపించటం — అక్కడే నటించటం — ఆ పద్ధతి ఇతరేతర స్థలాలలో రెండు సార్లు వ్రాయటం — విచిత్రంగా వుంటుంది.

విద్యార్హతలు చూడకుండా ఎవరినీ ఒకేసారి మేజర్‌గా సెలెక్టు చేయరు సైన్యంలో. ఒకవేళ లెఫ్టినెంట్ అయితే కేప్టన్‌గా కాకుండా మేజర్‌గా ప్రమోట్ కాడు. అదీ ఒక్క సంవత్సరంలో జరగదు. కచ్చితంగా ఫలానావ్యక్తి యుద్ధంలో చనిపోయాడని తెలియకపోతే భారత ప్రభుత్వం 'ఆ వ్యక్తి' చనిపోయాడని ప్రకటించదు. చైనీయులకు బందీగా చిక్కి తప్పించుకోవటం తేలిక కాదు. హిమాలయ పర్వతాలలో నిరాహారంగా, నిరాధారంగా, ఎవరూ అన్ని రోజులూ, అంతదూరం ప్రయాణంచేయటం సాధ్యంకాదు. ఇటువంటివి చాలా వున్నాయి.

పై అసంగతాలు ఎందుకు కల్పించవలసి వచ్చిందంటే, బొంబాయిలో కిరీటిరావు చైనీయుల జీవితం చిత్రించే నాటిక అభినయించడానికే! అయితే దాని వల్ల నవలలో సాధించిన ప్రయోజనం మృగ్యం! చిత్రలేఖనం విషయంలో భార్యాభర్తల మనస్తత్వాభినయమే నవలకు ముఖ్యం— ప్రాణం!

కిరీటిరావు అస్వాంలో శోభకోసం అన్వేషించిన తీరులో, వర్షంరాత్రి ఎదురైన వ్యక్తిని గూర్చి ఆనందరావు అడగదగిన విషయం గూర్చి అనూరాధ ఆలోచించిన విధానంలో మనస్తత్వ పరిశీలన వుంది.

ఆనందరావు రెండోపెళ్ళికి సంసిద్ధుడు కావటం, కిరీటిరావు బొంబాయిలో పడిన పాట్లూ జీవితదర్శనతో కూడుకొన్న సమర్థవంత భాగాలు.

భాష విషయంలో రచయితకు జాగ్రత్త వుంది కానీ అధికారం లేదు. కొన్ని పదాల స్వరూప స్వభావాలు స్పష్టంగా తెలియవు. తెలియని పదాలు పరిహరించుకోవటం ఉచితం. చాలా సార్లు ఎదురయ్యే 'యూథాలాభంగా' బాధ కలిగిస్తుంది.

సంక్షిప్తత ఏ సాహిత్యంలో అయినా, ఏ సాహితీ ప్రక్రియలోనైనా, అత్యవసరమే! రచయిత వాక్య రచనలో చూపిన సంక్షిప్తత సంఘటనలలో చూపలేదు. విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలలో ప్రారంభమయిన నవల, జీవితంలో— పరిపూర్ణ జీవితంలో ప్రవేశించి, ఒకానొక హృదయ విదారక సంఘటనతో ముగిసి పోతుంది. శోభను అర్ధనగ్నంగా చిత్రించటంతోనే నవలలో పటిష్టత ప్రారంభమవుతుంది. తత్పూర్వ నవలాభాగం కాలక్షేపంగా మాత్రమే సాగుతుంది.

విరిగిన కలలు — ఈ పేరు కథకు ఎంత వరకు అతుకుతుందో, అర్థం ఏమిటో పాఠకులే చదివి వూహించుకోవచ్చు. —రవి.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by Radhakrishna
The Andhra Patrika Press 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras-1
Editor : S. Sambhu Prasad.

శ్రీ కృష్ణసాయి ఫిలింస్—
మనసే మందిరం
కథ.స్క్రీన్ ప్లే.దర్శకత్వం: శ్రీధర్
నిర్మాత: యరా అప్పారావు
—శ్రీ ఫిలింస్...